

— મુદ્રેલી રીત મુજબ. —
 મુર્તિજીવર દેવેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ રીતિજન કમિટીએ
 તૈયાર કરેલી —

પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

જિજ્ઞાસુની સમજૂતી; અનુપત્તિ; પાઠના સવાસ
 તથા અન્ય અનુભવોના નિયંત્રક; શ્રિદેશ
 — પિંડના નાજદીય ભાગ સાથે —

રચના—મયાર્જી. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.
 રેવનારનું હેકાલું—શાહપોર—મુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું હેકાલું—શાહપોર—મુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ
 મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપ તર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.
 છાપ નું હેકાલું—“શંકર” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ચક્રવાના
 પુલપર—મુરત.

સને ૧૯૧૮

માન્ય

હિંમત છ આના.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમરવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૪૧૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પાંચમી યોજના અર્થ

વિષય મ ૩૫૫ : ૮૪૩ : ૬ - ૨૧૫

પાંચમી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૧ લો.

મરદાઈ=મદાદુરી

કેવળ=એકલા

ઉપરાંત=વધારામાં

દૃઢ=અચળ; મજબુત

સ્નાયુ=માંસના તંતુ;

જે તંતુ વડે હાડકા-

ને માંસના લોચા વ-

ગેહ્યા રહે છે તે

દાખ=કળજે

કેળવણી=શિક્ષણ.

બેઠ=છુપું કારણ; તક-

મત.

પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્ન)=પ-

રિશ્રમ; ધણી મહેનત.

મલખમ=કસરત કર-

વા માટે દોડેલું ઉભુ

મેળા લાકડું

આટપાટા=એક જાતની

રમત

ક્રિકેટ=ગોલબંટની રમત

ચરખી=ચામડીની નીચે

ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ

અહચર્ય=સ્ત્રી સંગથી

દૂર રહેવું તે; આહણુ

ધર્મના ચાર આશ્રમ-

માંનો પહેલો આશ્રમ;

જનોહ દે ત્યારથી પ-

રણતાં સુધીનો વિદ્યા-

વ્યાસનો વખત.

અંકુશમાં=તાબામાં; ક-

અળમાં.

રોહણું=રડણું

બડબડાટ=નારાજ થઈ

મનમાં બડબડવું તે

ખંતીલા=કાળજીવાળા

દ્રેપ=કડીનો; અદેખાઈ.

છળકપટ=દુર્ગોહટકો

આચકો આસો=અટકસો

અચુપટતો=અચોચ

બલકે=એટલુંજ નહિ

પણ વધારે

ખસુસ=ખાસ

નકલ=કોપી; ઉતારો;

બીજનું જોઈ ચાલવું

તે

અનીતિ=ખરાબ ચાલ

આયુષ્ય=આવરદા.

સવાલ—કેળવણી

કેટલા પ્રકારની છે ?

શરીરની કેળવણી કેવા

પ્રકારે થાય છે અને

તેથી શા ફાયદા થાય

છે ? મનની કેળવણી-

માં નીતિ કેળવવા

પર શા માટે વધારે

લક્ષ આપવું ? સારી

રીતે મન કેળવવાથી

શા શા લાભ થાય

છે? અનીતિએ ચાલ-
નારની શી દશા થાય
છે? આણુસમાં કયા
મુજો હોય તો મરદાઇ
હોવાય?

પાઠ ૨ જો.

સમયસૂચકતા=ધટો ઉ-
પાય જલદી સૂઝે
એવી બુદ્ધિ
અકસ્માત=એકાએક
અણુધાર્યો બનાવ
અણુધાર્યુ=એચિંતું
સાવધાન=સાવચેત
ધુમ્મ=અર્ધગોળ શિખ-
રવાળું ઢાંકણ;
ભાત=તરેહ; ચિત્રામણ
ગરક=ગરકાવ; લીન.
ફરસમંધી=પત્થર જડે-
લી જમીન

આંખ=નજર; નીલા.
રહ=ખરાબ
ગતિ સ્વભાવ=મૂળ
ખાસીયત

આતુરતા=હંતેજરી
મુજે મોઢે=મોલ્યા વિ-
ના; જાણવા છતાં.
દાનવ=રાક્ષસ
પ્રસન્ન=ખુશ
સ્વસ્થ=હતો તેમને તેમ;
ગભરાયા વગર; શાંત.
સવાલ—કંઈ પણ
ઉપાય મનની કેવી
સ્થિતિમાં સૂઝે છે?
સંકટ વખતે સમય-
સૂચકતા વાપરવા માટે
શું યુક્તિ કરવી?

પાઠ ૩ જો.

અસ્વચ્છ હવા=કાર્બો-
નિક એસિડ ગ્યાસ કે
દુર્ગંધવાળી ખરાબ
હવા.

વાટે=રસ્તે
એઠવાડ=એડું
વાતાવરણ=વાતું આવ-
રણ; પૃથ્વીની ગ્યાસ

પાસ વિંટળાયેલો વાયુ
પ્રયોગ=અનુભવશ
સિદ્ધ=સાબીત; પુરવાર
પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન;
પ્રાણને આધાર આ-
પનાર વાયુ
શુદ્ધ=ચોક્કો
કુદરતે=ઇશ્વર શક્તિએ
પરિચ્છાન્ન=ફળ; છેવટ
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
જળવાય=સચવાય
સોઇ=જોગવાઈ; સવડ.
કમકમાટ=ચીતળી

મુઝાઇએ=મુંગળાઈએ
ઠરાતું=થોભાતું
ધુમાતો=ધુમાડો નીકળે
એવો; ગ્યાસતેલનો
બદ્દમો=ખરાબ વાસ;
દુર્ગંધ;
સંભવ=આશા
શ્વાસ=દમ લેવો

સવાલ—અંધિઆર
ધર કે ભોંયરામાં જવ

પહેલાં શું કરવું? અં-
ધારી ઓરડીમાં ૧૪
માંથી ધણી અંગ્રેજો
સાથી મરી ગયા? હવે
સાથી સુધરે છે?

પાડ ૪ થો.

જવાંમદ=ખલાદુર; જુ
વાન પુરુષ
જવલેજ=ભાગ્યેજ
આયલાંડ=એ ગ્રેટબ્રિટન
ની પશ્ચિમમાં બેઠે છે
સુકાની=સુકાન ચલાવ-
નાર.

ભડકો=ખળતું
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ.
પાલણુ પોષણુ=ગુજરાત
તુતક=વહાણુમાં ઉતાર-
ઓ માટેની બેઠક
સહીસલામત=જેવો મે
તેવો; સુખરૂપ

ઓથું=પડદો; આડું પડ.
ધૈર્ય=ધીરજ; શાંતિ
ફવા=આસીવાદ

નિશાની=હસારત
સુખરૂપ=સહીસલામત
ખડક=પાણીમાંનો ડુંગર
આંચ=ફરકત; નુકસાન.
દરકાર=પરવા

પહેલવાન=કુસ્તીખાન;
નેરાવર
ભરદરીઆ વચ્ચે=દરી
આની અધવચ્ચે.

નોંધ=લખાણ
શરવીરપણું=ખલાદુરી
અહા=ખરોસો; વિશ્વાસ
દત્તાત્રી=મજાનુતપણું

સવાલ=લડાઈ સિ-
વાય બીજી કંઈ કંઈ
બાબતોમાં શરવીરપણું
ગણાય છે? જોન દોકે
નના જતાંતમાંથી આ-
પણને શી શિખામણ
મળે છે?

પાડ ૫ થો.

ગુરુમકિલ=ગુરને મારે

માન અને ગ્રેમ
ધમ=ફરજ; કર્તવ્ય
ભાગવત=હિંદુ ધર્મનું
પુસ્તક; શ્રી કૃષ્ણનું
જન્મ ચરિત્ર.

ગુરુપત્ની=ગુરની સ્ત્રી
બકી=કરી
શરત=હોડ; હારજીત
કાટકા=મોટા અવાજ;
કડાકા

ગુસળધાર=સાંભેલાના
જેવી જાતી ધારમાં
પડ્યા કરતો

અંધકાર છવાઈ ગયો=
અંધારું થયું.

ગળગળા=પાણી પાણી
જેવા; સ્નેહથી રડવા
સરખા

સરસા=સાથે.

એક નિશા=ખરોબાત;
ખરા અહા.

પ્રસંગ=વખત; જોગ.

અમુક્ય=ધણીજ કિંમતી
આચાર્ય=ઉપદેશકરનાર;
ગુરુ.

સવાલ-શ્રીકૃષ્ણ અ-
ને સુદામાના દૃષ્ટાંતથી
શા બોધ મળે છે?
ગુરુ સેવાથી શા લાભ
છે? ગુરુ શિષ્ય કને સેવા
શા માટે કરાવે છે?

પાઠ ૬ ફો.

સાધારણ=વ્યવહારમાં
દરરોજ આવતો
સ્વચ્છંદી=સ્વતંત્ર; ફાવે
તેમ જતી.

સંયમ=મનને તાળામ
રાખી એક વિચારમાં
જોડવું તે.

દમ=રિવાજ; રીતભાત
ભાન કરાવ્યું=એતાબ્યો
એકાદ્યું આવશે=ખરાબ
લાગશે.

સ્મરણ=યાદ; ફોમ.

નાસ્તો=સવારે થોડું

ખાવું તે; શિરામણ.

ઉંધણુસી=બહુ ઉંધનાર

ખાટું=દીલગીર.

કવખતે=અયોગ્ય વખતે

જરિઆત=અગત્ય

પાઠ ૮ મો.

પરમાત્મા=(પરમ+આ-
ત્મા)=પરમેશ્વર.

ધ્યાન=એક ચિત્તે સ્મ-
રણ;

વહેવાર=કામકાજ

અપયો=બદલક્રમી; અ.

ભરણ.

શોપાય=સુકાય.

સ્ફુર્તિ=જગૃતિ.

ગીતા=હિંદુ ધર્મ પુસ્તક;

શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને આ-

પેલા બોધનું પુસ્તક

હૃદયહાર=ગળ ઉપરાંત

મિષ્ટાન્ન=ધી ખાંડવાળા

પદાર્થ.

અકરાંતીઆ=ખાતા

ધરાય નહિ એવા.

ટંક=વખત; વાર,

નિર્ગળ=કમળેર; અશકત

સ્વપ્ને=બૂલચૂકે.

પરવશ=પારકાને તાબે.

પાયમાલ=ખરાબ

સમઘાત=મધ્યમસર

ખૂશમિગળ=આનંદી

સ્વભાવ.

ગપાટા=નકામી વાતો.

પ્રાતઃકાળ=સવારનો

વખત

ધોરણુ=નિયમ; રસ્તો.

બંધારણુ=બાંધો.

પાઠ ૯ મો.

કોમ=જાત

આર્ય=સૌથી પહેલાં હિં-

દુસ્તાનમાં આવી વ-

સેલા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય

વૈશ્ય

દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના

લોક

સક=સિધ્ધિઅન

વેદ=ઠધિરી જ્ઞાન; વેદ

ચાર છે, ઋગ્વેદ સા-
મ્વેદ, યજુર્વેદ, અથ-
ર્વેદ,

રામાયણુ=રામચંદ્રજીની
કથાનું પુસ્તક.

મહાભારત=કૌરવ પાંડ-
વના મોટા યુદ્ધનું
વીરરસ કાવ્ય.

પુરાણુ=ધર્મશ્રી બ્રહ્માનો

ગ્રંથ (પુરાણુ અઢાર છે)

અનેક=(અન+એક)

ધણાં.

શિવ=મહાદેવ; સંહાર
કરનાર દેવ.

વિષ્ણુ=વ્યાપક ધર્મશ્રી;

પાલણુ કરનાર (એના
હજાર નામ છે)

માતા=દેવી; ધર્મશ્રી શ-
કિત

ઉપાસના=ભક્તિ

છટ્ટદેવ=જેના પર આ-
સ્થા એકી હોય તે

દેવ; પોતે પસંદ કર-

રેલો દેવ.

અવતાર=માણુસના રૂપ

માં પરમેશ્વરનું પ્રગટ

થવું તે.

કળીરપંથી=કળીરનો

મત માનનાર

મત=શાસ્ત્રમાં કહેલા

નિયમો

મોક્ષ=મુક્તિ; ઉદ્ધાર

ગૌતમયુદ્ધ=ઐશ્વર્ય

ધર્મનો સ્થાપનાર.

શ્વેતાંચર=(શ્વેત+અંચર)

ર) સફેદ લુગડાંવાળ

(એ લોકો પોતાના

દેવને સફેદ લુગડ

પહેરાવે છે)

દિગંચર=(દિગ્+અંચર)

=નાગા (એ લોક

પોતાના દેવને કપડા

પહેરાવતા નથી.)

પંથ=એકાદો ધર્મ માર્ગ

તીર્થંકર=જૈન મતમાં

મનાતો જે મોટા

અવતારી પુરુષો; સંસાર

રમાંથી તારનાર. (એ

ચોવીસ છે)

અહિંસા=હિંસા ન કર-

તી તે; ક્રોધ પણ

જીવને દુઃખ ન દેવું તે

વૈરાગ્ય=સંસારમાંની મો-

ઝમગ્નમાંથી મનાવું

બિડી જવું તે

સિદ્ધાંત=(સિદ્ધ+અંત)

=વાદ વિવાદથી નક્કી

થએલું તે; નક્કી સાર

અરબસ્તાન=એશિયા

ખંડની પશ્ચિમમાં દેશ છે

તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાન-

ની ઉત્તરમાં દેશ છે

(એને એશિયાઈ તુર્ક

સ્તાન કહે છે)

પ્રદેશો=મોટા દેશો.

પેગંચર=ઉપદેશ કરવા

મોકલેલા પુરુષ.

(પેગમ=સંદેશો+અર=

લાવનાર) હવે તે બાન
 સદેશી
 કુશન=મુસલમાન
 ધર્મ પુસ્તક
 ઉપવાસ=જીપ્યા રહેવું
 તે; ફળાહાર
 શીઆ=મુસલમાનો
 એક ધર્મ પંથ
 હસન=અરબસ્તાનની
 પૂર્વે દેશ છે.
 સંખણુ=ચુરત જિલ્લા
 ની દક્ષિણમાં છે.
 હકવાડ=તારડી તાલુ
 કામાં પારસીનું બન
 તાનું ઠેકાણું છે,
 અગડો=વઢવાડ; લઢાક
 ચુદ્ધ વાણી=સાચું
 બોલવું તે
 અવસ્તા=પારસીનું ધર્મ
 પુસ્તક
 અસ્તોસ્ત=અસ્તોસ્તી
 ધર્મ ચલાવનાર
 મલખારકઠો=મલખાર

લાકાનો પશ્ચિમ કાંઠો
 બાઇબલ=ખ્રિસ્તીઓનું
 ધર્મ પુસ્તક
 હસુ ખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી
 ધર્મના ચલાવનાર;
 જીજશ કાઇરટ
 પાઠ ૧૦ મો.
 વસંતઋતુ=ફાગણ તે
 ચેત્ર મહીનો; એ મ-
 હીનામાં જાડને ત્રણ
 પાંદડાં આવે છે (વ-
 ર્ષની ઋતુ છ છે.
 વસંત, શ્રીમ, વર્ષા,
 શરદ. હેમંત, શિશિર.)
 સંક્ષિપ્ત=ટૂંકો
 દતિલાસ=આગળ થઈ
 ગએલા રાજાઓના
 ગુણ હોય તથા તેમની
 રાજનીતિનું વર્ણન
 જેમાં કરેલું હોય
 તે
 શિક્ષાલેખ=જેના પર
 લેખ દાખલો હોય તે

પથર
 તામ્રપટ=જેના પર લેખ
 દાખલો હોય તે
 તાંગાની તકતીઓ
 એલચી=એક રાજ્ય
 ણીમ રાજ્યમાં પોતા
 તરફનું માણસ મોકલે
 તે; પ્રતિનિધિ
 શીક=શીસ દેશનો રહે-
 વારી.
 ઉતારા=તકતો
 કરકસર=જરૂરનો ખર્ચ
 કરવો તે
 ગરબડાટ=ધોંધાટ
 બીડ=લોડોનો જમાવ
 ચાપણુ=મુંડી; ભડોળ
 સહી=મનુ; કયુત્રાત
 સિક્કા=છાપ
 સાક્ષી=સાહેદી
 કાકુ=પેાંચો; હાથના
 પંખ આગળનો ભાગ
 ન્યાયાસન=(ન્યાયન્યા-
 સન) ધનસાફ કરતી

વખતે બેસવાની જગા
તહેનાત=હજુર
સલાહ=અભિપ્રાય
અમણુ=બૌદ્ધ ધર્મના સાધુ
દર્બ=એક જાતનું ઘાસ
એકમન=એક ચિત્ત
કરી=પરહેજી
ભરગચી=ભરતકામ
મનાઇ=ના

પાઠ ૧૧ મો.

પ્રાચીન=જુના; પહેલાંના
લાંગરેલી=લોઠાની બિલા-
ડી નાખી થોભાવેલી
પુરાવો=સાબિતી
ઋગ્વેદસંહિતા=ઋગ્વેદ-
ના મંત્રોનો સંગ્રહ
વરુણદેવ=જળનો દેવ
નાથ=હોડી; નૌકા.
અશ્વિનીકુમાર=દેવોના
વેદ; અશ્વિની અને
કુમાર એ બે ભાઈ
છે અને તે બે એક
દેવ ગણાય છે

સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુ-
સાફરી કરવાનો રિવાજ
ભરકચી=ભરુપુર
ભૂશિર=જમીનની અણી
લાંબી થઇને સમુદ્રમાં
ગયેલી હોય તે
ખલાસી=વહાણ કે આ-
ગખોટ ચલાવનાર
લંકા=સિંહલદ્વીપ
ના'વે=આવે નહિ
મંદિર=ઘેર
સુમાત્રા=ઓશિયાન્યામાં
બેટ છે.
જવા=સુમાત્રાના અગ્નિ
કોણુમાં બેટ છે.
પરીઆ પરીઆ=છોકરા-
નાં છોકરા
પરીઆ=પેઠી

પાઠ ૧૩ મો.

ઉગારતા=અચતા
વાડ=કાંટાની આડ
છાંડુ=આકું

નિર્મળી=વાહ્યાં વગરની
વહોરોછો=માથે લો છો
સ્વર=અવાજ
શંખ=મોટો શંખલો;
ખાવાઓ પુંકીને વગા-
વગાડે છે તે
ખોખરા કરશે=મારશે
શાસ્ત્ર=સામન્ય નિયમ
સંગ્રહ; અનુભવનો
ભંડોળ
ગ્રામ=સર સંબંધી એક
માપ
મૂર્છાના=સૂરને એકવાર
ચકાવવા ને પાછા
ઉતારવા તે
તાલ=ગાવામાં માત્રા
પ્રમાણે જે માપ તે
રાગ=ગાયનની તરેહ
દામ=રીસ; ચુસ્તો
ખાણીઓ=ઘાફડાની
મોટી ખાંડણી
કળ વળી=દુઃખ નરમ
પડ્યું.

પાઠ ૧૪ મો.

મુલતવી=મોકુફ; વાય-
દાપર

દીલ=આળસાધ

અનુભવ=ગતમાહિતી

ઉચ્ચે=ઉપલે નંબરે

નિમિષ=અમુક આખત

પર સારી ઇમારત-
વાળું લખાણ

નોટ=રૂપીઆને બદલે

વપરાતો ચલણી કા-
ગળ

ચેપ=અડકવાથી એક
રોગ બીજામાં આવવો
તે

હેવાલ=વાત

પ્રસિદ્ધ કથું=જાહેરમાં
આવ્યું.

અસરકારક=અસર કરે
એવું

જડ=મૂળ

વીમો=અમુક રકમ વ-

ફોર કરસ લઈ નુક-

સાન લાગેથી કિંમત
ભરી આપવાનો જે
કરાવ તે.

પાઠ ૧૫ મો.

ખુટ્ટી=ધરડી

યમન=અરગરતાનમાં

એક પ્રાંત છે.

શેખ=અરબ લોકોની

એક મોટી ટાળીનો

સરદાર

અખૂટ=(અ+ખૂટ) ધ-

જોગ

ખોટ=તંગી; તંગાસ

ઈશ્વરને માગે=દાનમાં

સખત શબ્દ=કડોર વ-

ચન

મગન=ખૂશ

દાદ=ઈનસાફની માગણી

ફરિઆદ=દાવો.

અદખૂત=નવાઇ જેવી

એકલપથી=સાથી નિ-

નાનો મુસાફર

ટાળ=ખોટો દેખાવ

સ્તબ્ધ=હાલે ચાલે નહિ
તેવા; સ્થિર.

ફાંસીઆ=ફાંસો દઇ

મારી નાખનાર (એવા

ફાંસીઆનો હિંદમાંથી

ઇ. સ. ૧૮૩૫માં

લોડ બેન્ડિકે નાશ

કર્ચો હતો.)

પાઠ ૧૬ મો.

હિડાહિપાણું=ગગન ઉપરાંત

ખરચવું તે

જહાંપનાહ=દુનિયાતું

રક્ષણ કરનાર; પાદ-

શાહ.

વિચિત્ર=નવાઈ જેવો;

તરેહવાર

ખુલાસો=સમાધાન

જમા ઉધાર=આવક

ગનવક; ઉપજ ખર્ચ

અડસટ્ટો=આશરો; શુભાર

પગરણુ=અવસર; સાફ

ટાણું.

અચાનક=ઓચિંતો

એકાએક

એમવાઇ=તજવીજ;

ગોઠવણુ

નિંદવા=વખોડવા

દોષ=ખોડ; ખામી

ગૃહસ્થાઈ=ગૃહસ્થનાં લ-

ક્ષણુ

લેણુદાર=આગનાર

ઉચરાણી=માગતા પૈસા

લેવા આવવા તે

ચિઠીયાં કરે=ખીજવાય;

ગુરસે થાય.

કોરટ=ઇનસાફ કરવાની

કચેરી

એનખાણ=મેળ શોખ

મિથ્યાભિમાન=ખોટો

ડોળ; ખોટી મગફરી

ખરચાળ=કિડાકિ

પરતંત્ર=પારકાને તાબે

વાહવાહ=વખાણે

વળતો=ખીજે

જપત=કબજ; સરકાર

હરાજ કરવા લખવતે

દયામણી=દયા ઉપજે

એવી

ગુલામ=વેચાણુ લીધેલો

ચાકર

હાથ પહોંચતો હોય=

પૈસાની સીલક હોય

પ્રસંગે=અવસરે

પેટે પાટા ખાંધી=ગરિ-

ખાધથી ગુજરાન ચ-

લાવી; બૂખ તરસ

વેડી.

પાઠ ૧૭ મો.

મમતા=માયા. હેત

વેઠ=મફત મળુરી

વૈતર=સખત મળુરી

અમસ્તી=ફાકટ

ધડો=દાખલો

ધર્મિક=ધર્મ પ્રમાણે

ચાલનાર

ગરાસણી=ગરાસીઆની

ખાયડી; રજપુતાણી

આવડ=આવડત

ત્રેવડ=ગોઠવણુ; વૈતરણુ

વગ=ખત

ચાણુદાર=ચાણુદાર અમ-

લદાર; ફાજદાર

વહીવટદાર=વહીવટ કર-

નાર; મામલતદાર

સૂચના=અગમચેતી;

ચેતવણી.

સહવાસ=મેળાપ; સમા-

ગમ

પાઠશાળા=કોલેજ

કુટુંબ પ્રીતિ=કુટુંબના

માણુસપર જેવો ભાવ

હોય તેવો ભાવ

રસભેર=પ્રગ્ન સહિત

પાદર=ગામના ઝાંપા

ખહારની જગો

ગોરજ=ગાયોના પગથી

ઉડેલી રજકણુ

ખંદર માર્ગે=જળમાર્ગે-

જમીન માર્ગે=સ્થળ

માર્ગે; સડકને રસ્તે

વૈતરણુ=તોડ; નિકાલ;

ગોઠવણુ

નૂતન-નવો.

દેવાદાર=દેવદાર

એવ=અસર; લાગણી

પાઠ ૧૮ મો.

બડવો=જનોઈને લગતી

ક્રિયાનો એક ચાલ;

બટક; છોકરો.

(એમાં છોકરો દોડે છે,

અને મામે તેને પાછો

ઘેર પકડી લાવે છે.)

વિધિ=ક્રિયા

દેવ સામે=દેવને સાક્ષી

રાખીને;

પહેરામણી=કન્યાનો પા-

પ વરને તથા તેના

સમાંઓને જે રકમ

આપે છે તે.

પરસ્પર=એક બીજાનો

પદ્મ=સ્ત્રી ધન; લગ્ન

વખતે અપાતું ધરેલું

વિશામ=મામના ભાગ

લગ્ન=લગ્નિયાર

પરોપદેશ=ધર્મ+ઉપ-

દેશ)=ધર્મનો યોગ

મંડળ=ટોળું

પૂર્વે=પહેલાં

કાળિદાસ=ભોજ રાજ-

ના વખતમાં પ્રખ્યાત

કવિ થઈ ગયો છે તે

પાઠ ૨૦ મો.

ધાટ=પશ્ચિમ ધાટ; સ-

હાદ્રિ

ગુફા=પહાડની પોલાણ;

પહાડની બપોલ

દેવાલય=(દેવ+આ-

લય)=દેવને રહેવાનું

ઠેકાણું; દહેર

ચિતા=એક

શિલ્પકામ=કોતરકામ

પાધડીપટ=પાધડીની પેઠે

લાંબો ને સાંકડો.

ચૈત્ર=પર્વતમાં કારેલું

બૌદ્ધ દહેર

પટ=પહોળાઈ

હાગમ=ધાતુગર્ભ; પૂ-

જનું ઠેકાણું

સ્તંભ=ધાંબો

વિહાર=બૌદ્ધ સાધુને

રહેવાની જગા; મઠ

ભિક્ષુ=સાધુ; ભીખ મા-

ગી ગુજરાત ચલા-

વનાર

ક્ષણુલંગુર=પલકમાં

નાશ થાય એવું

વૃત્તિ=વલણ; ઈચ્છા

નિર્વાણ=શાંતિ; મુક્તિ;

મોક્ષ

કલ્પનામાં=આંખ મી-

ચીને મનની નજર

આગળ

દિનચર્યા=સાધુએ રોજ

કેમ ચાલતું શું કરતું તે

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદય)=

સૂરજનું ઊગવું

દોષ=અવગુણ

ભિક્ષાપાત્ર=ભિક્ષાનું

વાસણ

સંકા=શક પડતી બાબત;

નહિ સમજાવેલી વાત

પાઠ ૨૧ મો.

નહેર=નદીમાંથી દૂર
પાણી લઈ જવા માટે
ખોદેલી ખાઈ
મોલ=નૂલ

હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ
પુરતક

સગવડો=જનેગવાઈ

ઝૂકી=લચ્ચી

બળદેવ=ધ્રીકૃષ્ણના

મોટાભાઈ

રસાળ=(રસ+આળ)=

ફળદ્રુપ

કંપનિ=પિલાયતનું એક

વેપારી મંડળ; એના

હાથમાં આ દેશનું

અગ્રેષ્ઠ રાજ્ય સને

સને ૧૮૫૮ સુધી હતું

શાખા=ફાંટો

સહી=સો વરસનો કાળ;

સંકે.

આખાદ=ચુખી

પાઠ ૨૨ મો.

સંપ્રદાય=પંથ

શરાણુ=ધાર કાઢવાનું

ઓળંગ

કાવ્યકળા=કવિતાની ખૂ-

બી અને યુક્તિઓ

સમાગમ=મેળાપ

ભાટ=એક જાતના ધા-

લણ; ખરા ખોટા વ-

ખાણુ કરનાર; ખારોટ

ચારણુ=રામના આગ્રિત

વર્ગમાંની એક જાત

(એનો ધંધો રામના

વખાણુ કરવાં; રા-

જની આગળ નાચતું,

ગાવું વગેરે ખેલ

કરવાનો છે.)

દંતકથા=મોઢેથી ચાલતી

ખરી ખોટી વાત

કદર=ગૂંજ; જાણુ

દેશસેવા=દેશભક્તિ

હિતેચ્છુ=(હિત+ઈચ્છુ)=

ભણું કરનાર

સોસાયટી=મંડળ

હેતુ=મતલબ; ધારણા

સંબંધ=પરિચય

ઠરેલ=ડાઢી

વેનચરિત્ર=વેન રાજની

હકીકતનું પુસ્તક

વર્નાક્યુલર સોસાયટી=

ચાલતી દેશી ગુજરાતી

ભાષા સંબંધી મંડળી

પદ્ધતિ=ધારણ; રીત

પ્રમુખપણું=અધ્યક્ષપણું

ઉપરીપણું

ઋતુવર્ણન=એ નામનું

કાવ્ય

કાવ્ય=કવિતાનું પુરતક

માનવતો=આખરવાળો

ખિતાબ=છંદકાવ્ય;

ઉપનામ.

સી. આઈ. ઇ.=હીંદના

રાજ્યનો દોસ્ત.

વર્ષાસન=વરસનો મગાર

દોર્યું=ખેંચ્યું

શોખ=ચાહના; પ્રેમ

જમાનો=જુગ; કાળ.
 પાઠ ૨૩ મે.
 ધાર્મિક=ધર્મ પર આ-
 સ્થાવાળો.
 નિરાધાર=આધાર વગ-
 રનો; વસીલા વગરનો.
 મરકી=ધણા માણસ
 મરી બલ્ય એવો રોગ.
 કોલેરા, પ્લેગ વગેરે
 પંજે=સપાટો.
 ગુમાસ્તાગીરી=કધરા-
 ણીને નામાનું કામ
 વાકેફ=માહિતગાર; જા-
 ણીતો.
 દુરસદ=નવરાશ
 વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો
 તોડનાર
 સંપૂર્ણ=(સં+પૂર્ણ)=
 પુરેપુરો.
 અત્યંત=(અતિ+અંત)
 =અણીજ
 ઉચાપત કરવું=ઓળવવું
 તે; ઉપાડી જવું તે

ખોટ=ખાધ
 સીલક=રોકડ નાણું
 પાઠ ૨૫ મે.
 અડવો=ખેવકુદ
 તોલ=ખરાબર
 સુખડું=ગોળપાપડી
 વળાવવા=વિદાય કરવા
 વાસો રહેજો=મુકામ
 કરજો.
 ખોડી બાર=ખેતરની
 વાડમાંથી જવા આ-
 વવા માટે છોડુ પાડી
 વચમાં બે પાંખીઆ-
 વાળું દાટેલું લાકડું
 કુપ્પાં=કુલ્લાં; ચામડાનાં
 કુડાં
 શાવકાર=શાહુકાર
 ઘેર=છોડાંથી ખુબ ઢંકા-
 ઇ રહેલી જગા
 હારે=સાથે
 ખુકાની=માથેથી દાઢી
 નીચે લઈ આંધેલો
 લુગડાનો કકડો

તીર=ખાણ
 કામડું=ધનુષ
 સેરે=છે.
 હોંકારા=ખુમાટા
 સે=છે
 ઘોલ=થપ્પડ
 ઝાપટ=ફટકો
 પતીજ=વિશ્વાસ
 બરોસો.
 પરખાવો=તપાસાવો;
 પરીક્ષા કરાવો
 આંક=પાર; હદ
 વ્યસની=વ્યસનવાળો
 ગંજેરી, અરીણી,
 દારૂડીઓ
 આળ=તહોમત; ખટો.
 પાપનો ઘડો ફુટવો
 એટલે છુપું રહેલું
 પાપ જાહેર થવું
 દગો કાઢનો સગો તદ્દિ=
 કપટથી કાઠ પાર
 પડતું વથી.
 ઝાડો=જડતી; તપાસ

અનદાતા=પોષણ કર-
નાર

પાઠ ૨૬ મો.

સર્વદમન=રાજા દુષ્યંત

અને શકુન્તલાનો પુત્ર;

જરત; બધાને દયા-

વનાર

માળચેષ્ટા=માળકની

રમત ગમત

તાપસી=તપશ્ચર્યાકરનાર

સ્ત્રી

તપોવન=તપ કરવાનું

જંગલ; ઋષિ આશ્રમ

કાળજી=અંતર; મન

અંહ=હૃદય

પદ્મવર્તી=જેની આણ

નાનાં મોટાં ઘણાં

રાજ્યો પર વર્તાતી

હોય તેવું

લક્ષણ=ચુણ

સત્તાવતો=પન્નવતો

દીસંતી=દેખાતી

દંતકળી=ઝિમતા દાંત

પણ=વગર; વિના

નિમિત્ત=સાધન; કારણ

કાલીકાલી=કાનને પ્રિય

લાગે એવી

બોલી=ભાષા; બોલ

તોતલી=તોતડી; બોળડી

પુત=છોકરો

મલિન=મેલું

લેખીએ=ગણીએ

આશ્રમ=મઠ; તપોવન

આકૃતિ=ધાર; ચહેરો

ચેષ્ટા=રમત ગમત

આશ્રમસ્થાન=તપસ્વી-

ઓનું રહેઠાણ

મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર

ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે

પરણેલી સ્ત્રી; લગ્નના

સંબંધથીજેડુએલીસ્ત્રી

દારા=સ્ત્રી

સાગ કર્યો=તજ દીધી

પૂછપરછ=તપાસ

શકુન્ત=પક્ષી. મોર

શકુન્તલાવી=(શકુન્તલાન

આવી) શકુન્તલા આ-

વી અથવા શકુન્ત

(મોર) લાવી

માધેલો=(માનવેલો) મા

ઉપરના પ્યારથી માંડો

થએલો હોય તેવો

તરજીમો=એક ભાષામાં

માંથી બીજી ભાષામાં

સમજણ પાડવી તે.

વગર કારણે હસવાથી

જરા જરા દાંતની ક-

ળાઓ દેખાય છે, અને

સમજાય નહિ એવી

બોળડી અને કાલી

કાલી બોલી બોલે છે

બોળે ચઢીને (બો-

ળામાં) બેસવાને આ-

તુર એવા છોકરાને

જે માણસ બોળામાં

સે અને તે છોકરાના

શરીરે વળગેલી ધૂળથી

જેનું શરીર મેલું થાય

તેનેજ નસીબવાન

માણસ

પાઠ ૨૭ મો.

શિક્ષણ=શિખવવાનું;

કેળવણી

વહાણુવટી=વહાણુ ચલાવનાર.

મથી=મહેનત કરી

મરાદો=વિચાર

ખંડ=જેમાં ઘણા દેશો

આત્રેલા હોય તે (જે-

મકે એશિઆખંડ)

સ્પેન=યુરોપ ખંડની

પશ્ચિમમાં દેશ છે.

ટાપુ=મેટ

શુદ્ધ=ખરોખર; ખરેખરી

પવન પડેલો હતો=પવ-

ન બધે હતો

આભ=આકાશ; ગગન

અધીરા=ધીરજ વગરના

ફોલલાવી=ખટાવી

ધમકાવી=ધમકા આપી

કંટાળ્યા=કાપર થયા

અસહ્ય=અસહ્ય=

અસહ્ય નહિ એવું

સ્પષ્ટ=ખુલાં

જમીનનાં પક્ષી=જમી-

નપર રહેનાર પક્ષી

આશા=ભરોસો; વિશ્વાસ

આંખ ન મીચતાં=ઉંઘી

ન જતાં

આનંદભર્યા શબ્દો=ખુ-

શાલીના પોકાર

પહોદાટવો=સુરજ ઝગ-

તાં પહેલાં અજવાળું

પડવું તે

કનડગત=દેરાનગતિ

ચુંચન=મોકી; બચ્ચી

સ્વાર્થ=(સ્વ=પોતાનો+

અર્થ=લાભ)=પોતાનો

લાભ.

ખાતર=માટે

પાઠ ૨૮ મો.

સત્યવાદી=(સત્ય+વાદ

+ધ) સાચું બોલવા

વાળો

પડા=હોમ

સહિષ્ણુ=ખુશ થઈ જાય

ને જમણે હાથે દાન-

માં અપાતી રકમ

કસોટી=પરીક્ષા; તપાસ

તેજક્ષણે=તરતજ

મારગ=રસ્તો; વાટ

સર્વસ્વ=અધુન; સધળું

મુદત=મહેતક; વખત

વેરેલ=વેરલે

સ્થાનક=ઠેકાણું; જગા

અગોચ્ય=(અ+ચોચ્ય)=

લાયક નહિ

કંટકવન=કાંડાવાળું

જંગલ

સુંવાળી=દુઃખ સહન

ન કરી શકે એવી

ક્ષત્રિયાણી=(ક્ષત્રિય+

આણી)=ક્ષત્રિયની

બેરી

બોલ=વચન; કોણ

આગ્રહ=મમત

નિંદી=વગોવી

અર્ધાકાયા=અર્ધા ગના;

આ

મૂલ્ય=કિંમત
 સ્તબ્ધ થવું=ઠરી જવું
 પાલવ=છેડો
 ચંડાળ=અંબીઆ; નીચ
 કામ કરનાર
 આયકો ખાય છે=ખંચ-
 કાય છે.
 મુડદું=લાસ; મરેલું
 પ્રાણી
 જળામાંથી=દરમાંથી
 અનાથ=(અન+નાથ)=
 ધણી વગરની; નિરાધાર
 મસાણું=મુડદા દાટવા
 ખાળવાની જગા
 દેવું=દેણુ; કરજ
 ફૂલ પાથરેલી જગાએ
 ચાલવાને બીલકુલ લા-
 ચક નહિ એવી જે
 કોમળ અને રૂપાળી
 સ્ત્રી, તે જેની અંદર
 ધણીજ હાંડા છે એવા
 વનમાં ધણીની પછવાડે
 માણસ માણસ

પાઠ ૨૬ મો.

સુરપાણુનો ધોધ=માંકડી
 ધાટ; મોખડી ધાટ
 જળધેધ=જેસખધ
 પાણીનો ઉચેથી પડતો
 મોટો પહોળો ધોધવો
 ચાણોદ=ડમોધ પાસે
 નર્મદા કાંડે જત્રાનું
 ઠેકાણું છે
 સામેવહેણે=વહેતા પા-
 ણીની સામે
 પનાઈ=ગપટા તળીઆ-
 ની નાની હોડી
 બાહુ=જુજ; ખભાથી
 કોણી સુધીનો હાથ
 ફેફસાં=શ્વાસની ધમણો
 આદિત્યેશ્વર=સૂર્ય સ્થાપે-
 લા મહાદેવ
 ગરુડેશ્વર=ગરુડે સ્થાપેલા
 મહાદેવ
 હાહરાં=થોડાં ઉંડાં
 રાજાની પ્રજા=એ રવા-
 નાં એકનિશ્ચય

સંસ્થાન છે.

કાળ ભૈરવ=સિવનું બ-
 યંકર રૂપ
 હરણ કાળ=હરણના રૂ-
 દકા જેટલું પહોળું
 ધેરું=મધુરું
 વારિ=જળ; પાણી
 ઢાળ ઉતાર=ઢાળ પડતી
 પાત્ર=નદી વહેવાનો માગ
 શીણુ=ધોળો પરપોટા
 ભાસ=દેખાવ
 અનંત=(અન+અંત)=
 છેડા વગરની
 પરકંભાવાસી=પ્રદક્ષિણુ
 કરનાર
 સદાવ્રત=(સદા+વ્રત)=
 ગરીબ મુસાફરોને
 ધર્માદા સીધું આપવું
 તે
 પાઠ ૩૧ મો.
 કનકમૃગ=ચોનાનો
 હરણ
 પ્રમથાનીમાં પ્રમથાની

જથા. નાશકની સામે
 ગોદાવરી નદીને કાંઠે
 એ સ્થાન છે
 નેત્ર=આંખ
 કારે છે=સંતોષ પમાડે છે
 અલૌકિક=દૈવી; અદ્ભુત
 આ લોક(પૃથ્વી)માં નહિ
 એવો.
 મૃગલો=હરણ
 નિર્ભય=(નિરુત્તમ)
 ધારતી વગરના
 ખુદી=તરેહ
 આર્યપુત્ર=એ શબ્દ ધણી
 ને બોલાવામાં વપરાતો
 હતો. સ્વામિ; રામ.
 અયોધ્યા=ગોમરા(સયુ)
 નદીને કાંઠે શહેર છે.
 હક=દિંગ; તાબુબ
 મૃગચર્મ=હરણનું ચામડું
 જનનકી=સીતા
 આસન=બેઠક
 અસુર=દૈત્ય; રાક્ષસ
 વેષે=રૂપથી

કારમી=વિકરાળ; બિહા-
 મણી; ભયંકર
 ચીસ=ગભરાટમાં બૂમ
 પાડવી તે
 પર્ણકુટી=કુંપડી
 કાળ=ધારકો
 વલોવાદ=કિથલ પાથલ
 થઈ
 કઠોર=વજ્ર. કડવા
 હરિઆળી=લીલોતરી
 વાળી
 અલખ=અક્ષ; ધ્યાનમાં
 નહિ આવે એવા
 પરમાત્મા એ શબ્દ
 જોગી વાપરે છે.
 જગવનો=મોક્ષતો
 ગોદાવરી=સહ્યાદ્રિ પર્વ-
 તમાંથી નીકળી મહા-
 રાષ્ટ્ર, નિઝમ ને ઉત્તર
 સરકારના પ્રાંતમાં વ-
 હી બંગાળી ઉપસાગર-
 ને મળે છે તે નદી.
 એને કાંઠે નાશક, અંબક

રાજમહેન્દ્રી ને યા-
 નના છે.
 અતિથિ=ભિક્ષા માગવા
 આવેલો માણસ
 પ્રત્યે=તરફ
 રાતાં થઈ=ગુરુસે થઈ
 ભરમ ચડાવી=કોળા
 કાઢી
 વિકરાળ=બિહામાણ
 ધારણ કર્યું=પ્રકાર્યું.
 રથ=ચાર પૈડાંની ધુમટ-
 વાળી ગાડી; વહેલ
 પાઠ કરે જો.
 કંબુસ=કૃપણ; બખીલ
 દળદર=ગરિબાદ
 વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=
 ભીખ માગવી તે. અ-
 સલ વિદ્યાર્થીઓ ભિક્ષા
 લાવીનેજ ખાતા તેથી
 ઝીક મારવી=પત્થરખર
 પછાડી ધોવું,
 વારસો=વડીલો તસવાર
 મળેલી પૂજ

વધ્યાસધ્યા=વધારાના
સંકેતપ=હરાવની નિ-
શાની તરીકે હાથમાં
પાણી લઈ જમીન પર
મૂકવું તે

કૃપણ=કંજુસ; અખીલ
પાઠ ૩૩ મો.

અનાવટ=રચના; ગોઠવણ
નાસ્તિક=ઇશ્વર નથી એ-
મ માનનાર

નાસ્તિકપણું=ઇશ્વર નથી
એમ માનવું તે.

કર્તા=અનાવનાર; રચનાર
અસાધારણ=ઘણીજ

કૌંમતોપણું=ઉપયોગી-
પણું.

મેદ=શરીરનો એક ધાતુ;
ચરખી (એ જાડા માણુ-

સમાં વધારે હોય છે.)
કામળપણું=નાજીકાઈ

આરામ=વિસામો
સરળતા=સહેલાઈ

સંરક્ષણ=સારી સંભાળ

ભમર=નવાં
છાજલી=છજી

જતન=રક્ષણ; સંભાળ
ડોળો=આંખનો ગોળો
વાટે=રસ્તે; રાહે

નસકોરાં=નાકના દમ
લેવાનાં બે કાણાં

અહાંડ=આકાશ ચોમે-
રથી અંડ (ઈંડા) જેવું

જણાય છે તેમાં રહેલી
તમામ સૃષ્ટિ

અંધેર=ગેરવ્યવસ્થા
ગરજ સારે છે=કામ

કરે છે
સાખ=સાહેદી; પુરાવો

પૂરે છે=આપે છે
ખુખી=તાસીર; બલિહારી

પાઠ ૩૫ મો.
વિસારે મૂક્યા વિના=

ભૂલી ન જતાં
પરસ્પર=એક બીજાનો

એદીપણું=આજસાધ
ભૂસ્તર વિદ્યા=પૃથ્વીનાં

પડ ઝોળવવાની વિદ્યા
ચિહ્નો=નિશાની

ખોળ=તપાસ
મુનીમ=કારભારી; મુખ્ય
મહેતો

અગત્ય=જરૂર
ધ્યાન=લક્ષ

આધારે=બરોસે
ખોદાણુ=ખોદકામ

સ્વાશ્રય=પોતાની મદદ
કાળજી=ચેટક; ખંત

કર્મ=નશીબ
ધારો=નિયમ; કાયદો

ફળ=પરિણામ
અદકા=મોટો

આપ=પોતાનો
પુર=પુરા

પ્રતાપ=પરાક્રમ
અધાથી મોટો પોતે

ઉઘમ ઉઘમ ઉઘમ(જ)
છે; નશીબ બિચાર

રાંકડું, (કંગાળ) છે
પણ ઉઘમનું

પરાક્રમ પુરેપુર (મો-
ડું) છે.

પાઠ ૩૬ મો.

સફર=લાંબી મુસાફરી

ધનાઢય=પૈસાદાર

દરીઆ માગે=જળ માર્ગે

વહાણુ વાટે

વતની=રહેવાસી

ખિસ્તી=મસુખિસ્તને

માનનાર.

વહાણુવટી=ખલાસી

ફેપ=ભૂશિર

ઓફ=તી

ગુડ=સારી

દોપ=આશા

ક્ષિસ્તન=પોટુંગલતી

રાજધાનીનું શહેર છે.

નાતાલ=મંગ્રેજનીદીવા-

ળી; તા. ૨૫ મી ડિ-

સેમ્બરથી આઠ દિવ.

સનો તરેહવાર; ખિ-

સ્તમસ.

ભાવ=પ્રીતિ

બોમ્બીગો=રસ્તાનો જન-
ણીતો.

કાલીકટ=મક્કાનાર કાંઠે

ખંદર છે.

મથક=મુખ્ય ઠેકાણું

સિંહલદ્વીપ=લંકા

પરવાનગી=રજા; મંગુરી

આવકાર=આદરસતકાર

સમૃદ્ધિ=દોલત

છક=દિગ; તાજુમ

નજરાણું=ભેટ

છૂટ=પરવાનગી; રજા

ધકકો=તુકસાન

પૂર્ણ=પુરેપુરી.

માહીતી=અનુભવ

હિત=મહુ

પ્રવેશકર્થો=દાખલ થયો

પાઠ ૩૭ મો.

ઉમરાવ=અમીર

કાટલી=ચાદાની

નાળયુ=નળી

પ્રયોગ=અજમાવેશ

અનુભવ=માહિતગારી

સ્કોટલાંડ=ગ્રેટબ્રિટનમાં
દેશ છે.

બુદ્ધિશાળી=અક્ષયબાજ

ગ્લાસગો=સ્કોટલાંડ દેશ-

માં મોટામાં મોટું

શહેર છે.

નમુનો=ધાટ; આકાર

ખામી=ખોડ

આરંભ=શરૂઆત

ધૂમકેતુ=પૂછડીઓ તારો

કલામડ=સ્કોટલાંડમાં

નદી છે.

આટલાંટિક=એ નામનો

મહાસાગર છે. (એમાં

પાણી ૩૫૦ લાખ

ચોરસ મૈલ છે.)

ઉપરાઉપરી=એક પછી

એક

ઇજનેર=બાંધકામનો

અનુભવી

દરજ્જે=પણી; ઓઢો.

જાતબુદ્ધિ=પોતાની

અક્ષ.

અપૂર્વ=પહેલાં નહિ થ-
એલી એવી
રહેવે=લોહાની સડકને
રસ્તો

ફતેહમંદી=જીત
નિર્ભય=ખીક વગર
ખંત=કાળજી; એતક
નવાઈ=અચરતી

હવાઈ=હવામાં ઉડે એવું
એક જાતનું દારૂખાનું
જહોજલાલી=આખાદી
પાઉંડ=પંદર રૂપીયાની
કિંમતનો સોનાનો
સિકકો.

પાઠ ૩૬ મો.

મતબેહ=વિચારદેર; દેર-
ક જણતું જુદું જુદું
કહેવું તે

એક દર=સામટો; કુલ
પુરાવો=સાબિતી
પણ=આધા; નિયમ
નિશ્ચય=ઠરાવ.

આખ્યાન=વાર્તા; કથા
શોખ=ધમ્મ
શામળ=નરસિંહ મહે-
તાનો છોકરો

શીઘ્ર=તરતને તરત
કરેલી
નળાખ્યાન=નળરાજની
વારતા

મામેર=મેસાળું.
કવિત્વ=કવિપણ્યું
કવિત્વશક્તિ=કવિતા
ખતાવવાની આવડત.

આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
ઓખા=આણાસુરની ક-
ન્યા; અનીરૂઢની સ્ત્રી

સુભદ્રા=દેવકીની પુત્રી;
કૃષ્ણની બેન; અણુ-
નની સ્ત્રી; અભિમન્યુ-
ની મા.

સુધન્વા=ચંપાવતીના
રાજા હંસધ્વજનો પુત્ર
પાત્ર=વિષય
રસીલા=રસિક

પાઠ ૪૦ મો.

રહેણી=રીતમાત
પેગબર=અવતારીપુરુષ
ધમ્મજોમ=દેશોભાવનાર
ધડો=દાસો

ખલીફા=મહમદ પેગંબ-
રના વારસ

શસ્ત્ર=હથિયાર
વંશપરંમપરા=ચોલાદથી
ઉતરી અબ્બેલો

દમાશકસ=એશિઆઈ પુ-
ર્વસ્તાનમાં શહેર છે;
એ દુનિયામાં જુનામાં
જુનું શહેર છે.

પપ્રૌત્ર=દીકરાના દીકરા
નો દીકરો.

ખલિકાત=ખલીફાની-
ગાદી

ખગદાદ=એશિઆઈ પુ-
ર્વસ્તાનમાં શહેર છે

વૃદ્ધિ=વધારો
ધર્માધ્યક્ષ=ધર્મગુરુ
મુરખખી=મોટો

દિનાર=અટી રૂપીઆની
કિંમતનો રૂપાનો સિ-
કકો (એ પહેલાં ચા-
લતો હતો)

તાળુખી=નવાઇ

અળનચી=અળનાનો
ઉપરી

દષ્ટિ=નજર

જનાનખાનું=ઐરાનું રહે-
વાની જગ્યા; રણુવાસ
દામ=નાણાં

સૂધ=ભાન; સમજ
અલ્પરશીદ=ધન-સારી

પાઠ ૪૨ મો.

દેશાટન=દેશે દેશ ફરવું
તે; મુસાફરી

શ્લોક=એ લીટીની સંસ્કૃત
કવિતા

મિત્રતા=દોસ્તી; સોખત
આપવડાઇ=જાતની ખો-

ટી મોટાઈ; આપ-
ખડાસ; પતરાળ

કષ્ટો=દુઃખો

વાધો=દરકત; અડચણ
જાતદિંમત=પોતાની

દિંમત

કૃતિ=કામ; કાવ્ય

નિહાળવું=ધારીને જોવું

અપાર=પાર વગરની;
ધણીજ

મિહાશ=પ્રજા; આનંદ

રમરણુ=યાદદાસ્ત

ભાત=ધરાદો; વિચાર

પુરતી=પુરી

પાઠ ૪૨ મો.

ખારીલાપણું=અદેખાઇ

અવગુણુ=દોષ

અર્થ=મતલબ; સાર

ઉદાર=મોટા મનનો

પ્રેમી=મત્યાળુ

નીચ=હલકા મનનો

દેખી=કીનાખોર; અદેખો

ઉજળો=ખરો

ફૂરપણું=ધાતકીપણું

દેવ=અદેખાઇ; વેર

પ્રકટ થતી=શર થતી

ધોળાયા કરતો=મનમાં
રમ્યા કરતો

ધુંટાયા કરતો=જોખાયા
કરતો

લૂણો=છો, ઇંટ, માટી

વગેરેમાં જે ખારો
જામે છે તે

ખારીલા=અદેખા

હૃદય=અંતઃકરણ; મન

ખાર=અદાવત; વેર

કાયમ=હંમેશાં

પ્રદુક્ષતા=આનંદથી ખી-
લવું તે

કૃત્ય=કામ; કાવ્ય

સાધવામાં=પારપાડવામાં

ફલાણો=અમુક

દેખીલા=ખારીલા

ધિકાર=તિરસ્કાર

કોશળદેશ=હાલ જે અ-

દાર અયોધ્યા તથા

આગ્રા પ્રાંતો કહેવાય

છે તે

ધાતકી=ફૂર

દુસ્મનાવટ=દુસ્મનાધ

પ્રેમ=માયા; હેત

હજુરમાં=પોતાની પાસે

વીર=અહાદુર

ભૂપણ=શણુગાર

પાઠ ૪૩ મો.

શાંતિભરી=ધીરજવાળી

કરિઆણું=તજ, લવેંગ,

એલચી, મરી, મસાલો

અખાર=જથાખંધ માલ

રાખવાનું ઠેકાણું

છુટકો=છલાજ; ઉપાય

ધારકો=એકદમ પડેલી

ઊંડી અને ભારે શીકર

મોગરો=દીવાની વાટની

સળગતી ચીણુગારી

જેત=સળગતી વાટ

રચ્યો=અનાવ્યો

સ્થિર=શાંત

આસ=ધણી; અહુ

માર્ગ સૂઝી આવ્યો=ઉ-

પાય જડયો

પાઠ ૪૫ મો.

આશ્વિન=આસો મહિનો

માવત=હાથીને હાંકનાર

ખવાસ=હજુરીઓ ચાકર

ભાંડ=મસ્કરો

વાહન=ખેસીને ફરવાનું

સાધન; ગાડી, રથ,

પાલખી વગેરે

અધીરા=ધીરજ વગરના

જાગરણુ=ઉજાગરો

ભીડ=ગીરદી; ઠઠ

આશ્ચર્યકારક=નવાઈ જેવું

સુંદરીઓ=સ્ત્રીઓ

રમણિક=સુંદર

સ્પર્ધા=સરસાઈ; ચડસા

ચડસી; હરિકાઈ *

ઉત્સવ=તહેવારનો દિવસ

ભરપુર=ભરેલાં

હર્ષને બહારે જવાનો

રસ્તો આપતા હતા=

આનંદ દેખાડતા હતા

સવારી=વરઘોડા જેવું

સરખસ

વકરો=માલ વેચતાં ઉપ-
જેલા પૈસા

પારણા=અપવાસ મુક-
વો તે

અષ્ટખુણુ=(અષ્ટ+ખુણુ)

આઠ ખુણાવાળો

ખુરજો=ગાડી; નાનાકિણ્ણ

કીર્તિસ્થંભ=યાદગીરીનો

થાંભણો

રાસ=શ્રીકૃષ્ણ અને ગો-

પીઓની ઘાંડીઆ ર-

મવાની કીડા; ઘેરી-

આ જેવો નાચ

ચોઘડીઆં=ચાર ચાર

ઘડીએ મંદિર વગેરેમાં

જે નગારૂં વાગે છે તે

નોખત=મોટું નગારૂં

શંખલા=શંખનો અ-

વાજ

શય્યા=પથારી

સમક્ષ=રૂબરૂ

મંત્ર=દેવની સ્તુતિ સં-

બંધી શ્લોક

પાઠ ૪૬ મો.

ભાગ ૧ લો

જોડું=નરમાદા

પારધી=શિકારી; વાધરી
લાગણી દયાની અસર

સઝયું=સમજ પડી

રામાયણ=રામ અને સી-

તાના સ્નેહ સંબંધી ત-

થા સીતાને હરી જનાર

રાવણની માઠી સ્થિતિ

સંબંધીનું કાવ્ય

સુગ્રીવ=વામી વાનરનો

ભાષ

હનુમાન=વાનર (એની

ઉત્પત્તિ વિષે અંજની-

ની કથા જોવી)

અંગદ=વાલી વાનરનો

પુત્ર (એ જૂદરપતિનો

અવતાર હતો)

જન્યુવાન=રામને સહાય

કરનાર રીંછ (એ

વિષ્ણુના બગાસામાંથી

ઉત્પન્ન થયો હતો)

વાનર=વાંદરા

પ-તો=ડામ; ઠેકાણું

અશોક વન=અગ્નીયાનું

નામ છે.

એધાણી=નિશાની

સમાચાર=ખબર

અનુચર=(અનુ+ચર)

સેવક; દાસ

પડાવ=મુકામ

વિદિ-સલાહનું કહેણ

વિભિષણ=રાવણનો ભાઈ

સમાધાન=સલાહ

સત્તાદ=અભિપ્રાય

કુંભકર્ણુ=રાવણનો ભાઈ

ઈંદ્રજિત=રાવણનો પુત્ર

પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો

અગ્રોધ્યા=રામનું રાજ

નગર

ભરત=રામનો ભાઈ

(કેકેયનો પુત્ર)

ગર્ભવંતી=દહાડાવાળી

જોડકા=સાથે જન્મલા બે

બાળક

અશ્વમેધ=અધા રાજાઓ

પર જીત મેળવીને કર

વામાં આવતો હોમ

પતિપત્ની=ધણીધણી-

આણી

રાજનના ધર્મ=રાજની

કરજ

હેતુ=મતલબ

પાઠ ૪૬ મો.

ભાગ ૨ જો

ભરતકુળ=ભરત રાજનો

વંશ

હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની

ઉત્તરે ૬૦ મૈલ પર

પાંડવકૌરવની રાજ-

ધાનીનું શહેર હતું

ધર્મનો અવતાર=ધ-

ર્માત્મા

ગદા=આંકડાના ફૂલના

ધાટનું લોહાનું ભારે

હથિયાર

બાણવાળી=તીર માર-

વામાં હોશિયાર

કૌરવ=કુરુના વંશના;

ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા
નિષ્ફળ=નકામી; ફેકટ
સ્વયંવર=કન્યાએ પોતે
વર પસંદ કરી પર-
ણુવું તે

મન્થવેધ=ઉંચે ટાંગેલા
માછલાનું પ્રતિબિંબ
પાણીમાં જોઈ ઉંચે
બાણ મારી તેની આંખ
વીંધવી તે

વરમાળા=કન્યા પોતે
પસંદ કરેલા વરને જે
માળા પહેરાવે છે તે
ઈંદ્રપ્રસ્થ=જુની દિલ્હી
(એ જમના નદી
પર હતી)

રાજસૂય=રાજાએ કર-
વાનો યજ્ઞ

જુગદુઃ=જુગાર

શકુનિ=ગાંધાર દેશનો
રાજા; દુર્યોધનનો
સગે: મામે

મહાભારત=પાંડવ કૌર-

વના યુદ્ધનું પુસ્તક
દ્રોણાચાર્ય=અશ્વત્થામા-
ના પિતા; પાંડવ કૌ-
રવનો ગુરુ
રથિર=લોહી

ભીષ્મપિતામહ=શંતનુ-
ના ગંગાથી ઉત્પન્ન
થએલા પુત્ર

વર્ણાશ્રમ=વર્ણ+આ-
શ્રમ)=ચાર વર્ણ અને
ચાર આશ્રમ

સ્ત્રીધર્મ=સ્ત્રીની ફરજ
સ્વરૂપ=અરૂપ

પાઠ ૪૭ જો.

અંગકસરત=શરીરને
કસવું તે

નર્યા=નિરોગી

ભિન્ન ભિન્ન=જુદા જુદા
જ્ઞાનતાંતુ=મગજને ખ-

બર આપનાર તાંતણા

ચલનવત્તન=હાલચાલ

ઉત્સાહ=ઉમંગ

ઢીલા=કમજોર

કંતાઈ=તવાઈ; સુકાઈ
ગળી જાય=અશક્ત

થઈ જાય છે

જુઠા=અશક્ત; નકામા

સત્તા=જોર; શક્તિ

ખોજરૂપ=ભારે

ત્વરા=ઝડપ

પોપણુ=પુષ્ટિ; બળ

શરીર હલકું ફૂલ થાય
છે=જનમૃતિ આવે છે

કલેજુ=પેટમાંનો જમ-

ણી તરફનો એક ભાગ

બરોળ=પેટમાંથી ડાબી

બાજુની ગાંઠ; તક્ષી

સરદા=મૂત્રપિંડો; પેદુમાં

રહેલી પિશાબની ગાંઠ

મંદ=કમતાકાત; કમજોર

પુષ્ટિ=જોર; બળ

દસ્ત=ઝાડો

ખુલાસો=સાફ

અપચો=અચરણ

કળજીઆત=ઝાડાનું

રોકાણ

નિષક=નકામ
 ઘોડા=તરગા; ખોટા ખુટા
 ધસધસાટ=જોઈએ તેવી
 નિરૂધમી=ઉઘોગ વગ-
 રના
 વીતેછે=ખમવું પડે છે
 ચહેરો=શિકલ
 લાલી=લાલાશ; તેજ
 વદન=મુખ; મોં
 નિસ્તેજ=રીકું; તેજ વ-
 ગરતું
 પથારીવશ=માંદો; બિ-
 માર
 તાલીમઆજ=પહેલવાન
 મગદળ=હાથ કસરતનું
 એક સાધન
 બનેટી=મે છેડે ગટ્ટાવા-
 ણી કસરતમાં વપરાતી
 લાંબી સાંકડી
 હંડ=મે હાથ ને બે પગ
 જમીન સાથે ટેકી શ-
 રીરને ઉંચું નીચું કર-
 વાની જે કસરત તે

વિનોદ=આનંદ; રમત
 ગમત
 શિક્ષણ=કેળવણી
 નજર બેસે છે=ધ્યાન
 ચોટે છે
 સંજોગ=વખત
 આંખમીચીની=વગર વિ-
 ચારે; ઘણી
 હદ=સીમા; મર્યાદા
 પાઠ ૪૯ મો.
 પરોપકાર=(પર+ઉપકાર-
 ર) પારકાનું ભલું
 કરવું તે; પરકલ્યાણ
 પુણ્ય=ધર્મનું કામ
 પાપ=અધર્મનું કામ
 ઇત્યાદિ=વગેરે
 અનહદ=(અન+હદ)
 ધણેજ
 વિદ્યાલય=ભણવાનું ઠે-
 કાણું
 રથે=ગમે; પસંદ પડે
 ભલમનસાઈ=ભલાઈ
 કુશળતા=હેશિયારી

લોકોપકાર=(લોક+ઉપ-
 કાર)=લોકોનું ભલું
 વૃત્તિ=ધર્મ
 મરણ શય્યા=મરણ પ-
 થારી
 ભારે=મુશ્કેલીવાળા
 ગળું=શક્તિ
 ધસાવું=ખરચવું
 સાંકડું મન=અખિલાઈ
 દાખલો=દાખલ; ઉદાહરણ
 લોક કલ્યાણનું માંડવો
 રથે=પરોપકારનાં કામ
 કરે
 અહિત=નુકસાન; હાનિ
 પાઠ ૫૦ મો.
 વનદેવતા=વનની દેવી
 ભગવતી=પવિત્ર માન-
 વંતી સ્ત્રી
 આત્રેયી=અત્રિ ઋષિની
 પુત્રી
 સમાગમ=મુલાકાત;
 મેળાપ
 પાવન થાઉં છું=પવિત્ર

થાઉં છું
દંડકારણ્ય=નર્મદા અને
ગોદાવરી નદી વચ્ચેના
પ્રદેશોમાં આવેલાં
વનો

પ્રવાસ=મુસાફરી
વિધન=હરકત; અડચણ
કાળજી હરે છે=મન
સંતોષ પામે છે.
સંસ્કાર=નામ પાડવું,
વાળ ઉતારવા, જ-
નોઇ દેવી વગેરે ધર્મ
ક્રિયા

અહણ્ય કરવે=સમજવાને
વિમળ=સ્વચ્છ; નિર્મળ
સુખિંય=સાર પ્રતિબંધ
હીંકરી=નાનું હીંકરું
વજ્રપાત=સખત દુઃખ
અરુંધતી=વસિષ્ઠની સ્ત્રી
(એ સમ ઋષિની સે-
વામાં હમેશ રહે છે.)
રઘુકુળ=રામનો વંશ
મોટા=વડો

ઋષ્યશૃંગ=શૃંગગુનિ; દ-
શરથના જમાઈ
સુની=ખાલી
વજ્ર=ઈંદ્રનું હથિયાર
કોમળા=કોમળ
મહાત્મા=મોટા પુરુષ.
વાસંતી=વનદેવીનું નામ છે
અગસ્ત્ય=એ નામના
ઋષિ; વરણ ને ઉર્વ.
શીના પુત્ર છે.

વાલ્મીકિ=એ નામના ઋ-
ષિ; રામાયણના કર્તા.
ગુરુજી તો બુદ્ધિવાન અને
ઠોઠ એ બંનેને એક
જ રીતે શીખવે છે,
તે ગુણીને સમજવાની
શક્તિ આપતા નથી;
તેમજ ઠોઠની કોઇ દિ-
વસ ઓછી પણ કરતા
નથી; તો પણ પરિણામે
મોટો ફેર જરૂર નજરે
પડે છે. જેમ સ્વચ્છ
મણિમાં જેવું સારૂ પ્ર-

તિમિયા પડે છે, તેવું
હીંકરામાં પડતું નથી.
(મતલબ કે બુદ્ધિવાન
અને જડમાં મોટો ફેર
નજરે પડે છે.)

વજ્રથી પણ બધા કંઠણ
અને ફૂલથી પણ ધણા
કોમળ એવા મહા પુરુ-
ષના મનને અહા! કોણ
જાણી શકે? (મતલબ
કે કોઇ જાણી શકે નહિ)

પાઠ પર એ.

પંચાંગ=ટીપણું; જેમાંથી
તિથિ, વાર, તારીખ
નક્ષત્ર, યોગ, કરણ,
વગેરે માલુમ પડે છે તે
શક=વર્ષ; સાલ
વિક્રમ=ઉજ્જૈનનો પરમાર
વંશનો રાજા.
શાલિવાહન=પૈઠણ નગ-
રીનો રાજા.

હીંજરીસાલ=મહામદ પે-
ગખર મઠકેથી મદીને

પ્રાંતકરણ લાઈની મે-

પ્રાંત મુસલમાની વર્ષ

પારસી સાલ=૫૪૬૦૨-

દી વર્ષ

સંવત=વર્ષ

પૈઠણ=મોઢાવરી નદીને

કાંઠે સહેર છે

વેતાળ=ભૂતની એક

જાત; પિશાચનો રાજ

અભિષેક=નવા રાજને

ગાદીએ બેસાડતી વેળા

દૂધ ખાણી વગેરેની

ધારા મંત્રો મોલીને

કરવામાં આવે છે તે

પાઠ પર મો.

સદાકાળ=કમેશાં

રસ્યું=મીલીટ ચઢાવ્યું

લહેર=ખુમારી

ભંગડ=ભાંગ પીનાર

ઝાંઝ=રીસ; ચીડ

માસો=એક સપ્ત; વાંસ-

ની અંદર બેસાડેલું

મોઢાનું=દુનું

ખૂમરાણું=ખુમારા

ઢાલ=અચાવ કરનાર

ઢાંકણું=જેવું હથિયાર.

નાદાની=બેવકુશી

વંશપરંપરા=પેઢીધરપેઢી

તરછોડી=ધિકારી

પરાણે=અજાતકારે

દલીલ=કારણ; પુરાવા

પાઠ પર મો.

ખારોટ=ખાટની એક

જાત

પસાયતું=ઈનામમાં આ-

પેલી જમીન.

ઉમિં=ઉમંગ; એકાએક

જે ઇચ્છા થઈ આવે તે

સંવાદ=સંવાદ જવાબ;

વાદવિવાદ.

ભોજ સમોવડ ભૂપ=

ભોજ રાજ જેવો

મોટો (વિદ્યાતેજક)

સમોવડ=સરખો

ઉત્તેજન=આશ્રય

ઉદુ=મુસલમાની

સિંહાસનવત્તીત્રી=પત્રી-

સ પુતળીઓએ કહેલી

વાત

કડી=કવિતામાંનો ચાર

ચાર અથવા બધાએ

ચરણનો ભાગ

કથે=કહે

મુડાખોતેરી=પોપટ કહે-

લી ૭૨ વારતા.

બધાથી સમજ શકાય

તેવી ભાષા કવિતાની તૂક

ને બધાથી સમજ શકાય

તેવી વાત, વિવેક અને

શિખામણા કહે તેજ

એક કવિ માણસ છે.

રંજન=ખૂશ.

રસ=લહેજત

પર:દુખભંજન=(પર +

દુ:ખ+ભંજન) પારકાનું

દુ:ખ દૂર કરનાર

છપ્પા=છ ચરણની

કવિતા.

પાઠ પદ મો.

મળ્યા પશુ મળ્યા ન.

પરશુ મો.

પ્રતિષ્ઠા=આખર, મોટાઈ

હિ=વિદ્યા શિષ્યા પશુ

કાઠપાપાશુ=કાઠકા ને

મહાજનત=મોટા માણસ;

અનુભવ કરતાં પશુ

પત્થર

લોકનાં ટોળાં

આવડયો નહિ

નિયંતા=ચલાવનાર

કાણુ=ખાળવા જનાર;

વિદાય કીધા=વળાવ્યા

અનાદિ=(અનુ=નહિ+

રમશાને જતા માણસ

પાઠ પદ મો.

આદિ=શરૂઆત=જે-

રાજદાર=રાજ કચેરી

પેગંબર=(પેગામ=સદે-

ની શરૂઆત નથી તે

સંભાળણુ=વાતચીત;

શો+ખર=લાવનાર)=

અનંત=(અનુ+અંત)

વાદવિવાદ

ઇશ્વરને ત્યાંનો સદેશો

=પાર વિનાનો

વિવાદ=સામસામા સ-

લાવનાર

ખુદા=પરમેશ્વર

પાલ જવાખ

હજરત=ઉચ્ચો દરજ્જો

પરિપકવ=પાકા; મજબુત

સતપુરુષ=સારા માણસ

ધરાવનાર મુસલમાનને

વહી=જીલ્લાઈલ ફરેસ્તા

ગામ ભેગા કરે=ગામમાં

બોલાવવામાં વપરાતો

ખુદાની તરફથી જે

દાખલ કરે.

માન ભરિલો શબ્દ

સદેશો લાવેલા તે

દિવંસત્રી=કામમાં ઢીલ

ઈસ્લામ=આદ્ય

અનુયાયી=(અનુ=મળતા

કરનાર માણસ; લાં-

મૂર્તિપૂજક=(મૂર્તિ+પૂ-

+યી=જેવું) સાથે અ-

બા તાંતણા વાળી;

જક)=મૂર્તિને પૂજનાર

થવા પછવાડે ચાલના-

સુતરફેણી

શ્રીમંત=(શ્રી+મંત)=

ર; સેવક; શિષ્ય

વાંકવાળી=ગુલુમાં આડી;

પૈસાદાર

તુચ્છકારી=ધિકારી

આકારમાં વાંકી

પ્રેમાળ=(પ્રેમ+આળ=

સહનશીલતા=શાંતતા

આયમન=જમણી હથે-

વાળો)=મામાળુ

સદુપદેશ=(સહ+ઉપદેશ)

લીમાં એકું પાણી

પુનર્જન=(પુનરુ=બીજી

=સારી શિષ્યામણુ

લઈ પી જવું તે.

વાર+જન)=ફરીથી

વજનદાર=વજનવાળા

અમૈસર=(અમૈનસર= જનાર)=મુખી;
 આગેવાન
 પ્રાસાદિક=કૃપા ભરેલી;
 દેવી
 નિષ્કામ=સ્વાર્થ વિનાનો
 ઘાટ=ઉપાય
 પ્રપંચ=કાવતરૂં
 નિરૂપાયે=નાહવાળો
 શસ્ત્ર=હથિયાર
 પર્યંત=સુધી
 પ્રસાર=ફેલાવો
 ધર્મોપદેશક=ધર્મનો
 બોધ કરનાર
 સુરાપાન=દારૂ પીવો તે
 સામાજિક=સમાજને
 લગતી
 સિરિઆ=એશિઆઈ
 તુર્કસ્તાનના એશિઆ-
 મૈનરની દક્ષિણમાં
 પ્રાંત છે.
 ઇસ્તંબુલ=યુરોપી તુર્ક-
 સ્તાનની રાજધાનીનું

શહેર છે
 બહોબલાલી=આખાદી
 કાશુબગુર=પક્ષકમાં ના-
 શ થાય એવો; નાશવંત
 કુરાન=મુસલમાની ધર્મ
 પુસ્તક; મહમંદ પેગં-
 બર સાહેબની આગ્રા
 અને વચનોના સંગ્રહનું
 પુસ્તક.
 સવાલ-ઈ. સ.
 ૫૭૧, ૬૦૯, ૬૨૨ ને
 ૬૩૨ માં શું બનાવ
 બન્યો? પેગંબર સાહેબ
 ને મક્કાથી મદીને જવા
 નું કારણ શું? મહમંદ
 પેગંબર સાહેબે કયો
 ધર્મ ચલાવ્યો? એ ધર્મ
 માનનારા દુનિયામાં
 હાલ કેટલા માણસ છે?
 મહમંદ પેગંબર સા-
 હેબે શું ઉપદેશ કર્યો?
 અરબસ્તાન; ઈરાન,
 રુપેન, મક્કા, મદીના,

ઇસ્તંબુલ, બસરા નકશા
 માં બતાવો.
 પાઠ ૫૭ મો.
 અહણ કરવું=સ્વીકારવું;
 પાળવું
 દસ્તુર=મોબેદના ગોર
 અહુરમઝદ=પારસી ધર્મ-
 પુસ્તકમાં કહેલા પૃ-
 થ્વીના પેદા કરનાર
 અને પાલણુ કરનાર
 નામ
 કર્તી=પારસીની જનોઈ
 સદરો=કુંડી બાંહેનું
 મોટું પહેરણુ
 ધૂપ=સુગંધી ધુમાડો
 અર્પણુ=આપી દેવું તે;
 બળિદાન
 લગ્નવિધિ=લગ્નક્રિયા
 અગિઆરી=(સંસ્કૃત
 અગ્ન્યાગાર ઉપરથી)
 (અગ્નિ=દેવતા+આગાર
 =સ્થળ)=પારસીઓના
 આતશ બેહેરામ પૂજ.

વાની જગા; પારસી-
ઓનું દેવળ; (એમાં
પવિત્ર અગ્નિ એટલે
આતશ રાખે છે)

મેએદ=પારસીઓનો
ઝોર; અધ્યાર

સવાલ-પારસીનો

મૂળ દેશ કયો? શા માટે
ધરાન છોડવું પડ્યું?
દીવ બંદરથી પારસીઓ
ક્યાં ક્યાં ગયા? પાર-
સીઓનો ધર્મ સમજાવો.
પારસીઓનું જત્રાનું
ઠેકાણું ક્યાં છે?

પાઠ પદ મા.

ગીઝની=અફઘાનિસ્તા-
નનું મુખ્ય શહેર
ટકર લેવાનો=સામે
થવાનો.

વીર=યોદ્ધા

હિંદ=ખીજો નામે; અથવા
પાણીપત=કુરુક્ષેત્ર (હાલ
ત્યાં નાનું મામ છે તે

પાનપત નામથી ઓ-
ળખાય છે.)

થાણેશ્વર=જમના નદીપ-
ર પંજબમાં શહેર છે
ભંગાણુ=તૂટ; નાસાનાસ
મિટી દાણાદાણુ=તદન
પાયમાલી

મિટી દાણાદાણુ કરી
નાખી=તદન પાયમાલ
કરી નાખ્યાં; ધણીજ
નહારી દુઃખદાયક સ્થિ-
તિમાં આણ્યા

ધવાયો=ધાયલ થયો
લાહોર=રાવી નદી પર
પંજબનું મુખ્ય શહેર
છે. (એમાં લેફ્ટેનેન્ટ
ગવર્નર રહે છે.)

મનમાં ખટકયા કરતી=
મનમાંથી ભુલાતી નહિ;
વારંવાર યાદ આવતી.
હરણ કરવું=ખળાતકારે
લઈ લેવું
મેદીલ=પ્રપુત્ર

તુઝકારી=ધિકારી

જંગ=જખરી લડાઈ
અખતર=લોકોની જખી-
વાળો અંગરખો.

હેવાલ=વૃત્તાંત; ખ્યાન
આશ્રિત=આસરો મેળ-
વી રહેનાર.

શબ્દવેધ=શબ્દ ક્યાંથી
આવે છે તે પારખી
નિશાન તાકીને છોડ-
વામાં આવે છે તે.

સવાલ-મહંમદગીજની
ક્યાંનો પાદશાહ? એણે
હિંદ પર કેટલી સ્વારી
કરી? સ્વારી કરવાનો
હેતુ શું હતો? પૃથુરાજને
ઓળખાવો. ઇ. સ.
૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩ માં
શું બનાવ બન્યો? મહં-
મદ ગીજનવીએ હિંદુ-
સ્તાન પર સ્વારી કરી ત્યારે
રજપુતોના ક્યાં ક્યાં
મુખ્ય રાજ્યો હતા?

પાઠ પદ્ધતિ મો.

જડ=મૂળ

યજ્ઞસ્વી=કર્તિ મંત્ર; ના-
માંકિત

એકક=(એ+કક)=નકી

તેજસ્વી=પ્રકાશીત

હેરાનગતિ=દુઃખ

લખાણુ=લેખ; દસ્તાવેજ

તગાવી=સરકારે ખેડુનો

ધીરેલાં નાણાં

દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણુ

ખમ=પાણીનું રોકાણ ક-

રવાને આપેલા પુસ્તા

મદ્રેસા=પાઠશાળા; વિ-

દ્યાલય

સરાઓ=વટેમાર્ગુઓને

ઉતરવાની ધર્મશાળાઓ

પગતર=પડી રહેલી

ખેડાણુ=ખેતી

ખીન=ખીનખીન=(ખીન=

વિનાયકનામાર+મ)

નિરૂપી

દયાળુ=દયાળુ

દયાની લાગણી

કનડતો=હેરાન કરતો

કાબેલ=હોશિયાર; પ્રવીણ

સવાલ-તથાખવંશ

ક્યાંથી ક્યાં સુધી કેટલાં

વર્ષ આલ્યો? દિરોજશા-

હની મા રજપુતાણી હતી

છતાં મુસલમાન સાથે

પરણવાનું શા માટે કમુલ

કર્ચું? દિરોજશાહનાં લો-

કાપયોગી કામ ગણાવો

પાઠ ૬૦ મો.

તૈમુર=સમરકંદનો મો-

ગલ બાદશાહ

પક્ષ=તરફેણ

પુનરેણુ=કતલ

સમરકંદ=રશિઆઈ તા-

ર્તરીમાં શહેર છે (એ

માં તૈમુરની કબર છે)

અસ્તવ્યસ્ત=છિન્નભિન્ન

અતિશયેકિત=હોય તેના

કરતાં અતિશય વધા

રીને જે કહેવું તે

દરમિઆન=અરસામાં;

વચમાંના વખતમાં

કૂચકરવી=લશ્કરનોમુકા-

મ ઉઠાવી આમળ જવું

મીરત=આગ્રા ને અયો-

ધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં

લશ્કરી છાવણીનું શહેર

છે.

હદદાર=ગંગા નદીપર

જત્રાનું ખામ છે.

અરાજ્ય=(અ+રાજ્ય)=

અધિર; રાજ વગર

સવાલ—ઇ. સ.

૧૩૯૫ ને ૧૩૯૮ માં

શું બનાવ બન્યો? તૈમુ-

રને ઝાળખાવો. તૈમુ-

રની દુક હકીકત કહો.

પાઠ ૬૧ મો.

યુદ્ધનીતિ=ઝડાઈ કરવા-

ની રીત

રાજનીતી=રાજ અલા-

વચની રીત

અંકબર=આબરના દીકરા

હુમાયુનો પુત્ર (એનો જન્મ ઉમરકોટમાં ઇ. સ. ૧૫૪૨માં થયો હતો.)	મહેસુલખાતુ-જમાખ- ધી ખાતુ	વંતનુ મેદાન તુર્ક=મુસલમાનની એક જાત
કેરેર-હામ ઠામ.	આઇન અકબરી=અક- બરના કાયદાનું પુસ્તક	બેટા=મેળાપ, મુલાકાત
પઠાણુ=મુસલમાનની એ જાત	અબુલફઝલ=અકબરનો વડો પ્રધાન	દેહરક્ષક=શરીરનું રક્ષણ કરનાર
અલગા આઘા	વિધવાવિવાહ=પૂનર્લગ્ન	વારસ=મરણ પછીનો હકદાર
એલીલી નાખુશી	થાજે પડયુ=શાત પડયુ	ઉન્મત=તોફાની
કાયમ અચળ	અધર મટયુ	ફતલ=કાપાકાપી
રાજ્યાધિકાર-રાજમતા	અનુપમ=જે બીજા કો- મની સાથે સરખાવી	જખમ=ધા
લગામ દોર, સત્તા	ન શકાય તે, સર્વોત્તમ	એકત્ર=એકઠા
આચકા ખાવો-પાગ	મીર અદલ=મુખ્ય ન્યા- યાધીશ	અળીની વખત=ખારીક વખત
હઠવુ.	કાજુ=કુરાન પ્રમાણે મ- નસાફ કરનાર	જમાવ-ભીડ, ટોળું
સન્માન સત્કાર	સવાલ અકબરની કા- ર્કિદીનુ વાચુન કરો. અ-	દાખવી=મતાવી
ધર્મ મસ્તિ દહેર દેવ	કબરે ક્યા ક્યા પ્રાંતો જી- ત્યા ? અકબરે ક્યા ક્યા	ગ્વાલીઅર=મધ્ય હિંદ
મ્યાન	મુધારા દાખલ કર્યા ?	એજન્સિયા સિધીઆ ની રાજધાનીનું શહેર છે.
દીર્ઘદષ્ટિ=લાંબી નજર	પાઠ કર મો.	પદબદ્ધ=(પદ+બદ્ધ)=મા- દી પરથી ઉદ્ભવેલું
અનુની=ઉશ્કેરાયલો	હલદીધાટ=અરવલી પ-	અનુભવિત=અનુભવી
જજ્યા વેરો=માથા વેરો,		
માણસ દીઠ વેરો		
કાયસ્થ=હિંદુની એક જાત		

સવત્ર=અધે
તમ=ધોડાનો અધે
પુંઠળ ફરી=પાછળ ફરી
અશુતરો=ચોતરો
સ્વામીભક્તિ=ધણીપર
પ્રેમભાવ
સવાલ-પ્રતાપની અ-
હાદુરીની વર્ણન કરો.

પાઠ ૬૩ મો.

સર ટામસરો=જહાંગી-
રના રાજ્યમાં ઈંગલાંડ-
થી આવેલા વકીલ.
છૂટથી=મરજી મુજબ
જહાંગીર=(જહાં=દુનિ-
યા+ગીર=જીતનાર)=
દુનિયા જીતનાર
કોલકરાર=સરપટા;

ઠરાવ
હેવાલ=વૃત્તાંત; ખ્યાન
આમતાસ્વામતા=પરોણા
આકરી
જડતી=તપાસ.
માલમસ્તબો=ખાખર

અને મોટાઈ
ગણુના=ગણુતરી
બરાનપુર=તાપી નદીને
કાઠિ મુસલમાનની વ-
સ્તીનું શહેર છે.
(અહીંનાં શેલાં ને સા-
દા વખણાય છે.)

ચિનોડ=મેવાડની જુની
રાજધાનીનું શહેર છે.
અજમેર=રજપુસ્તાન-
માં શહેર છે.
અદોઅસ્ત પડી ભાગવા
માંડયો=ગેરઅદોસ્ત
થવા લાગ્યો

ઈમિરો=કંદ્રાકટ
ધરવટ=પોતીકાવટ;લાઇ-
ચારો

ઠટ્ટા મસ્કરી=ટોળ ટપ્પા
સારા અંતઃકરણવાળો=
શુદ્ધ મનનો
શોખ=હવ્વા
દાદ=ફરિયાદ
તુલા=એક પાસે પુરુષ

અને બીજા પાસે કીંમ-
તી ધાતુ કે જવાહીર
મૂકી તોલ કરવાની
ક્રિયા
કનાતો=તંબુની કપડાની
ભીંત
ખટપટ=કપટ

નુરજહાં=(નુર=તેજ+
જહાં=દુનિયા)=દુનિ-
યાનું તેજ (એયું નામ
પડવાનું કારણ એ કે
એ ધણીજ ખૂબસુરત
હતી.) જહાંગીરની
મેગમ

ફરમાન=હુકમ
સવાલ-સરટોમસ રો
ને ઝોળખાવો. સરટો-
મસરોએ જહાંગીરના
રાજ્ય વિષે શું લખ્યું છે?

પાઠ ૬૪ મો.

જહોજલાલી=દબ્બો;
મોટાઈ
મયુરાસન=(મયુર=મોર

આસન=એક)=મે-	દિવાની=લેણદેણસંબંધી	તાજમહેલ = મહેલનું
રના આકારની એક;	ફાગદારી=ચોરી, ખૂન,	નામ છે. (એ મહેલ
તપ્તે તાડિસ એમાં	મરામારી વગેરે સંબંધી	શાહજહાંએ ચોતાની
હીરા, માણેક, મોતી	એલચી=મીઠી	બેગમ મુમતાજ બેગ-
વગેરે રત્નો જડાવ્યાં	હાજરી=નપાસ	મની યાદગીર ગાટે
હતાં તેની કિમત	તપ્તે તાડિસ=મયૂરાસન	આગ્રામાં બંધાવેલ
ટેવર્નિઅર નામના યુ-	ગજ=લોહનો સળીઓ	તો- એના જેવી સુંદર
રોપી ઝવેરીએ સાડા	ચોટુલીઆં=ચાર ફૂલ	ઇમારત દુનિયામાં
છ કરોડની કરી હતી	ભાથા=તીર રાખવાની	ખીજી નથી)
બવ્ય=મોટું; સુંદર	કોથળીઓ	વેનિસ=ઈટાલીમાં વ્યા-
રાજચિન્હ=રાજા તરી-	ઝાલર=ઝુલતી કોર;	ડિઆટિક સમુદ્રપર
કેની નિશાની	ઝૂલ	બંદર છે.

સવાલ—શાહજહાંને ઓળખાવો. ટેવર્નિઅર શાહજહાં પદ-
શાહની જાહેરાતવાલીનું વર્ણન કર્યું છે તેપરથી આપણને કે માન
ધાય છે? મયૂરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણતા હો તે જો.
મયૂરાસન કાણ લૂટી ગયું?

પાઠ ૬૫ મો.

શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો	ઔરંગઝેબ=શાહજહાં-	ધોડકો=હાનિ; નુકસાન
સ્થાપનાર (એ શાહજી	નો ત્રીજો પુત્ર; આ-	પ્રસંગ=સંબંધ; ઓળ-
ભોંસલેનો પુત્ર થાય	લમગીર.	ખાણ
એનો જન્મ પુના પાસે-	અનુન=અનુસ્સો; આવેશ	વિજાપુર=દક્ષિણ પ્રદેશ
ના જુનર ગામમાં	વિષમ=ઉલટાં; નહારાં;	રાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં મોટું ને
૧૬૨૭માં થયો હતો.)	કહણ	સામેલ=દાખલ
	કુમક=મહક; આશરો	રસ=ઉમંગ; મજા

કેડો=ધણેજ	બાબુલ=દરવાજો	ખરો માનનાર
છુટકારો=છુટકો	બાબુલમકા=મકાનો	નજરકેદ=આસનકેદ
ઉત્કંઠા=ઈચ્છા; મરજી	દરવાજો; સુરત	કેદો=ખરો
અહમદનગર=મહારાષ્ટ્ર-	સુરત=આગ્રહથી વળગી	અણુવિશ્વાસ=અપતીજ
માં સીના નદીપર શહેર છે	રહેનાર	મંત્રિ મંડળ=પ્રધાન મં-
છાપો મારી=હલો કરી	સર કર્યા=તાબે કર્યા	ડળ
કિલ્લેદારો=કિલ્લાની ચો-	ધર્માધ=(ધર્મ+અધ)	નિષ્ઠા=આસ્થા; શ્રદ્ધા
કી કરનારાઓ	=પરધર્મની નિંદા કર-	વિગ્રહ=લડાઈ; ઝગડો
વિદિ=સલાહનું કહેણ	નાર; પોતાનો ધર્મ	

સવાલ—મરેઠી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણ ? શિવાજી દિલ્હીથી કેવી યુક્તિ કરી નાસી ગયો ? શિવાજીનું દુકંદ વૃત્તાંત લખો.

પાઠ ૬૬ મો.	ગતિ=શક્તિ	દુરળીન=આધેની વસ્તુ
ધન=નકર	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય બિં-	જોવાનું કાચનું યંત્ર.
શોધ=તપાસ; ખોળ	દુમાં ચઢીને ઉત્તર દ-	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના
ઉપગ્રહ=મુખ્ય ગ્રહની	ક્ષિણુ જે કલ્પિત રેખા-	મોટા ગ્રહો, તેમના
આસપાસ ફરનારો	જાય છે તે	ચંદ્રો, ખરતા તારા
નાનો ગ્રહ	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આ-	અને ધૂમકેતુઓ મળી
નરી=એકલી; ખુલ્લી	સપાસ ફરવાનો માર્ગ	થયેલું મંડળ.

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કોણ કોણ ફરે છે ? સૂર્યમાં કેટલી ગરમી છે ? સૂર્ય જે પદાર્થોને ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવાં રૂપનાં હોય છે ? ગ્રહ એટલે શું ? ગ્રહ શાથી ઓળખાય છે ? બધા મળી મુખ્ય ગ્રહો કેટલા છે અને તે તે કયા કયા ? સૂર્યથી ધણો પાસે તેમજ ધણોજ આધે કયો ગ્રહ છે ?

સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દૂર છે? દુરબીનની મદદથી કયા અહો શોધી કાઢ્યા છે? કયા અહનું તેજ વધારે છે? કયા કયા અહોને ચંદ્રો છે અને તે કેટકેટલા છે? બધા અહોમાં સૌથી મોટો તેમ સૌથી નાનો અહ કયો છે? મુખ્ય અહ સિવાય બીજા નાના કેટલા અહો છે અને તેઓ કયાં છે? અહોને કેટલી ગતિ છે અને તે કઈ કઈ? અહો કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં ફરે છે? સૂર્યની આસપાસ અહને ફરવાના માર્ગને શું કહે છે? બુધ અને નેપ્ચ્યુન કોની આસપાસ ફરે છે? અહો તથા ચંદ્રોને પોતાનું તેજ છે કે નહિ? અને નહિ તો શાથી પ્રકાશે છે? કલકત્તાના સંઅહસ્થાનમાં કેવા તારા રાખ્યા છે? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે? ધૂમકેતુ કોની આસપાસ ફરે છે? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો. સૂર્યમાળા એટલે શું?

પાઠ ૬૭ મા.	અર્ધગોળ	ઉપર પૃથ્વી પશ્ચિમથી
ધ્રુવનો તારો=સ્થિર	નક્ષત્ર=તારામંડળ (નક્ષત્ર	પૂર્વ તરફ ફરે છે
તેજનો તારો.	૨૭ છે)	નેનો ઉત્તર દક્ષિણ
તેજસ્વી=પ્રકાશિત	જુમખાં=જથ્થા.	એકકો છેડો
મર્યાદા=હદ; સીમા	સપ્તર્ષિ=સાત તારાનું	આકાશગંગા=રાતે આ-
ક્ષિતિજ=જે ઠેકાણે આ-	મંડળ	કાશમાં પ્રકાશની ઘોળી
કાશ અને પૃથ્વી મળી	લુપ્તક=અતિ તેજસ્વી	પરી દેખાય છે તે
મએલી દેખાય છે તે	તારો	ધ્રુમસ=ધ્રુમાડા જેવી
ગોળાર્ધ=(ગોળ+અર્ધ)=	ધ્રુવ=જે કદપેલી ધરી	વરાળ

સવાલ—તારા અને અહોનો તફાવત કહો. ક્ષિતિજ એટલે શું તે સમજવો. તારાઓ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં જાય છે?

ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે ? દક્ષિણ ધ્રુવ તારો આપણને કેમ દેખાતો નથી ? અસલના લોકોએ તારાને ઝોળખવા માટે શું કીધું ? ધ્રુવનો તારો શોધી કાઢવાની સહેલી રીત કહો. તારાના વર્ગ શા આધારે પાડ્યા છે ? પહેલા વર્ગમાં અતી તેજસ્વી તારો કયો છે ? તારાના રંગ કેવા કેવા હોય છે ? નરી આંખે કયો નક્ષત્રો દેખી શકાય છે ? છેક પાસેનો તારો કેટલો દૂર છે ? આકાશગંગાં એટલે શું તે સમજાવો.

પાઠ ૬૮ મો.

કલ્પના=અટકળ;વારણા

લીટીઓ દોરેલી હોય

વિષુવવૃત્ત=પૃથ્વીના ગો-

છે તે.

ળાપર મધ્યમભાગે જે

વર્તુળ=ગોળ.

પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી

આડી લીટી દોરેલી

હોય છે તે.

અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી

રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને

સરખે અંતરે ઉત્તર

કાટખુણે છેદીને બંને

દક્ષિણમાં જે આડી

ધ્રુવમાં થઇને જાય

દક્ષિણમાં જે આડી

કે.વું મહદ્ વર્તુલ.

સવાલ—કોઇ પણ ચિંહુ સપાટીના કયા ભાગમાં છે તે

આકૃતિ કાઢી સમજાવો. નકશામાં આડી ઊભી લીટીઓ શા માટે

દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી બીજો પાડવાનો સુગમ ઉપાય

કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજાવો. વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત,

અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા આપી સમજાવો. અક્ષાંશ વધારેમાં

વધારે અને ઓછામાં ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાંશના પ્રકાર કેટલા

આકૃતિ કાઢી સમજાવો. નકશામાં આડી ઊભી લીટીઓ શા માટે

દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી બીજો પાડવાનો સુગમ ઉપાય

કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજાવો. વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત,

અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા આપી સમજાવો. અક્ષાંશ વધારેમાં

વધારે અને ઓછામાં ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાંશના પ્રકાર કેટલા

છે અને કયા કયા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામાં કંઈ કંઈ બાબતો જાણવી જોઈએ ? રેખાંશ અને રેખાંશવૃત્તની વ્યાખ્યા કહો. રેખાંશ કેટલી જાતના છે ને તે કયા કયા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે શાથી જાણ્યું ? અમદાવાદ અને મુંબાઈમાં સૂર્ય કયારે જાગે છે એ આપણે બરાબર જાણતા હોઈએ તો એ એ જગા વચ્ચે કેટલાં રેખાંશનું અંતર છે એ શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાંશ અને રેખાંશનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૯ મો.	તોફાન	પેટે કુંડાળા ફરતો જો-
ત્રાંસો તિરકસ	આંધી=જે પવનથી આ-	રમાં છૂટેલો પવન.
નિયમિત=મુકરર	કાશ ધૂળ વડે છવાઈ	વ્યાપારવાયુ = વેપારને
મોન્સુન=મોસમ	જાય તે પવન	માટે અનુકૂળ આવે
વાવાઝોડું=પવનનું	વટોળીઓ = ભમરાની	એવો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વ્યાપારવાયું વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણા-

માંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિઆળામાં
વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજવો. અનેક
જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું? અને તે વાક્ય કયાં તે કહો.

પાઠ ૭૦ મો.	નદીનું પાત્ર=નદીને વહે-	પાસે આ ધોધ છે
રદો=લાકડું સાફ કર-	વાનો માર્ગ	સારાંશ=(સાર=મતલબ
વાનું હથિયાર	અખોલ=ગુફા; ખા	અંશ=ભાગ) મુખ્ય
કદ=આકાર	ગેરસખા=કાનડા જિલ્લા-	મતલબ
મુરમ=મોઃ જાતના કાં-	ના હોનાવર તાલુકામાં	શૂળપાણિ=નર્મદા નદી
કરા; પારડીઆ કાંકરા	ગામ છે ત્યાંથી ૨૮ મૈલ	પર એ નામની
રેતાળ=રેતીના પથ્થરની	છેટ કોડકણી ગામ	જગા છે
બનેલી		

સવાલ—પૃથ્વીપર કયા કયા રંદા હંમેશાં ફર્યા કરે છે કે
જેથી જમીન ધસાઈ જાય છે? ખડકનો ભૂકા શી રીતે થાય છે
તે સમજવો. ચુનાના પથ્થર તથા આરસપદ્માણુ જલદીથી શા કારણથી
ધસાઈ જાય છે? જમીન, ખડક અને ડુંગરો શાથી ધસાઈ જાય છે?
રેતાળ, ધોળી અને રાતી જમીન થવાનું કારણ કહો. મુખ્ય ઇલાકામાં
લાલ માટી કયાં ઘણી જોવામાં આવે છે? રેતી શી રીતે બને છે?
નદીના પાણીમાં જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણથી વધારે છે?
મુખ્ય ઇલાકામાં કયા કયા પ્રખ્યાત ધોધ છે? સમુદ્રમાં ખડક શી
રીતે બનતા હતા?

પાઠ ૭૮ મો.	પાટીની તથા નદી	ફનું ઠેકાણું
ભૂતળ=દેશની સપાટી,	નાળાં પર્વતો વગેરેની	નદ=મોટી નદી
નદી, નાળાં, પર્વતો	જે રચના તે.	રણુ=રેતીનું મેદાન
વગેરે સંબંધી હકીકત	હિમાલય=(હિમ=ઘરફ+ આલય=ઠેકાણું)=ઘર-	ખાળે=અટકાવે
ભૂતળ રચના=દેશની સ-		અટકાવ=રોકાણ

સમઘાત=સરખી;મધ્યમ	કદાવર=શરીરે	પુષ્ટ	કમળેર=નળળા
સર; ઘણી ગરમ તેમજ	બિનાશ=ભેજ; શરદી		ખાનપાન=ખોરાક ને
ઘણી ઠંડી નહિ એવી	કસરીઆ=કરકસરથી		પાણી
માફસર=જેમએ તેવી	કામ કરનારં		નાળિએરી=નળિઆનાં
સાહસિક=હિંમતવાન	કસ=રસ		પ્રમાણ=માપ

સવાલ—હિંદુસ્તાનની લંબાઇ પહોળાઇ ક્યાંથી ક્યાંસુધી કેટલી છે ? દુનિયામાં સૌથી ઉંચો પર્વત કયો છે ? હિમાલય નામ પડવાનું કારણ શું ? હિંદુસ્તાનમાં ઉંચા પર્વતોની હારો ગણાવો. હિંદુસ્તાનમાં મોટામાં મોટી નદી, રણ અને જંગલો ક્યાં છે અને તે ક્યા ક્યા છે ? હિંદુસ્તાનમાં તાપ વધારે પડવાનું કારણ કહો. ઉત્તરના ઠંડા ને સૂકા પવનને કોણુ અટકાવે છે ? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજવાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ ? કોકણમાં વરસાદ વધારે અને ઘાટની પેલી તરફ ઓછો થવાનું કારણ શું ? ગરમી ક્યાં ઓછી લાગે ? કોઇપણ પ્રદેશની હવા જાણુવા માટે ક્યાં ચાર કારણો ધ્યાનમાં રાખવાં ? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકોપર કેવી અસર છે તે કહો. ઉત્તર ગુજરાત, સિંધ અને રજપુસ્તાનની હવા તથા તેની લોકોપર અસર કહો. પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઈલાકો, બંગાળા પ્રાંત. મધ્યહિંદ અને પંજાબની ભૂતળ રચના તથા તેની લોકોપર શી અસર છે તે કહો. જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી ત્યાંના લોકોમાં શી બાબતમાં ફેર છે તે કહો; અને તે ફેરફાર ગણાવો.

પાઠ ૭૮ મો.	જવાના	લોહાની સડક=રેલવે
વહેવારના = આવવા	અમલ=સત્તા; રાજ	ગવર્નર જનરલ=ગવ-

નગરો ઉપરી

પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર.

આવેલું છે.)

ખુલ્લા મુકામેલો છેવ-

(એ મોડું લશ્કરી

અનુક્રમે=એક પછી એક

પરાસમાં આવે છે

અને વેપારી મથક

દર=ભાવ

ઉપલાણે = ઉપરની

પેશાવર=વાયવ્ય સરહદ

ખૈયર ઘાટને નાકે

બાબુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઇ મોટી કેટલી સડકો ક્યાંથી નીકળી ક્યાં મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોહાની સડક કયા જગતમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા? તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી નંખાઇ? હાલ કેટલા મૈલની રેલવે રસ્તા છે? મુખ્યત્વે પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? તે રસ્તે ઉપજાં શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે? કયની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાવે છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં નદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં ગંગોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? ગંગા નદીમાં ક્યાં સુધી આ નખોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર અને મલબાર કાંઠાની થડમાં કેવાં સરોવર છે?

પા. ૯૩ મો.

નમસ્કાર=પ્રણામ

ઉતારવા માટે બાંધેલે

પરમસ્તેહી = ઘણીજ

વિશેષ=ખીનું; વધારામાં

લાકડાનો ઘાટ

પ્રીતિવાળા

સુખરૂપ=ક્ષેમકુશળ

વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી

રા. રા. = રાજમાન

જહાજો=મોટાં વહાણો

વગરનો

સુજેશી

ડંકો=માલ ચલાવવા.

કથિ=નાળિયેરની છાલ

માંડવી=કચ્છ પ્રાંતમાં

બંદર છે (અહીંઆ
દીવાદાંડી છે)

પોરબંદર=સુદામાપુરી;

કાઠિઆવાડમાં બંદર છે

પ્રસિદ્ધ=જાણીતા

આયાત=પરદેશથી આ-

વતો માલ.

નિકાસ=બીજે દેશ જતો

માલ

ગણતરી=હિસાબ

ઉચલપાચલ=આપ લે

વટાવી=ઝોળાંગી

અનુકૂળ=માફક

પોર્ટુગલ=યુરોપખંડની

પશ્ચિમમાં દેશ છે.

ધમારતી કાટ=ધમારત

બાંધવામાં વાપરવામાં

આવતું લાકડું.

કોચીન=મદ્રાસ ઇલાકામાં

દેશી રાજ્ય છે.

મિતિ=તિથિ

સવાલ—કરાંચી, માંડવી, પોરબંદર, મુંબઈ, રત્નાગીરી, ગોવા,
કારવાડ, માંગલોર અને કોચીન એ શું છે અને ક્યાં છે ? અને
ત્યાંથી કયો કયો માલ આયાત તથા નિકાસ થાય છે તે કહો.
કરાંચીથી કાલંબો જતાં રસ્તે ક્યાં ક્યાં બંદરો આવે છે તે
અનુક્રમે ગણાવો.

પાઠ ૭૪ મો.

રંગુન=બ્રહ્મદેશનું મુખ્ય

શહેર છે.

અર્થે=વાસ્તે; માટે

સિકોના=એ નામનું ઝાડ

છે એની છાલમાંથી

કિવનાઇન બનાવે છે

માફક=અનુકૂળ

જળ=દ્રાંટા

પોંડેચરી=મદ્રાસ ઇલા-

કામાં ફેંચતી રાજધાની

નું શહેર છે.

કમાવેલાં=પકવેલાં

છાછર=ધણા ઉડા નહિ તે

નેગાપદ્મ

મછલીપદ્મ

વિજગાપદ્મ

મંડળ કાંડાપર બંદર છે.

ગંજમ=મદ્રાસ ઇલાકામાં

બંદર છે.

બાહું=નદીના કાંઠાની

રેતાળ જમીન

ચિતેગામ

આકિઆબ

દેશના પશ્ચિમ કિનારા

પર બંદર છે

ખનીજ તેલ=જમીનમાં-

થી નીકળતું તેલ;

કરૌસીન તેલ

ચિસ્કા=મદ્રાસ ઇલાકામાં

ખારા પાણીનું સરો-

વર છે.

તેજ=માલની ધણી

આવ જ થાય તે

સવાલ—કાલબોમાં બધા દેશોની આગબોટો શા માટે આવતી હશે ? કાલબોનો જોવાત તથા નિકાસ માલ કહો. પોંડેચરી કોને તાબે છે અને તેમાં શેના કારખાનો છે ? મછલીપટણનો નિકાસ માલ કહો. વિજ્યાપટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? ચિલ્કા શું છે, ક્યાં છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા કઈ નદીના કાંઠાપર છે અને તે શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા નામ પડવાનું કારણ શું ? ચિતેગમ અને આકિઆબ બંદર ક્યાં છે અને ત્યાંથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? તથા શું વધારે પાકે છે ? એની હવા કોના જેવી છે ? રંગુન ક્યાં છે, શું છે અને અહીંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે ?

પાઠ ૭૫ મો.
વહીવટ=કારભાર
સંસ્થાન=દેશી રાજનું
રાજ્ય
ક્ષેત્રફળ=લંબાઈ પહો-
ળાઈનો ગુણકાર

પ્રતિનિધિ=બીજાને બદલે
કામ કરવાને નીમાયલો
અધિકારી; એજન્ટ;
મુખત્યાર
સેક્રેટરી=કારભારી
સંયુક્ત=જોડાયેલા
હાઇકોર્ટ=મોટી અદાલત

નીમાણક=જોડવાણુ
મંજુરી=પરવાનગી
હસ્તક=તાબે; હાથમાં
ઇંડીઆ ઓફિસ=હિંદ-
ની કચેરી.
વાઇસરોય=રાજાને બદલે
નીમાયલો અધિકારી

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં નાનાં મોટાં સંસ્થાનો કેટલા છે ? બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શા માટે કર્યા છે, બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતોનાં નામ દો. સર્વથી મોટાં દેશીરાજ્યો ગણાવો. હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય અધિકારી કોણ અને તેની નીમાણક કોણ કરે છે ? વાઇસરાયને મદદ કરનારી સભામાં કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો ક્યા ક્યા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? ક્યા ક્યા કામપર મહનર જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનું કામ કરવા માટે કયો

અધિકારી નિમેલો છે અને તે કાના તાબામાં રહી કામ કરે છે ?
 ગવર્નરો, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરો, મુખ્ય કમિશ્નરો, અને રેસિડેન્ટ મિલિટરી
 ડિફેન્સના કયા કયા ભાગપર છે ? મુખ્ય કમિશ્નરો અને કમિશ્નરોને
 કઈ સત્તા નથી ? સહેનસાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે કયા કયા
 કામો છે ? હિંદના વહીવટની ઓફિસ ક્યાં છે અને તે ઓફિસને
 શું કહે છે.

પાંચમી ચોપડી ભાગ ૩ જ ના અર્થ.

પાઠ ૭૬ મો.	અવકાશ=ખાલી જગા;	અવસ્થા=સ્થિતિ; હાલત
વાતાવરણ= (વાત =વા	માગ	પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન
આવરણ=ઢાંકણ(પૃથ્વી-	વાયુશોષક=વા	કાલગ્યાસ=કાલસામાંથી
ની આબુઆબુ વીંટા-	લેનાર	નીકળતો વાયુ
યલો વા	સિદ્ધિ=સાબિત; નક્કી	કાર્બોનિક એસિડ આસ
ગળે નહિ હતરે=મગ-	દળ=કદ; જડાદ	=કાર્બોન અને ઓક્સિ-
જમાં નહિ ઠસે	દન=મુલ્યમનો ૮૦ મણ;	જન મળવાથી થયેલો
પરપોટા=પાણીમાં વાને	૨૦ હંદ્રવેદ	વાયુ. એ ઝેરી છે.
લીધે જીદી આવતા દુકા	હામ=વાસણ	

સવાલ—હવા વિષે શું જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું
 તે સમજાવો. ખાલી વાસણમાં શું હોય છે ? હવા હોય તો તે
 સાબિત કરી બતાવો. હવામાં ભાર છે એ વાત સાચી સાબિત
 કરી સકશો ? આપણા હરેકના માથાપર વાતાવરણનો કેટલો ભાર

છે અને એટલો બાર છે તોપણ આપણે છુંદાઈ જતા નથી તેનું કારણ શું ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ધન નથી તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજવો. હવામાં મુખ્ય કયા કયા બે વા છે ? દીવો દેવતા બળવાને અને શ્વાસ લેવાને કયો વા ઉપયોગી છે ? ઓકિસજન ને વધારે ઉપયોગી છે તો તેમાં બીજો વાયુ શા માટે બેળ્યો છે ? કોલગ્યાસ એટલે શું અને તે શી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય ?

પાઠ ૭૭ મો.

અનુરૂપ=આબેહુત્ત; નક-

લે નકલ

અડખે પડખે=આબુ-

બાબુમાં

ખુદી વળ્યો=ફરી વળ્યો

પડધો=સામો અવાજ

ધોર=અવાજ; ધ્વનિ

પડખમ=એક વાજાંત્ર

પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+

ધ્વનિ)=સામો અવાજ;

પડધો

ધડો=દાખલો

તોછડાઈ=હલકાઈ;

અવિવેક

સમ્યતા=સલુકાઈ;

વિવેક

જડ=નિર્જીવ

અદ્ય=માન; વિવેક

છાંદી લઈ=બંધ કરી

ટાર=કોલસામાંથી નીક-

ળતો પ્રવાહી ડામર

કોલસાવાયુ=કોલગ્યાસ;

જેના દીવા થાય છે

તે ગ્યાસ

કાળાંતરે=વખત જતાં

ખાણીઆ=ખાણમાં કા-

મ કરનાર મજૂર

ધાડ=આફત

સવાલ—પડધો એટલે શું ? પડધો શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગથી સમજવો. પડધા ઉપરથી આપણે શું શિખામણ પેવી ?

પાઠ ૭૭ મો. દોહરો.

દુનિયામાં જડ વસ્તુ પણ આબેહુત્ત જવાય આપે છે, કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તોપણ તેઓ જેવું બોલે તેવું જ સાંભળે.

પાઠ ૭૮ મો.	અન્યથા=તાનુપ	ખીજોયુગ=ત્રેતાયુગ (યુગ
જુનાજમાનાનો=અસલી	ડામર=ખનીજટાર; જડુ	ચાર છે સત્યયુગ, ત્રેતા,
વિચારનો.	કાળું પેટ્રોલ્યમ	દ્વાપર, કળિયુગ)
ગોદી=વહાણુને લાંગર-	તરંગ=તરંગ	ફર્ન=નેતરના જેવો ભે-
વાની જગા; બાંધેલી	ગાઠનિદ્રા=ભર ઉંઘ	જવાળી જમીનમાં
ખાડી	વિચિત્ર=નવાઈ જેવી	થતો છોડ

સવાલ—ખનીજ કોલસો શું શું ઉપયોગમાં આવે છે ? કોયલા શી રીતે બન્યા હશે ? કોલબ્યાસ શી રીતે બનાવે છે ? ખનીજ અને સાધારણ કોયલાનો મુકાબલો કરો.

પાઠ ૭૯ મો.	ચકલી=ચાવી	ગિડતી જીણી ધાર
ટગર ટગર=એકી ન-	સેર=પાણીની ઉંચે	સવેળા=વેળાસર
જરે; ધારીને		

સવાલ—લવજમે પુવારો ઉંચે ગિડે છે એકવી રીતે છોકરાને સમજાવ્યું તે તમે કહો. પાણીના કયા ગુણને આધારે પુવારો ગિડે છે ?

પાઠ ૮૦ મો.	ગરમીમાપક યંત્ર=ગરમી	પાણી ઠરી જાય છે
પારો=એક જાતની	માપવાનું યંત્ર; થર્મો	ઘટ=ગડો
સફેદ રંગની પ્રવાહી	મીટર	એકત્ર=એકઠા; ભેમા
ધાતુએ ઠંડા મુલકમાં	હિમખિંદુ=એ ખિંદુપર	વિસ્તાર પામે=ફેલાય
ધનરૂપે હોય છે)	પારો આવે ત્યારે	આંકા=નિશાન
		માગ=અવકાશ

સવાલ—પારો શું છે ? પારાનું રૂપ કેવું છે ? પાણીથી કેટલા ધણો ભારે છે ? એક વાસણમાંથી ખીજ વાસણમાં કયા ગુણને લીધે રેડી શકાય છે ? હરકોઈ વસ્તુપર ગરમી અને ઠંડીની શ્રી અસર થાય છે ? પાણીને ગરમી અને ઠંડીની એકજ અસર થાય છે.

કે જુદી જુદી ? થર્મોમીટરમાં પાણી ન ભરતાં પાણી ભરવાના ખાસ કારણ સમજાવો. થર્મોમીટરની કૃતિ સમજાવો. થર્મોમીટરમાં પાણી શી રીતે ભરે છે ? હિમખિંદુ ને ઉકળતા પાણીનું ખિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે ? થર્મોમીટર યંત્ર કેટલી જાતના છે ? અને તે ત્રણમાં કેરું શું છે ? તથા એ શું ઉપયોગમાં આવે છે ? (થર્મોમીટર યંત્ર ત્રણ જાતના છે. સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઈટ, અને રોમર. સેન્ટીગ્રેડમાં ૦ થી ૧૦૦, ફારનહાઈટમાં ૦ થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમાં ૦ થી ૮૦ અંશ હોય છે. ફારનહાઈટ વધારે ઉપયોગી છે કારણ કે હિમખિંદુ કરતાં ઓછી ગરમી એનાથી જાણી શકાય છે.

પાઠ ૮૧ મો. પડદો=પડ; આંતરો ડવાનો સંચો.

રપટ=ખુલ્લું

કાર્ય=કામ

લાગ=તક

દાંડો=હાથો

બંબો=પાણી ઉંચું ઉડા-

સવાલ—નીચેની હવાના દબાણથી પાણી નીચે પડતું નથી તે પ્રયોગથી સાબિત કરો. પાણી ભરેલા સીસામાંથી હવા શોષી બાકીની છીએ ત્યારે પાણી આ કારણથી મોંમાં આવે છે તે કહો. પીચકારી ને બંબાની રચનામાં શું તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨ મો.

ધટાલિ=ચુરોપખંડની

ધારણા

ઉપયોગ=વાપર

દક્ષિણમાં દેશ છે

પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=

વાયુભારમાપક યંત્ર=

કોશીશ=ચલન; મહેનત

દરેક

વાનું દબાણ જાણવાનો

મૂલ=અધારો

સંબંધ=કાચની નળીમાં

સાચો

પ્રવીણ=માર્ગનીમાર

પાણીની નળીની દાંડી

મેક=સારો

અનુમાન=અટકાવ;

સંબંધ=આંશ; અસરો

મેતવણી=ખબર; સૂચના

સવાલ—હવાના દબાણનો ઉપયોગ બાંધના કામમાં જ થાય છે કે બીજા કોઈ કામમાં થાય છે ? કયા નિયમને આધારે વાયુ-ભારમાપક યંત્રો બનાવ્યાં છે ? વાયુભારમાપક યંત્રની બનાવટ કહો. જેમ ઉંચે જઈએ તેમ હવાનું દબાણ ઓછું થવાનું કારણ કહો. સમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ઈંચની ઉંચાઈએ હોય છે ? કેટલા ફુટની ઉંચાઈએ પારો એક ઈંચ હેઠે ઉતરે છે ? વાયુભારમાપક યંત્રથી પર્વતની ઉંચાઈ શી રીતે માપી શકાય છે ? વાયુભારમાપક યંત્રથી વરસાદ ક્યારે થશે અથવા તો તોફાન ક્યારે થશે એ જણાવવાનું કારણ સમજવો. આપણા હિંદુસ્તાનમાં વાયુભારમાપક યંત્રમાં થતા ફેરફારની નોંધ ક્યાં રાખવામાં આવે છે ? અને તેથી શો લાભ છે ? પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમાં થાય છે ? એરોમિટરમાંનો તમામ જારો નીચે ઉતરી ન પડતાં પારાની સપાટીથી ૨૮ ઈંચની ઉંચાઈએ રહેવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૮૩ માં.

એકદળ=દાળ વગરના

દ્વિદળ=એ દાળવાળાં

આડકતરાં=વાંકાં ચુંકાં

ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનું

ઢાંકણ

વજ્રપત્ર=ફૂલનાં ઢાંકણનાં

નાનાં પાંદડાં

લાગુ=બધે એસતો

બીજાશય=(બીજા+આ-

શય)=બીજાને રહેવાનું

ઠેકાણું

દાડી=ડીંડું

રેસા=તાંતણાં

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગો પાડી શકાય ? અને તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજવો. ફૂલવાળી વનસ્પતિના કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના બીજાં ફેર છે કે બીજા કશામાં ફેર છે ? મૂળ, શરૂ ઉપરથી એકદળનું કે દ્વિદળનું શી રીતે જાણી શકાય છે ? એકદળ

અને દ્વિદળ વનસ્પતિનીના થડમાં શો તફાવત હોય છે ? બંનેનાં પાંદડાંમાં શો ફેર છે ? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમાં શો ફેર છે ? ત્રિકલ્પ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાંદડાં, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણાવો; અને એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો.

પાઠ ૮૪ મો.	કેસર=તાંતુ; તાંતણા	=સરખે અંતરે
વજ્ર=ફૂલનું ઢાંકણ	ખાંચ=ખોલાણું	આતુરતા=ઉમેદ
પુષ્પકોશ=પાંખડીવાળો ભાગ	પરાગકોશ=પરાગનો જથ્થો	સંયોગ=(સં=સાથે+યોગ=જોડાવું)=મેળાપ,
ઢાંકણ=પડ; અસ્તર	સમાંતર=(સમ+અતર)	બેગા થવું તે,

સવાલ—ફૂલમાં કયા બે ઢાંકણ છે ? સ્ત્રીકેસર અને પુરુષકેસરને અવશ્યની ઇંદ્રિયો શા માટે ગણવી ? પુરુષકેસરમાં કયા કયા બે ભાગ છે ? પરાગકોશની રચના સમજાવો. સ્ત્રીકેસરના કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા કયા ? બધાંજ ફૂલમાં સ્ત્રીકેસર અને પુરુષકેસર હોય છે ? પુરુષકેસરમાંથી સ્ત્રીકેસરમાં પરાગ લાવવામાં કોણ મદદ કરે છે ? પરાગની રજકણને કેટલાં ઢાંકણ હોય છે અને તે કયા કયા ? બીજાશયમાં શું બરેલું છે ? દરેક ઇંડામાં શું હોય છે ? ફળ સાથે બંધાય છે ? બીજાશય પકવ થઈ તેનું શું થાય છે ? ઇંડાનું શું થાય છે અને તે ક્યાં રહે છે ? બીજને રોપવાથી શું થાય છે ?

છે ? વાંજરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યનાં નજીકનાં સમાં કહીએ
છીએ ? કપિ અને માણસમાં શું ફેર છે ?

પાઠ ૯૨ મો.	પત્થર	સિદ્ધપદ્માનુ=કૌતરગામ ની વિદ્યા
બેડાળ=(બે=નહિ+ડાળ =ધાટ) ધાટ વગરના કદરૂપા	તલુખા=ચિલુગારીઓ ગરમાવો=ગરમી; દંક ઓપેલાં=ધસીને ચળક-	શ્રેષ્ઠ=ઉમત; સૌથી સરસ
કલેદુ=ઠીકરાની તાવી	તાં કરેલાં	
ચક્રમક્ર=એક જાતનો	મુકરર-નક્કી	

સવાલ—માણસોમાં પ્રથમ કેવી રીતે સુધારો થયો તે
ટુંકામાં કહો.

પાઠ ૯૩ મો.	પૃષ્ઠ=ભાગ	રજ્જુ=તાંતણી; તાર;
મગજ=ભેજુ; માથાની અંદરનો ભાગ ધડી=પડ	જ્ઞાનતંતુ=જ્ઞાન કરાવ- નાર તાંતણી; મગ- જને ખચર પહોંચા-	દોરી આરંભ=શરૂઆત મગજતંતુ=માંસના
ખોપરી-મગજનો દા- બડો (ભાગ	કનારી કીણી તાર જેવી નસો	મગજની નસ કાસદ=ખેપીઓ; ટપાલી
તાલકુ=ખોપરી ઉપરનો	કલેજુ=કાળજી; પિતાશય	

સવાલ—મગજનું ઢાંકણ શેનું બનાવેલું છે અને તેને શું કહે
છે ? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા ? મગજના કયા
ખે અડધીઆ છે ? માણસની જીવિતો આધાર શા પર છે ? મગજના
ભાગમાં મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે ? મગજના મુખ્ય સ્થાનોમાં
ધક્કો લાગે અથવા રોગ થાય ત્યારે શું થાય છે ? મગજનો

નાનો બાથ ક્યાં છે તે જતાવો. મગજનાં નાના બાગનું કામ શું છે ? આ પાઠમાં આપેલા ચિત્રોનો નમુનો કાઢો. અને મગજ તથા ચાનવુંવું વિષે સમજાવો.

પાઠ ૯૪ એ.	પોલ=વકાશ; ખાલી	ઉચ્છ્વાસ=દમ મૂકવો તે
આસોચ્છ્વાસ=દમ લેવો	જગા	બખોલ=પોલ
ને દમ મૂકવો તે	ખંડ=ભાગ	ધમણ=વા કુંકવાનો
અસ્વચ્છ=(અ+સ્વચ્છ)	આસનળી=આસ લેવાની	સાંચો
=મેલું	નળી	

સવાલ—હૃદય અને ફેફસાં ક્યાં આગળ છે ? ફેફસાં કેટલાં ને ક્યાં ક્યાં છે ? ફેફસાં કોનાં જેવાં છે ? ફેફસાંમાં કયો ગુણ છે કે તે લાંબુ કુંકું થાય છે ? ફેફસાંમાં લોહી શી રીતે સ્વચ્છ થાય છે તે વર્ણવો. ફેફસાં ટુલવાનું તથા સંકોચવાનું કારણ સમજાવો. ફેફસાંની ક્રિયા કોને મળતી છે ? ફેફસાંની ક્રિયા ચાલતી બંધ થાય તો શું થાય ? આસનળી અને ફેફસાંનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૯૫ એ.	કસુંબી=કસુંબાના રંગનું	ગેર=લાલ માટી
જરદી=પિળાશ પડતો	લાલ; રાતું	હારડાં બેડાં=એક જાતનાં
નિચોવી=પાણી કાઢી	કીરમણ=કીરમણના	ફળ
નાખી	જેવો રંગ; ગુલબાસી	એલીઝરીન=કાલટારમાં-
પાપડખાર=સંચોરો	સુરંગી=રાતો રંગ	થી કાઢેલો એક
કાંજ=લાહી; ખેજ	મિશ્રણ=મેગ; મેળવણી	જાતનો રંગ
સુરંગી=તેજ	બો=ખરાબવાસ	
મપક=મપકો	છીપા=લુગડાં છાપનાર	

સવાલ—રંગરેજે કસુંબીના લુકાનો રંગ શી રીતે બનાવ્યો અને તેમાં ફેટા કેવી રીતે રંગ્યો ? રંગ્યા પછી ઘઉંના લોટની કાંજ અને લીંબુના રસમાં બોળી રાખવાનું કારણ શું ? ગદલમાં લીંબુના રસ મેળવવાથી કયા કયા રંગ બને છે ? ગદલમાંથી કેસરી રંગ તથા અબ્બાસી, કીરમજી રંગો શું મેળવીને બનાવે છે ? અસલ દેશી પાકા રંગો શી રીતે બનાવતા હતા ? ગળી ક્યાં બને છે ? ગળીને પકવવાની રીત કહો. છીપાએ કયા કયા બે મિશ્રણો લુગડાં છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શું છે તે તે શેમાંથી બનાવવામાં આવે છે તે તથા તેનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૯૬ મા.	ગુદે છે=કસણે છે	ચાક=કુંભારનું ચક
લાલ=ઘોડા ગધેડાનાં	મુલાયમ=નરમ	પેટું=વચ્ચે ભાગ
લીંડાં.	ગારો=પલાળીને કોસ-	કાચકો=કાચકીનું ફળ
હલવાળે છે=નવાઈ નેવી	છેલું મટોડું	ટપરે=ટીપે
કારીગરી કરે છે	ખીલડો=ખુટો	

સવાલ—કુંભાર મટોડી ક્યાંથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુંભારના ચાકની રચના કહો. કુંભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુંભાર વારંવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસણને ટીપવાથી શો લાભ ? બટ્ટીમાં વાસણો ગોઠવ્યા પછી શું કરે છે ? ક્યાંનું કુંભાર કામ વખણાય છે ? કુંભારના ચાકનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૯૭ મા.	કાણી=હાથની વચમાંનો	ટેકો=ટેકણ
ખુધું=ઘોડો બેડો ને	સાંધો	
લાંબો સાકડીનો કટકો	લખાલખ=હંચુ કરાવું	

સવાલ—ઉચ્ચાલનમા મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે (યાત્રિક શક્તિ છ છે ઉચ્ચાલન, રેંટ, ગરગડી, ઢોળાવ, ફાયર, ફેર અથવા પેચ)

પાઠ ૯૮ મો.	વેન=બિલ્લમ	પાટો જડે છે તે
ગરગડી=પરેડી	આરા=દાંતા	ગાળામાં-ખાલી જગામા
રેંટ=પાણી કાઢવાનું ચક્ર	ખોબણુ= ખાડો	
નમુનો=ચિત્ર	વાટ=પૈડાંપર લોઢાનો	

સવાલ—ગરગડી વડે કુંવામાંથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે હવે ખેંચવાને બદલે શા માટે નીચે ખેંચીએ છીએ ? ગરગડીનો ઉપયોગ શા છે ?

કવિતાના અર્થ તથા સમજૂતી.

પાઠ ૭ મો.	=પુરુષોનો ધણી;રાજ	(કનક-મોનું; હેમ
ઋષિ=મુનિ	સુદામા=શ્રીકૃષ્ણનો ભક્ત	મણિમય=મણિવાળા
નરપતિ=(સં)(નર+પતિ)	દારામંતી=દારકા નગરી	કાંગરે=કોટની ટોચે
મુનિ (શુક્રેવ) કહે છે હે રાજ (પરીક્ષિત) તું સાંભળ,		
સુદામાએ દારકા નગરી જોઈ, તેનો સેનાનો કોટ ચમકારા કરી રહ્યો		
હતો અને તેના કાંગરે ઉપર ઉચ્ચાલનનાં ફનો જડેલાં હતાં		
દુર્ગે=કિલ્લાપર	શંગમ=(સં+મગ)=	ચાર વર્ણનઆદિય;
ધન=નિશાન	મેળાપ	કૃત્રિય; વૈષ્ણુ શ્રદ્ધ
દુંદભી=નોખત	વર્ણન	સ્થાન=નહાવું તે

કિલ્લાપર ધણાં નિર્મિત થયાં હતાં, અને ત્યાં મેળાપ નગરો

પાઠ ૮૫ માં.

અપુષ્પ=(અ=નહિ+પુ-
ષ્પ=ફૂલ)=ફૂલ વગ-
રની; અદળ
મુખ્યત્વે=ધણું કરીને
પરિપક્વ=પુરા પાકા
અપુષ્પ=(સ=સાથે+પુ-
ષ્પ=ફૂલ) ફૂલવાળી

૫૬=વધારો

જળાશય=(જળ=પાણી
+આશય=ઠેકાણું)=
પાણીનું ઠેકાણું જેમઃ
નદી, તળાવ, કુવા.
વાવ વગેરે.
અદળ=અપુષ્પ; ફૂલ
વગરની

પાધરો=કાગલોન

પિંડ=ગોળો
પંકિત=ખત; વર્ગ.
સમૂળમાં=ખીલકુલ; મુદલ
સમાવેશ=સમાસ
પાન=પાંદડાં
વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

સવાલ—હંસરાજ શું ? અને તેને લોકો શા માટે રોપે છે ?
હંસરાજ ધણું કરી ક્યાં જીગે છે ? હંસરાજ કયા મુલકમાં મોટા
થાય છે અને કયા મુલકમાં મોટા થતા નથી ? હંસરાજને પાંદડાં
હોય છે કે નહિ અને પાંદડાં જેવું દેખાય છે તે શું ? હંસરાજની
નસો કોના જેવી હોતી નથી અને કોના જેવી હોય છે ? અપુષ્પ
વનસ્પતિના દાખલા આપો. અપુષ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ
કહે છે ? હંસરાજનો છોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળને
પાન હોય છે કે નહિ અને હોય છે તો કેવાં હોય છે ? સમૂળમાં
પાંદડાં વગરની વનસ્પતિના દાખલા આપો. ડુગ કેવી જગ્યામાં થાય
છે ? બેકિટરીઆ નામનાં જીણાં જંતુ એ શું છે ?

પાઠ ૮૬ માં.

મંજરી=માંજર; ફૂલને
ઠેકાણે બેસે છે તે
મોભ=ધરની વચ્ચેનાં

આડો થાંભલો.

પરનાળ=પાણી ઝીલવાનું
કે તેને એક ઠેકાણેથી
બીજે ઠેકાણે પહોંચા-

વાનું સાધન.

સાવરણી=ઝાડુ; વાશીફ
કાઢવનું સાધન
મશાલ=મોટો કાકડો

કાથો=નાળિયેરના રેસા
 હામણાં=પશુને પગે
 આંધવાના દોરડાં
 ડોયો=લાકડાની દાંડીનો
 મોટો ખોળો

તાસક=દાંડક
 સ્વાદિટ=સ્વાદવાળું
 પુરણુપોખી=વેઢમી
 કલ્પવૃક્ષ=ઘઙ્ઘેલું આપે-
 એવું સ્વર્ગનું ઝાડ

શૂળ=કાંટા
 પરડા=આવળની શીંગ
 ટીશી=ખીલ્યા વગરનાં
 પાંદડાંનો જથ્થો.

૨. ૫૬.—નાળિયેરીનું થડ કેટલું ઉંચું હોય છે ? મંજરી
 ફૂટ્યા પછી કેટલા વખતમાં નાળિયેર બધાય છે ? સારી જમીનમાં
 ઊગેલી નાળિયેરી પરથી વધારેમાં વધારે કેટલાં નાળિયેર ઉતરે
 છે ? નાળિયેરી કેટલાં વરસ સુધી ફળે છે ? નાળિયેરના ઝાડના
 દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો. આવળની છાત્ર, પરડા, આવળ, ગુંદર
 અને કાંટાનો ઉપયોગ ગણાવો.

પાઠ ૮૭ એ.
 હિંદી શહેનશાહત =
 બ્રિટિશ હિંદુસ્તાન
 ચેર=ચેરાવો
 પાલાં=ખપેડાની ટટી
 અસ્તર=માહેનું પડ
 એપ=ચળકાટ
 ટકાઉ=ધણો વખત
 એવું

અઘાપિ=હાલ સુધી
 અણીશુદ્ધ=જેવું ને તેવું
 રાગાન=રંગવામાં વપ-
 રાતું તેલ
 ઉપ્રધ=કાગળ, લુમડાં
 વગેરેમાં પાકે છે તે
 જંતુ
 મળતું=પાલી જતું
 ટેટા=વડનાં ફળ

હગાર=ઘીંડી
 સમીધ=અમિ સળગા-
 વવાની લાકડી
 વડવાઇ=વડની ડાળી-
 માંથી ફૂટેલા દોરી
 જેવા ફાટા
 કખીરવડ=શુકલતીર્થની
 સામે ગંગાવર વડ છે.
 ધટા=ઝાડનો ભરાવ

સચાલ—સાગ ક્યાં ક્યાં ધણો ઉગે છે ? અને ત્યાં ધણો ઊગ-
 વાતું કારણ શું ? સાગનાં પાંદડાંનું વર્ણન કરો. એ શું ઉપયોગમાં

આવતાં હતાં ? સામનું ઝાડ વધારે ટકાઉ શા અરે છે ? જિંદગી
તેલ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમાં આવે છે ? સામના લાફડાનાં
વધારે ઉપયોગ થવાનાં કારણ કહો. વડના ઝાડનું વર્ણન કરો અને તેના
ઉપયોગ કહો. કખીરવડ ક્યાં છે અને તેને માટે શું જાણો છો ?

પાઠ ૮૮ મો.	પુરી	સુગંધીદાર કેસરીઆં
આતુરતા=ઇચ્છા; મરજી	સતેજ=વધારે જાગૃત	દાંડીવાળું સફેદ પાંખ-
યોગ્ય=લાયક; જોઇએ	જંજળ=ખટખટ	ડીનું ફૂલ
તેવા; બધમેસ્તા	ફણુગો=અંકુર	ટમેટા=વિલાયતી વેમણ
અધવચ=વચગાળે	પ્રસંગ=વખત; તક	કલમ=ઝાડની ડાળી
સંપૂર્ણ=(સં+પૂર્ણ) પુરે	પારિજાતક=એક જાતનું	કાપી રોપતી તે

સવાલ—સમજી માખાપો અને અણુસમજી માખાપો શું
કરે છે ? માખાપોએ છોકરાની અવલોકન શક્તિ તથા જ્ઞાન મેળવ-
વાની ઇચ્છાને દૃઢ કરવા માટે શા શા ઉપાયો લેવા ? નિશળના
બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો. આ પાઠમાં જે છ વર્ગ
પાડ્યા છે તે દાખલા સાથે કહો.

પાઠ ૮૯ મો.	ખોળીઆં=શરીર	કોશિટો=લાંબી ગોળ દંડી
રેશમ=હીર	સંજોગ=ખનાવ; પ્રસંગ	ભરાઉ=પુટ
રૂપાંતર=આકારમાં ફેર-	પુટ=જોરાવર	પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી
ફાર; જુદાં જુદાં	ખાલ=ચામડી; ત્વચા	પેઠે

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવાં પડે છે ?
રેશમના કીડાનાં રૂપાંતર કહો. આ પાઠમાંથી શું ગિખાવણુ મળે છે ?

પાઠ ૯૧ મો.	પોલ=પોલાણ	સેવે છે=હું ફાળા રાખે છે
ઈંડું=એડું	પૌષ્ટિક=પુષ્ટિકારક	શિરા=રક્તવાહિની;
ધાખા=ડાખા	જરદી=છંડાની ઢાળ;	રગ; નસ
કોટલું=કોચલું; ઢાંકણ	છંડાની સંફદી વચ-	અદૃશ્ય=આલોપ; દેખાતું
રોગાન=એક જાતનું	માંનો પીળો ભાગ	બધ; ગૂમ
મિશ્રિત તેલ	સમતોલ=(સમન્તોલ)	
તવ્યા=ચામડી	સરખું વજન	

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઈંડાં મૂકે છે ? શાહમૃગનું ઈંડું કેવડું હોય છે ? પોલમાં શું હોય છે ? નળા માણસોને ઈંડાનો કયો ભાગ ખવડાવવામાં આવે છે અને તે શા કરણથી ? સંફદીની વચમાં શું હોય છે ? ઈંડું ચામ તેમ ફેરવ્યા છતાં બચ્ચાને ધડકો કેમ નથી લાગતો ? ઈંડામાં ગર્ભ કયાં હોય છે તે બતાવો. ગર્ભનો ખોરાક શું છે ? મરધી કેટલાં ઈંડાં મૂકે છે ? મરધીનાં ઈંડાં સેવવાની હકીકત કહો. ઈંડાનું ચિત્ર કાઢી સમજાવો.

પાઠ ૯૨ મો.	છલગ=ફાળ	બળિએલ=ખારીલો
લંગુર=વાદરા	તૂલ=ઝિભા છોડ	ગંધ=સોખન (પાંજરે
નીલ=આખે ડીલે કાળા	કપિઓ=પુછડી વગરના	હાડપિંજર=હાડકાનું
વાંદરા	એ પગે ચાલનાર વાદરા	અનુમાન કરે છે=ધારે
ઠેંકડું=કુહડા	વાંદર=વાંનરો; વાનર	છે; અટકળ કરે છે

સવાલ—વાંદરાં કેવા દેશોમાં જોવામાં આવે છે ? વાંદરાંના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ? પુછડી વગરના વાંદરાંની હકીકત કહો. ઉરાંગઉટાંગનો અર્થ શા ? અને એ વાંદરાં કયાં જાય

વાગી રહ્યાં હતાં; જ્યાં ગોમતી સમુદ્રને મળે છે, ત્યાં ચારે જાતનાં
બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર લોકો આતીને નહાય છે. (૨)

પુર=શરીર	નમીયવાળેદ પવિત્ર	રૂપ=દેખાવ
ભગવાન=(મ)(ભગ=ન- મીય+વાન=વાળો)-	મહાપુરનોને ભગવાન	પળે=જાય; દોડે
	કહેવાનો રિવાજ છે.	

તે ગોમતીમાં સુદામા ઋષિ નાથા, તે પછી પોતે શહેરમાં ગયા
તેમનો દેખાવ જોઈને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા તેમાં
નાનાં છોકરાંઓ તેમની પાછળ દોડે અને તેમને ખીજવે. (૩)

જાદવ સ્ત્રી-યાદવોની	નત-નિયમ	મેટો)-ધણાજ
બાયડી	તપ=તપશ્ચર્યા	ભરથાર=ધણી; વર
ધન્ય=શાભાસ	અપાર-(અ=નહિ+પાર	

યાદવોની બાયડીઓ માંહે માંહે તાળી આપીને હસતી હતી,
અને કહેતી હતી કે જ્યાં આવો પુરુષ રહે છે તે શહેરને પણ
ધન્ય છે ! જે સ્ત્રીઓ ધણાજ નિયમ અને તપશ્ચર્યા કરીને હશે તેજ
સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે ! (૪)

હાઉ=મિહામણો માણસ	હામણો	પુણ=પાછળ; વાંસે
વિકરાલ=અયંકર; બિ-	એટા=મશ્કરી, મળક	સણી=સાંભળી

કહે છે કે મિહામણો હાઉ આવે, (એને) બાળકને
દેખાડે કે તેઓ રડતાં રહી જાય; એમ પાછળથી તેમની ધણી
મળક થતી હતી, તે સાંભળીને સુદામા હસતા જતા હતા. (૫)

આપે=મોલે; કહે	ગાલ વળવે=ગાલ વ-	પુઠે=પાછળ
વળકે=અળવે	ગાડે; હાસ્ય કરે	

તેમની પાછળ છોકરાંઓ કાંકરા નાખતા, (પણ) સુદામા તો મોઢથી હરિ હરિજ બોલતા હતા નાનાં છોકરાંઓ તેમની પાછળ ફરી વળીને તાળીઓ પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતાં હતાં. (૬)

ઋષી=મુનિ; ઋષિ	માણસ	સમાચાર=ખબર અંતર
સાધુ=સંતપુરુષ; પવિત્ર	દષ્ટિ=નજર	

કાંઈ ઘરડા યાદવે ઋષિને જોયા, અને તેમણે એ પવિત્ર માણસની નજર પારખી; (મતલબ કે સંતપુરુષ છે એમ જાણ્યું) તેથી તેણે છોકરાઓને કાઢી મૂક્યા અને સુદામાને ઊભા રાખીને તેમની ખબર અંતર પૂછી. (૭)

કૃપાનાથ=(સ)(કૃપા=મ-	વાળા; દયાળુ	પ્રતિકૃત્તર=સામે જવાબ
હેરખાની+નાથ=ધણી)	મયા=માયા; મહેર	દર્શન=ભાવથી જોવું તે
=ધણી મહેરખાની-	પ્રતિ=સામે	મન=મનઃ; મરજી

(પછી જાદવે કહ્યું કે) હે મહેરખાનીના ભંડાર! તમે ક્યાંથી પધાર્યા છો અને આ શહેર ઉપર તમે કેમ મહેરખાની કાઢી છે? પછી ઋષિજીએ સામે જવાબ આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણના દર્શન કરવાની ઇચ્છા છે. (૮)

તે જાદવે રાજમહેલનો દરવાજો દેખાડીને ઉપકાર કાઢી, તેથી કરીને સુદામાજી શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યા; તે રસ્તે એટલી જીડ કે સીધા આવ્યું જવાનું નહિ. (૯)

હાટ=દુકાનો	જડેલાં હોય છે તે	અટારી=ઉંચી મેડી;
ચૌટાં=અખરો	ગોખ=ગોખલા; ધરના	ઉંચો માળ
ચોક=ખુલ્લાં મેદાનમાં	આગલા માળનો ર-	મેડી=માળ
ભરાતો અખર; ગુ-	વેસ ઉપરથી બહાર	જડિત=જડેલાં
જરી	નીકળતી કઠેરાવાળી	કઠેડા=કઠેરા
છળ=ખારીઓની આ-	જગ્યા	ઝાકઝમાળ=ઝગઝગતા;
ગળ રવેશથી બહાર	ઝરખા=ખારી આગળનો	ચક્રમકતા
પડતાં જે પાટીયાં	ગોખ	

શહેરના હાટ, ચૌટાં અને ચોક તેમજ ધરનાં છળ, ઝરખા ખારી અને ગોખ; અટારી, જળીઓ અને તેને જડેલા કઠેરાઓ ઝગઝગતાં શોભી રહેલાં હતાં તે જોયાં. (૧૦)

મિનાકારી=(મિના=કાચ	વાળું	તનો ચળકતો પથ્થર
ના જેવા પથ્થુ રાતા	અમરાપુરી=દેવની નગ-	થંબ=થાંબેલો
લીલા વગેરે રંગ-	રી; ઇંદ્રપુરી	નાટારંગ=ખેલ; નાટકની
વાળો એક પદાર્થ +	ઓવારી=માથાપરથી ઉ-	આરંભ; તમાસો
કાર=કામ+ધ=વાળો)	તારી; ભુલાવી	
=મિનાની કારીગરી	સ્ફટિકમણિ=એક જ-	

ત્યાં દેવસોડોની નગરીને પથ્થુ ભૂલાવે એવું મિનાકારી કામ ચળકી રહ્યું છે; સભામાં સ્ફટિકમણિના થાંબેલાઓ છે અને ત્યાં ખેલ થઈ રહ્યો છે. (૧)

રમકઝમક=રમઝૂમ થતો	હેમ=સોનું; કનક	મૃદંગ=પખાવ
અવાજ	આછોડા=રાસ	ઉપંગ=એક જાતનું વાદ્ય

પખાજ ને ઉપંગમાંથી મધુરા તાલ નીકળે છે, તેમજ પંચે
બાંધેલી ધુણસીઓ રમજુમ થાય છે, સુદામાજી જોતા જાય છે;
ગુણીજન રસ પડે એવાં ગીત ગાય છે; (૧૨)

ડોલે=હાલે	ગજશાળા=(ગજ=હાથી	ધણાજ; પાર વગરના
મદગળતા=ખુમારીવાળા;	+શાળા=ઠંકાણું)=	પોદ્દા=લડવૈયા
મસ્તીના જોરમાં	હાથીખાનું	પ્રતિહાર=પોળીઆ;
આવેલા	નવલો=નવીન; નવી	ચોકીદાર
જે=હાથીના માથામાંથી	ગતનો	શામળીઆ=શ્રી કૃષ્ણ
જે ઝરણ છુટે છે તે	રંગ=શોભા	દાર=પારણું
માતંગ=હાથી	અનંત=(સં)(અન=ન-	
	દિ+અંત=છેડો)=	

ત્યાં ઘોડા સોનેરી અછોડાથી બાંધેલા ફરતા હતા; તેમજ
હાથીખાનાની નવીન શોભા હતી અને તેમાં ખુમારીવાળા હાથીઓ
ડોલતા હતા. (૧૩)

સંકલ્પવિકલ્પ=વિચાર;	કળી ન શકાય એવી	જોર
મનસુઓ; તરંગ; તર્ક	દીસે=દેખાય	
ગહન=અથાગ; છુપી;	કરમની ગતિ=નસીબનું	

ચોકીદાર તરીકે અનેક લડવૈયા ઊભા હતા, ને શ્રી કૃષ્ણનો
દરવાજો સાચવતા હતા; ત્યાં સુદામાજી ફેરા ફરતા મનમાં વિચાર
કરવા લાગ્યા; (૧૪)

પૃથ્વીપતિ=(સં)(પૃથ્વી	=દુનિઆનો ધણી;	રજ=જરા; રજકણુ
=દુનિઆ+પતિ=ધણી);	રાજ	ગોખુળ=જમના નદીપર

પવિત્ર ધામ છે	સિંહાસન=(સ)=સિંહ	બેઠક; રાજગાદી
મોકલા=રાતાં મોનાં	+આસન=બેઠક=	તુંબડી=તુંબડીના વે-
વાંદરાં	સિંહના આકારની	ળાનું ફળ

કે અમે 'એક' ગુરુના મિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબનું નૌર ફળી ન અકાય એવું છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજ થઇ બેઠો છે, અંદે મારા ધરમાં આવતે એક દાણો પણ નથી; જે શાકુળમાં વાંદરાં રમાડતો હતો અને ગુરુને ઘેર લાકડાં લાવતો હતો, તે આજે રાજ ગાદીપર ચઢી બેઠો છે અને મારી પાસે ફક્ત તુંબડી (જળપાત્ર) ને લાકડી છે. (૧૫)

પાઠ ૧૨ મો.	ઉચ્ચ=ઉચ્ચ	સંગ-સાથે, પાસે
કેરં=નુ	ગિરિ=પર્વત	
વિષ્ણુડં=જુડું, છુડ	શુગ-શિખર	

પેલુ બકરીનું બચ્ચું આ વખતે તેની માથી છુડું પડેલું છે; તે ઉંચા પર્વતની ટોચે ઉભેલું છે, અને એની પાસે કોઇ નથી. (૧)

સમ-અરાબર, એવું	શ્યામ=કાળું	સહજ=પોતાની મેળે:
સોહાય=શોભે, સાર	કરણુ=દયા ઉપજે એવો	કુદરતી
દેખાય	રવ=સાદ, અવાજ	
શિલા=પથર	મંદ=ધીમે	

અરફના જેવું સફેદ રંગનું (તિથી) સાર દેખાય છે અને તેની પાછળ કાળા રંગનો પથર જણાય છે; તે પોતાની કુદરતી મળ ભૂલી જઇને દયા ઉપજાવે એવો ધીમે અવાજ કરતો. (૨)

પડધા=સામા અવાજ	મોરી=મારી	અધિક=વધારે
ભમાય=છેતરાય	માય=મા.	અકળાય=ગભરાય

તેના પર્વતની અંદર સામા અવાજ થાય, તે સાંભળીને તે જૂલથી છેતરાય છે, કે જાણે મારી મા બોલી, પણ તેને નહિ દેખાવાથી તે વધારે ગભરાય છે. (૩)

ઉંચો=મોટો; ભારે	ધરતું=રાખતું	ધવળ=ધોળી
નાદ=અવાજ; સાદ	યાદ=સ્મરણ; ફામ	સુઢાય=શોભે

તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતું અને માનું સ્મરણ કરતું; તે બચ્ચું ચારે તરફ જોતું જાય તે વખતે તેની ધોળી વાંકા ડોક શોભે છે. (૪)

ગાદ=ખિચોખિચ; ગીચ	શોર=અવાજ	લપાય=દબાઈ જાય
ધોર=ભયંકર; ખિહામણી	શું=કેવું	
સાવજ=વાધ	સોડ=પાસું	

નાચે ધણી ગીચ અને ભયંકર ઝાડીમાં વાધનો અવાજ થતો તે સાંભળીને બચ્ચું કેવું ગભરાય ! અને જાણે કે માની સોડમાં શી રીતે દબાઈ જાય ! (૫)

ધર=રાખ	તલ્કાળ=તરતજ	સે'લ=સહેલાઈથી
વા'લા=ધ્યારા	વે'ળ=વેળા; વખત	

હે ! વહાલા બચ્ચા તું ધીરજ રાખ, આ હું હમણાં આવું છું. એમ બોલી મેં તે વખતે ટેકરીની ટોચ પર સહેલાઈથી જઈને (૬)

ગોદ=પાસું; સોડ ચુંબન=અચ્ચી; બોકી વાટ=રસ્તો

અજ=અકરી કઠણ=અધરી; મુસ્કેલ

તે અકરીના અચ્ચાને સોડમાં લીધું, અને દશબાર અચ્ચીઓ કીધી; પછી પર્વતનો અધરો રસ્તો ઉતરીને જ્યાં તેની મા હતી ત્યાં અચ્ચાને મૂક્યું. (૭)

મીઠું=વહાલું શાવ=અચ્ચું ભાવ=હોંસ; ઉમંગ
મારું વહાલું અકરીનું અચ્ચું તરતજ ધાવવા લાગ્યું. અરે
જો ! નદીમાં અકરીનું અચ્ચું માને ધાવે છે. (૮)

તૃપ્ત=તરપત; ધરાયતું ઉછરંગ=ઉમંગ નાચ્યું=ઉછળ્યું
શિશુ=અચ્ચું હૃદય=હૈયું; અંતઃકરણ

ધાવીને ધાવીને ધરાયું એટલે એ છુટું પડ્યું. અને તેનું ઉજળું
શરીર વધારે દીપી રહ્યું; પછી તે અચ્ચું ઉમંગથી નાચ્યું અને
તેની સાથે મારું અંતઃકરણ પણ (ઉમંગથી) ઉછળ્યું. (૯)

પાઠ ૧૯ માં. ઓ વિજય પરમાત્મા સ્ત્રી દિતીને પેટે
કશ્યપ=મરિચી પ્રગ્ન ના જય અને વિજય જન્મ્યા હતા
પતિના પુત્ર નામના એ પોળીઆ અળવંત=જેરાવર
કુમાર=બાળ હતા. ઋષિ સનકાદિક- નીરાંવાર=નકી; અ-
હિરણ્યાક્ષ } પૂર્વજ- ના શ્રાપથી એઓ ચીત
હિરણ્યકશ્યપ } ને એ- રાક્ષસ થઇને કશ્યપની

કશ્યપ ઋષિને ઘેર તે (જય વિજય) દુષ્ટ રુપે છોકરા થઇને
જન્મ્યા, તેઓ બહુ જેરાવર હતા તેમના હિરણ્યાક્ષ અને હિરણ્ય-
કશ્યપ એવાં નામ નકી પાડ્યાં. તેઓ બહુ જેરાવર હતા. (૧)

પીડે=દુઃખ દે મારે વિમાન=દેવની પા-
આંગણે=પારણે સાહી=પકડી; ઝાલી લખી
અનુમાન=આશરે; સુ- સહિત=સાથ

આશ્વરે એક વપના થયા એટલામા તો બારણે આવી (ભો-
કને) દુઃખ દે; (ટક) અને આકાશમાંથી દેવેની પાલખીને સુરજ
સાથે પકડી લાવે. (ટક) (૨)

આભ=આકાશ | ત્રાસ પમાડે=ખીવરાવે | ધારે=રાખે
ત્રાસ=ખીક; ભય કર=હાથ

તેઓ વાદળને જઈ વળગે અને તારાઓને ખીવડાવે. (ટક)
ચંદ્રમાને હાથમાં રાખે અને ઉંચે આકાશમાં ફરે. (ટક)
નીરખતાં=જોતાં ડાલે=હાલે; ધૂળે થલ પાથત્ર થાય

દિગ્પાલ=દિશાનું રક્ષણ ભોમ=પૃથ્વી ખંડ-પૃથ્વીના ભાગ
કરનાર દેવો (એ દશાણે) ખળભળે=ટળવળે; ઉ-

તેમને જોતાં દિશાના દેવો કાંપે, અને તેઓ પર્વતના શિખરો
પણ પાડતા (ટક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો બાર લાગતો, તેથી નવે
ખંડ કંપી ઊઠ્યા; (ટક)

મહી=પૃથ્વી | માન=મોટાઈ; ગુમાન પ્રાંટ=મોટા
મેલે=મૂક; છોડે દાનવ=રાક્ષસ થરથરે=કાંપે

નાનપણમાં તેમનું જોર એવું હતું કે પૃથ્વી પણ પોતાની
મોટાઈ મૂકે દેતી; (ટક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થયા ત્યારે આખી
સૃષ્ટિ ધ્રુજવા લાગી; (ટક)

પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો ભાતલ, પાતલ) પૂછ=પૂછકું
ભાગ (એ સાત છે. પરવરે=જગત પતંગ=સેવનાગ; સાપ
અતલ, વિલલ, સુલલ, દેમ=કીનો; અદેખાઈ; શેષ=પૃથ્વીને પારણ
નહાતલ, રસાતલ, વેર કરનાર મોટા સાથ

રાક્ષસો પાતાળમાં જાય અને દેમ પ્રાંતો (ટક) સાપ-સુલલ
તાલે અને સુતેલા શેવનાગને બગાડે; (ટક) (૬)

વરણુ=પાણીનો દેવ	કેરા=ના	ભોગ=અળિદાન
અધોર=ઉંચે	નાથ=ધણી	
નીર=પાણી	અમુર=રાક્ષસ	

પાણી ઉંચું ઉડાડીને પાણીનાં દેવ સાથે લડવાનું કરે; (ટેક)
(એવી રીતે) વરણુ પાસે તે રાક્ષસો અળિદાન ભાગે; (ટેક) (૭)

અમર=દેવતા; મરે	સખળો=જનેરાવર; ધણો	પ્રભોધ=શિખામણ
નહિ તે	કોધ=ગુસ્સો; રીસ	
આથડે=લટે; વહે	જગન=યજ્ઞ; હોમ	

દેવોની સાથે લડે અને તેમનાપર ધણો ગુસ્સો કરે; (ટેક) યજ્ઞમાં
(દેવોની પેટે) હિસ્સો માગે અને ખીજતને એમ કરવાનો (ઉત્તરો)
બોધ કરે; (ટેક). (૮)

અદાવત=વેર દુશ્મનાઈ	ભુવન=પૃથ્વી	ઝાલી=પકડી; ઝાલી
ઈંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા	ગદા=આંકડાના કૂલના	ચાદભુવન=સાત પાતાળ
સુર=દેવ	ધાટનું ભારે હથિયાર;	તે સાત સ્વર્ગ
થું=સાથે	પથર	

દેવોની સાથે વેર રાખે, અને ઈંદ્રની સાથે પણ દુશ્મનાઈ કરે;
(ટેક) ગદા પકડીને આખા અક્ષાંડમાં ચારે તરફ ફેરવે; (ટેક) (૯)

કોપવાન=ગુસ્સાવાળો;	રોક=રોકડા	મૃત્યુ; પાતાળ)
કોધી	વાજઆણ્યું=તોળા ફરા-	વિશ્વ=અક્ષાંડ
કુખેર=ભંડારના દેવ	બ્યું; દુઃખી કીધું	આધું=અધું; આખું
ત્રાહે ત્રાહે=તોળા તોળા	ત્રિલોક=ત્રણલોક(સ્વર્ગ);	

કુખેરની સાથે ગુસ્સે થઈને તેમની પાસે રોકડા રતો માંગે;

(ઝેવી રીતે) આખી દુનિયાને હેરાન કીધી, તેથી ત્રણે ભુવન
(સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)ના લોક તોળ્યા તોળ્યા પોકારે; (ટક) (૧૦)
દંત=દાંત; દંતશુળ સહાય=પકડે; જાણે વારી=અટકાવી; રોકી

દિશાના દેવોના હાથીઓના જઘને દંતશુળ પકડીને તાણે; (ટક)ને
તેમની સંદ પકડીને ફેરવે પણ તેમને કોઈ અટકાવી શકે નહિ; (ટક) (૧૧)
કીડા=વિલાસ; મેળ મેળાવે=મેળવે; કરે ઉત્તરે=ચઢે
લાતોલાત=લાત્યાજી મેળાં=એકઠાં ઉતપાત=તોફાન

દરીઆમાં જઘને વિલાસ કરે અને લાતાલાતી રમે; (ટક) સાતે
સમુદ્ર એકઠા મેળવે અને તેથી મહા તોફાન થાય; (ટક) (૧૨)
દુર્મનિ=નહારી ખુદ્દિવાળો વાધીઆ=વધ્યા પુષ્ટ=જેરાવર

એ નહારી ખુદ્દિવાળા અને ધણા પાપી રાક્ષસો ઋષિઓ સાથે
દુશ્મનાઈ કરે; (ટક) જ્યારે તેઓ મોટા ને જળરા થયા ત્યારે
અહ્યાંડ (આકાશ) સુધી ઊંચા વધ્યા. (ટક) (૧૩)

અચલ=પર્વત; ખસે ચોખ્ખું=ચારે દિશા
નહિ તે જીભથું=જીભ વડે

મોટા પર્વત ઊંચા કરીને ચારે દિશાએ ફેરવે, (ટક) અને જમ
ઝાડને ઊંટ વળગે તેમ આકાશને જીભથી ચાટે. (ટક) ૧૪)
વીળે=વિષે; માં પરહરીને=છોડી દધને આચારે=કરે; ચાલે
અળવે=પુષ્કળ; ધણું પડે=પોતે

તેઓ મનુષ્યોમાં જરા ખીક રાખે નહિ અને પોતે પોતાના ધણાં
વખાણુ (આપવડાઈ) કરે; (ટક) આમ ધર્મના રસ્તા છોડી દધને
તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે; (ટક) (૧૫)

પાઠ ૨૪ માં.

ભાગ્યો ગમ્યો; પસંદ

પડ્યો

મેહ=વરસાદ

દેવતા=દેવ

વીજ=વીજળી

આમુ=ગુજરાતની ઉત્તર

રમાં પર્વત છે

ગિરિરાજ=પર્વતનો

રાજા; મોટા શોભિતો

પર્વત.

તિથિ=દહાડો; દિવસ

ટાણે=વખતે

ધંટ=કાંસાની વગાડવાની

ધડિઆળ

દીપે=શોભે

આંખ ફાડી=આંખ દબ

જોઈ

ઝૂકી=નમી; જમી

ઝંડ=જથો; ટોળું

સ્વાદુ=સ્વાદવાળો

મિઠ=મીઠો

વસે=રહે

ઝરે=વહે; નીકળે

ઝરણાં=ઝરણ; વહેળા

શીળો=ઠંડો; ટાઢો

સુગંધી=સારી વાસ;

ખુશમો

વહે=ગળ્ય; ચાલે

કુલી=ખીલી રહી

ફૂલવાડી=જે વાડીમાં

ફૂલ થાય તે વાડી

વાવ=પીવાના પાણીને

મોટે ખાદેલા કુવામાં

ઉતરવાને પગથીઆં

મુક્યાં હોય તે કુવો

ઝોપે=શોભે; સારો દેખાય

અગાડી=આગળ

વડાં=મોટાં

દેવળ=દહેર

દેવ=પરમેશ્વરના અંશની

મૂર્તિ

અંગલા=વાડી વચ્ચે

બાંધેલું ધર

પ્રસેવો=પરસેવો; પસીનો

પરાં=આંધેનાં; દૂરનાં

પાસ=પાસે

વેંત=વાર

ગુફિત=તદખીર; મજા

જણાવે=દેખાડે

ધુણી=તાપણી

ટેવો=અનુભવો; માનો

સ્થાન ઠેકાણું; જગા

ખ્યાત =પ્રખ્યાત; જા

ણીતી; નામીચી

દેવી=માતા

અર્બુદા=આમુદેવી

કથા=વાત; કહીકત;

ખીના

જોગ=લાયક

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આમુ પર્વત)

આંધેથી જોતાં મનને ધણો સારો લાગ્યો, તે પરના કુંડમાંનો અગ્નિ

વીજળી જેવો દેખાય છે, (કુંડમાંનો અગ્નિ તે ધણું ચઢેલા વરસાદમાં

વીજળીનો ચમકારો થાય તેવો દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાજા (પર્વતમાં શ્રેષ્ઠ) આપુ આજે જોયો. (૧) શોભિતી પુનેમની સાંજને વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર એ ઘંટ બન્યા હોયની ! કાંઈ કહે કેવો દેવના હાથી જેવો (આપુ પવત) શોભી રહ્યો છે; (૨ક) કદાચ તમે ઉપર જઈને નિહાળીને (ધારીને) જુઓ, તો જણાશે કે ઝાંડના જથ્થાની ધણી ઝાડીઓ નથી રહી છે, અને ત્યાં સ્વાદિષ્ટ મીઠો મેવો જોઈએ તેટલો મળે છે (૨૧) ત્યાં વાઘ, વાંદરાં, સિંહ અને હરણો રહે છે, અને આખા પાણીનાં ઝરણો હમેશાં વહે છે, ને ઠંડો અને સુગંધીદાર પવન વાય છે. (૨ક) ત્યાં સારાં (પુશ્યોદ્ધાર) કૃલોની કૂલવાડી ખીલી રહી છે, તેમજ ત્યાં આગળ કુવા, વાવ ને કુંડ ધણી શોભે છે, ને મોટા દેરાંઓમાં દેવોનો વાસ છે. (૨ક) ત્યાં બંગલા બધાયા છે ને બજારો થયાં છે, વેપારીઓ સારો (ધણો) વેપાર કરે છે, તેથી માત્ર લેનારને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યાં મળે છે. (૨ક) ત્યાં તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમાં ફરતા અગિયાર ગામનાં લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે; ને જ્યાં જેઠ મહીનામાં પણુ પરસેવો દેખાતો (થતો) નથી. (કારણ કે પવતપર ધણી ઠંડક રહે છે) (૨ક) અપાડ મહીનામાં છેટેના વાઢાં પાસે આવે છે, અને જતાં વાજ જતાની ખુબી બતાવે છે; તે વખતે તમે વાઢાંને ધુણીતો પુમાડ જ ધારો (સમજો) (૨૬) જેમાં જૈનનાં અને હિંદુનાં જુનાં દેવસ્થાનો છે, અને તેમાં પ્રખ્યાત અર્જુન માતા છે; આ વધી વાન જાણુના લાયક અને કામની હોવાથી કહી છે. આ સારા છંદ દક્ષપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે.

પાઠ ૩૦ મો.
 સપુત=(સ+પુત) સારો
 છોકરો
 તેહ=તે
 સીધા મારગ=પ્રમાણિક
 પણે [અનીતિ
 અધર્મ=[અ+ધર્મ] પાપ;
 ટાળે=દૂર કરે; મટાડે
 સ્વજન=[સ્વ+જન]=પો
 તાનાં માણસ; સગાં
 વહાણાં; નોકર ચાકર
 વગેરે
 દીન=ગરીબ
 દુઃખડાં=દુઃખ; આકૃત
 અરચીઆ=ભજ્યા
 દામ=પૈસા
 પરમારથ=[પરમ+અર-
 થ]=[પારકાનું ભણું
 નેડે=મેળવે
 ગર્થ=પૈસા
 હરિ=પરમેશ્વર

અર્થ=માટે; વાસ્તે
 ચાડી=ચુગલી
 નવ=નહિ
 અપયથ=[અપ+યથ]=
 અપકીર્તિ; ગેરઆખર
 અવની=પૃથ્વી
 અવતાર=નિઃદગી
 સમસ્યા=ઉપાણા; કાચ-
 ડા; ઉત્તર મેળવવાને
 સંકેતવાળી ભાષામાં
 કહેવું તે
 ગોરી=સ્ત્રી
 ગોખ=ઝરખો; માળનો
 આગળનો વધારેલો
 ભાગ
 તળે=નીચે
 નદી કેરે=નદીના
 નીરે=પાણી ઉપર
 નદી કેરે નીરે=નદીના
 પાણી ઉપર; નદીનું
 પાણી તેની ઉપર

તીરે=કાંઠે
 ચોથ સવાયો=ચોથા
 ભાગનું સવાગણું
 કચરે=કાદવમાં
 અડીયાં=પહોંચ્યાં; મળી
 ગયાં
 સેવાંલ=લીલ
 કામની=સ્ત્રી
 કર=હાથ
 છત=સીલકમાં
 ચંપક વન=ચંપાના ઝાડ
 ધણું હોય એવું જંગલ
 તમમાંથી=તમારામાંથી
 ખેય=ખેડ
 ગણુ=ગણુતરી કર
 સંદેહ=વહેમ; શક
 શાસ્ત્ર=ગણિત શાસ્ત્ર
 સાક્ષી=સાબિતી; પુરાવો
 દે=આપે
 સાચ=સાચી

પાઠ ૩૦ મો. સારા છોકરા વિષે. છપા.

જે પ્રમાણિકપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય. જે પાપને
 દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય; જે પોતાનાં સગાંવહાણાંને સુખ

આપે તે સારો છોકરો કહેવાય. જે ગરીબોનાં દુઃખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય; વળી જેણે પરમેશ્વરને હૃતથી બળ્યા તેનું નામજ સારો છોકરો છે. શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારકાના બહાને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય. જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ચોરી અને ચાડી નહિ કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગેરઆખરથી ખીતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય; જેતાં જેનામા ધણીજ સારા ગુણો માલમ પડે તેજ સારા છોકરાને સ્વર્ગમાં સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિઆમાં તે માણસની (જેને સ્પુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) જિંદગીને ધન્ય છે. મતલબ કે તેજ ખરેખરો જીવતો છે.

ગણિત સમસ્યા. છરખા.

નીચે નદીનું પાણી તેની ઉપર આવેલા ૪૩ખામા એક સ્ત્રી બેઠી હતી; તેનો મોતીનો હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાંઠાપર જઈ પડ્યો, જરાવારમાં અર્ધાં મોતી પાણીમાં જઈને પડ્યાં.

અર્ધાં મોતીનો $\frac{૫}{૬}$ ભાગ અર્ધો કાઢવ અર્ધો કચરો એવામાં જઈને પડ્યાં, વળી છઠ્ઠા ભાગનાં મોતી લીલમા ગમડી ગમડીને ગયાં અને તે સ્ત્રીના હાથમા બે મોતી રહ્યાં, ત્યારે કહો કે મોતી કેટલાં હતાં ?

જવાબ—સીલકમા હતું મોતી હતાં. તેના સોલ્લા ભાગનું સવાલુ ફરીએ એટલે ૩૦; અને છઠ્ઠે ભાગે એટલે ૧૬; અને હાથમાં બે મળી ૪૮; પ્રથમના અર્ધાં એટલે ૪૮ જળમાં ગયાં તે મળી કુલ મોતી ૯૬.

પક્ષીનાં બે ટોળાં આકાશમાં ઊડતાં ઊડતાં ચંપાના વનમાં આવ્યાં તે સૌને (એક બીજાને) સારા ગમ્યાં [બે ટોળામાંથી] એક ટોળું બોલ્યું કે તમારામાંથી એક (અમારામાં) આવો, તો આપણે બંને ટોળાં (ટોળાંના પક્ષીઓ) સરખાં થઈએ તેથી બધાંના મનને સારાં લાગે. ત્યારે બીજું ટોળું બોલ્યું કે જો તમે અમને એક પક્ષી આપો તો અમે તમારાથી બમણાં થઈએ. ત્યારે અમે પૂછીએ છીએ કે એ બંને ટોળામાં પક્ષી કેટલાં હતાં તે ગણીને કહો.

જવાબ—એમાં ને વહેમ શો છે ? શાસ્ત્ર (ગણિત) જ સાચી સાબિતી દે છે કે બધા મળીને બાર પક્ષી હતાં; એકમાં સાત અને બીજામાં પાંચ (પહેલું બોલ્યું તેમાં પાંચ અને બીજું બોલ્યું તેમાં સાત).

પાક ૩૪ મો.	નિરાશ=(સ) (નિર=નહિ	હમેશાં
અરજ-પ્રાર્થના; વિનતી	+આશ=આશા) =આ	પસરે=ફેલાય
અવિનાશી=(સ) (અ=	શા વગરનો; નાહિમેદ.	સુવાસ=સારી વાસ;
નહિ+વિ+નાશ+ક=	શુભ=સારા	આખર
વાળા)=જેનો નાશ	કયાશ=ખામી; ખોડ	અંતર=મન
નથી એવા; પરમેશ્વર	મતિ=બુદ્ધિ	ઉભસ=અજવાળું;
દયાળ=દયાળુ	સમાશ=સમાવેશ; મેળાપ	નિર્મળપણું (મદદ
આશ=આશા; ધન્ય	નિર્મળ=(સ) (નિર=	આધાર=આશરો; ટેકો;
લેશ=જરા	નહિ+મળ=મેલ) =મેલ	હાશ=નિરાંત; શાંતિ
ઉદાસ=દીલગીર	વિનબો; ચોકબો	કુધારો=ખરાબ રિવાજ;
બેળાં=બેમાં	નિશદિન=રાત દહાડો;	નહારી કીતબાત

હે પરમેશ્વર વિનનિ સાંભળો, હે ! નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે

અમારી પ્રાર્થના સાંભળો. અમે બાળક (ઝોછી બુદ્ધિવાળા) છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો; અમારી એક ઇચ્છા છે. (હે નાશ વગરના પરમેશ્વર,) અમે છોકરાઓ તો ધણીએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે લગાર પણ દીલગીર થશો નહિ. (ટેક) અમે બધા વિદ્યા ભણવાને ભેગાં થઈએ છીએ તેમાં તમે અમને ના-ઉમેદ કરશો નહિજ; (ટેક) અમે બધા સમજીને સાંત ગુણુ લઈએ કે જેથી જરાપણુ ખામી રહે નહિ; (ટેક) સારા ગુણોની સાથે અમને સારી બુદ્ધિ આપો કે જેથી કરીને અમે બધામાં મળી જઈએ. (ટેક) અને રાત દહાડો ચોકખા મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સારી આખર ફેલાય; (ટેક) અમે મોઢેથી એવું માગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય; (ટેક) આપની મદદ મળવાથી મનમાં નિરાંત રહેછે; (ટેક) કોઈપણુ વખત અમારામાં જરા પણ નહારી ~~નહારી~~ રહે નહિ અને સુખ જતું રહે નહિ (કાયમ રહે. (ટેક)

પદ ધન્યાશી.

નિધિ=ભંડાર	વાર=મદદ; સહાય	મુંઝવણ;
દયાનિધિ=દયાનો ભંડાર;	લીલા=ખુશી; શોખા	ગાળી=મટાડી; દૂર કરી
પરમેશ્વર	અકળ=સમજાય નહિ	વીખ=ઝેર
અક્ષરણ=આધાર વગ-	એવી; જાણી ન શકાય	વાર=અટકાવ; દૂર કર
રના; નિરાધાર	એવી	બાનું=નામ; નિમિત્ત
ક્ષરણ=આધાર	આકાર=મૂર્તિ; ધાટ	પત=ટેક
અક્ષરણ-ક્ષરણ=આધાર	જર=પેસો	પતિતોદ્ધાર=(સ) (પતિત
વગરનાનો આધાર	સકળ=સઘળી; બધી	=પાપી+ઉદ્ધાર)=પાપીને
	વિકળતા=ગભરામણ;	તારનાર; પરમેશ્વર

અભય=ખીક વગરનું	યાયું=માંગું; જાયું	લહું=મેળવું
અચળ=ચળે નહિ એવું;	વારંવાર=વારે ધડીએ	વિસ્તાર=વિશાળપણું;
કાયમ	તારી=કગારી; ખચાવી	આત્માનું મોટાપણું
પદ=ચરણ	પાર=છેડો	

હે દયાના બંડાર (પરમેશ્વર) તું મારો આધાર છે મને તારો એકલાનો જ આશરો છે. તારૂં મારૂં નામ નિરાધારનો આધાર છે માટે તું મને મદદ કર; (ટેક) હું જ્યાં જોડું ત્યાં તારી ધણી જ ખુબી જણાય છે. અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ એવાં છે, (ટેક) આ દુનિયાના માણસોનું હેતુ રૂપને લીધે કે રંગને લીધે કે પૈસાના લોભને લીધે છે. (ટેક) તું સઘળી ગમરામણ મોટાડી દહને ઝેર રૂપી વિષયો (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ) થી દૂર રાખ; (ટેક) હે પાપીઓને તારનાર ધણી તું હેતુથી તારા નામનો ટેક રાખ. (ટેક) તારૂં ખીક વગરનું અને ચળે નહિ એવું (કાયમનું) મારૂં ઠેકાણું (પદ) હું હરધડી માંગું છું; (ટેક) જો કે તું ધનસાધી છે છતાં પણ અમને માફ કરી (આ દુઃખરૂપ સંસારમાંથી) ઉગારીને પાર ઉતાર. મતલબ કે જન્મ મરણનો ફેરો ટાળ. (ટેક) કહાન કવિ કહે છે કે હું તને પસંદ પડતાં કામ કરી કરીને આત્માની મોટાઈ મેળવું. (ટેક)

શિખરણિ.	પરમેશ્વર	ગતિ=શક્તિ
પરેશ=પરમાત્મા; મોટા	અકલિત=સમજાય નહિ	હિતાર્થે=લાભ માટે
ધણી; પરમેશ્વર	એવી	જમપતિ=જમતનો ધણી;
વિશ્વેશ=વિશ્વનો સ્વામી;	કૃતિ=કામ	પરમેશ્વર

મારી=મોટું	જોઇ	મથીમથી=મહેનત કરી
નિરખી=ધારી ધારીને	મઠી=મહેનત કરી	કરી

હે ! મોટા ધધર, હે ! ખજાંડના સ્વામી તારાં કામ અને શક્તિ સમજાય નહિ એવાં છે, હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર) તેં આ બધું માણસના સુખને માટે બનાવ્યું છે. તારાં બારે કામ જોઇને માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આધા ખસે છે, તારા ગુણો ગાવાને માટે માણસની બુદ્ધિ જરા પણ ચાલતી નથી (મતલબકે તારા ગુણોની ગણતરી કરવાની શક્તિ માણસમાં નથી.) (૧)

ગો=કેવો	નૃત્ય=નાચ	ઝૂકી=નમી; લચી
દાસે=દેખાય	તર ગો=મોઝા	લહેર=સપાટો; સુરખી
જળનિધિ=પાણીનો	મધુર=મીઠા	નમન=નમસ્કાર
બંડાર; સમુદ્ર	સૂર=અવાજ	પ્રતિ=તરફ
	અજપતો=ગાતો	

અહો ! આ સમુદ્ર કેવો મોટો નાચ કરતો (હાલતો) જણાય છે. મોઝાઓ ઉઠાળીને જાણે મીઠા અવાજથી ગાતો હોયની ! બાજો અને વાડીઓમાં ફળ અને ફૂલથી ડાળીઓ ધણી નમી રહેલી છે, તે જાણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમતી હોયની ! (૨)

રમણાં=પ્રશંસકરક; શો-	નવ=નહિ	ધોર=ભયંકર; બિહામણી
મિતાં	મણા=ખામી; ખોડ	ભયભીત=ભયંકર; બિ-
દર્શાવે=દેખાડે; બતાવે	બધો=વાધો	હામણી
કળા=યુક્તિ; તદ્દમીર	મર્ગ ન=મર્ગ ના	

પ્રશંસકરક પક્ષીઓ વારંવાર મધુર ગાઇને ખુશ થાય છે, વાજો

પાસે અને જિંદો ભયંકર અવાજ કરીને કરતા, તેથી પાસેનાં પ-
હાડ કરીને ભયંકર શબ્દો કરતા, (પડ્યા પડતા) તે એમ બતાવી
આપે છે કે પરમેશ્વરની સમગ્ર નહિ એવી કળામાં કાંઈ પણ આ-
મી નથી. (૩)

અસંખિત=અસંખ્ય

વિરાજિત=શોભિતા

જંતુ=જીવડાં

જલ્દી=ઝાડ

દીપસમ=દીવા જેવા

ઝગે=પ્રકાશે

તરવર=મોટાં ઝાડ

મઢી=જડી

પોકારી=બૂમો પાડી

કે=કહે

વડી=મોટી

દીવાજ્વલતીને વખતે જેતાં ઊડતાં શોભિતાં અસંખ્ય ઝીણાં
જીવડાંઓ ઝાડપર દીવા જેવાં (ચળકતાં) દેખાય છે તે ચળકે છે
તેથી જાણે મોટાં ઝાડો શું હીરાથી જડી લીધાં હોયની! માથુસો
બૂમ પાડી (આશ્ચર્ય પામીને) કહે છે કે અહા! પરમેશ્વરનું કામ
કેવું મોટું છે. (૪)

પાંચવટી ૩૮ પંચવટી.

પંચવટી=પાંચ વડોનો

જથો (એ નામનું

જંગલ નાશકની

પાસે છે; અને તે દંડ-

કારણનો ભાગ ગ-

ણાતું હતું)

શ્રી=સારા; શોભાયમાન

રઘુવીર=રામચંદ્રજી

રઘુ=એક કુળનું નામ

વિરાજતાં=શોભતાં

સંગે=સાથે

કુળનો ધર્મ=ગા.પદાદાય!

ચાલનો આવેલો ધર્મ

પાલતા=ચાલતા

લીલા=વિલાસ; ક્રીડા

નૌતમ=નવીન

રંગ=મગ્ન

પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે
સીતા અને લક્ષ્મણ હતા. તે સેવા કરતાં હતાં. એમ સૌ પોતપોતા-
ના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતાં અને હંમેશાં નવીન મગ્ન અને વિલાસ
કરતાં હતાં; પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા. (૧)

નિર્મળ=પવિત્ર; ચોકખું	પણું કુટી=છાલ ડાળાંની	ખટખટ=ભમરો; છપખવા.
મઠ=આશ્રમ	કું પડી	ગુંજ=મોલે (ગું જંતુ
છાઈ=છ=પ આવી	રૂંદ=જથો; ટોળું	મધુરકંદ=મીઠો ફૂલનો
ધીર=ધીરજવાળા;	જાઇ	રસ; મધ
ધૈર્યવાન	જુઇ } ફૂલના વેલા	મકરંદ=ફૂલનો રસ
	મકંદ=એક જાતનું ઝાડ	

તેની (પંચવટીની) પાસે ગોદાવરી નદીનું પવિત્ર પાણી વહે છે અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમો આવી રહ્યા છે; કુંપડીની પાસે સીતાજીએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમાં તુલસીનાં છોડના જથ્થા વાવ્યા હતા; વળી તેમાં જાઇ, જુઇ, મકરંદ, આંબો અને મોગરો એ પણ હતાં; તેમાંના ફૂલનો મીઠો રસ-મધ ભમરાઓ ચૂસતા અને ગુંજારવ (અવાજ) કરતા; (ટક) (૨)

ચંપક=ચંપાનું ઝાડ	જ પાકવાપર આવે-	લટકે=જૂલે; લખડે
હિંડોળા=દીંચકા	લી કેરી	લૂમી=લૂમ; જુમખા
કરેણી=કરેણાનાં ફૂલનું	જમરૂખી=જમરૂખી	દ્રાક્ષ=દરાખ; દ્રાક્ષ
ઝાડ	કદળી=કેળ	
આંબાસાખ=આંબાપર	મંડપ=માંડવો	

વળી તેમાં (વાડીમાં) ગુલાબ, ચંપો, ડમરો, ચંપેલી અને માલતી હતાં, કરેણી અને આંબાપર પાકવા આવેલી કેરી (પવનથી) હાલતી હતી, અને જમરૂખી, દાડમડી, નારંગી અને કેળ પણ હતી તેમજ દરાખનાં માંડવા ઉપર તેની લૂમો લચી રહી હતી; (ટક) (૩)

નારિકેળ=નાળિયેર;	જંબીર=જાંબુ	ફાફળી=સોપારણુ
શ્રીફળ	ફણુસ=ચંપાનું ઝાડ	સીતાફળી=સીતાફળનું

ઝાડ	કુંદ=એક જાતનો છોડ	આપે
શતપત્રી=સો પાંદડાંની	મસમસતો=મધમધતો	કુસ્યા=ખીસ્યા
વેલી	મેકે=બહેકે; સારીવાસ	અપાર=ધણાં

વળી તેમાં નાળિયરી, જાંબુડી, ફણસ અને સોપારણુ તેમજ સીતાફળી, શતપત્રી, કુંદ, કલ્હારનાં ઝાડ હતાં; કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા. એમ જાત જાતનાં ધણાં ફૂલો ખીસ્યાં હતાં. (ટક) (૪)

તરુ=ઝાડ	કારંડવ=ખતક	ખંજન=એક જાતનું
શોહામણા=શોભિતા	ચાતક=ખપૈયા	પક્ષી
બક=બગલો	ચકોર=એક જાતનું પક્ષી	આદે=આદિ; વગેરે
પારાવત=કપુતર	કોકિલ=કોયલ	લલિત=સુંદર
મૃગ=હરણુ	કપોત=હોલો	[વેહંગ=પક્ષી; પંખી]

ઝાડોપર બગલા, કપુતર, ચકવા, ચકવી, હંસ, ચકોર, ખપૈયા, કોયલ, હોલા, ખંજન, ખતક વગેરે સુંદર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણુ વગેરે પશુઓ મંદુર અવાજ કરતાં હતાં. (ટક) (૫)

જૂમિ=જમીન	પહોળાં કરવાં તે	ખગ=પક્ષી
કળા કરવી=પીછાં ઉઘાડી	જય જય=જે જે	

જમીન ઉપર મોર કળા કરીને નાચતા હતા. અને મેના તથા પોપટ જયરામ જયરામ બોલતાં હતાં; શોભિતા પક્ષીઓ સારા સારા શબ્દો બોલતાં હતાં, એવાં પક્ષી અને હરણુને બેઠને સીતાજી મનમાં ખૂબ ચતાં હતાં (ટક) (૬)

સારાંશ

રામ પંચવટીમાં રહ્યા છે અને તેમના દિવસ પુણીમાં જાય છે; લક્ષ્મણ અને સીતાજી રામચંદ્રની સેવા હોંસથી કરે છે. (૧)

બીલડી=બીલની સ્ત્રી   વનફળ=વનમાં થતાં ફળ
જૂથ=ટોળું   પડીયા=દડીઆ

બીલડીઓનાં ટોળાં મળીને સીતાજીને જોવા આવે; અને જાત જાતનાં વનમાં થતાં ફળના તથા મેવાના દડીઆ ભરી ભરીને લાવે. (૨)

જનકસુતા=જનકી; જ-   સીતા   ચકિત=દિગ્ધ
નક રાજ્યની પુત્રી;   રૂપ=કાંતિ

સીતાજીની વાડીમાં હરણોનાં ટોળાં ચરવા આવે, અને તે (ટોળાં) બધાં સીતાજીની કાંતિ જોઈને ત્યાં દિગ્ધ થઈ જાય. (૩)

સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર;   આરોગાવી=ખવડાવી   આસ=કાળીઓ
લક્ષ્મણ   વળતાં=પછી   આસ કરે=ખાય

હંમેશાં લક્ષ્મણ ફળ લાવીને સીતાજીની પાસે મૂકે, અને (સીતાજી) શ્રીરામને (ફળ) ખવડાવીને પછી પોતે ફળ ખાય. (૪)

પાઠ જજ મો.   સાર્ફ=મીઠું; મધુર   નિર્ભય=નિહર; બીકવગર
હિતનાં વચનો.   ગૂંગ=મૂંગા   ભારી=ધણ
હિત=ભલું   ત્રીત=હંમેશાં   મનનો સુખી=સંતોષી
બધિર=મહેરો   પરઉપકારી=પ્રરોપકારી   સ્તુતિ=વખાણ; તારીફ
સ્વાધીન=સ્વયં; વશ   ધીર=ધીરજવાળો   ખતા=ઠોકર
સમ=સરખો; જેવો   રણે=લડાઈમાં   પીઠ પાછળ=ગેરહાજર

રીમાં	ઠાની=ચુમ; છુપી	ધર મેળે=માંહે માંહે
અનાદર=તિરસ્કાર; તુ-	સાચ=સાચો; ખરો	કાજી=ચાયાધીશ
અછકાર	સ્નેહી=પ્રીતિવાળો	કો=કોઈનું
કાળે=વખતે; સમયે	આમદાની=આવક; પે-	સર્વથા=સર્વ પ્રકારે;
દશા=હાલત; અવસ્થા;	દાસ	બધી રીતે
સ્થિતિ	સાવધ=હોશિયાર	વૈરભાવ=દુશ્મનાટ
સહી=નક્કી; નિશ્ચય	વહેવારે=વ્યવહારમાં;	કથા=વાત
હિતુ=બલું ઇચ્છનાર;	ખરી રીતે	ડોકી બાર ન કાઢી=
હિતેચ્છુ	શરમ=લાજ	આગેવાન ન થવું
શીખ=શિખામણુ	હાનિ=નુકસાન	પુરં=સમાપ્ત; ખલાસ
ભાષણુ=વાચ્ય; બોલ	હોરી લેછે=ખમે છે	હાય ધાલવો=શર કરવું
તોય=તોપણુ	વારતા=વાત; શિખા-	વિચાર=અભિપ્રાય; મત
હિતકાર=બલું કરનાર	મણુ	આલવો=આપવો
	પતે=પતી બચ; મટે	

બલ્લાને માટે કહીએ તે સાંભળે નહિ (મનમાં રાખે નહિ) તેને બહેરા જેવો બાણુવો; જે માણુસ યુસ્માને તામે થાય, (યુસ્મા કહે) તેને આંધળા જેવો સમજવો. (૧) જે માણુસ મધુરં બોલી બાણુતો નથી તેને ગુંગા જેવો સમજવો. સારં માહું નહિ સમજતો હોય તેને ઢોર સમજીને કાઢી મૂકવો. (૨) જે હંમેશાં પારકાનું બલું કરનારો છે, તેનેજ મોટો (માણુસ) સમજવો; જે લડાઈમાં ધણો નીડર છે તેનેજ ધીરજવાળો માનવો. (૩) જે માણુસ પૈસા, જીવાની ને ઉંમર પર બરોસો રાખતો નથી; તેનેજ ડાહ્યા ને સતોષી સમજવો. (૪) આપણા વખાણુ સંભળીને બોળાઈને ઉતરાવું નહિ કાલકુલ મતલબને માટે લુચ્ચા ભોડા વડે જીવું બોલે

છે. (૫) કોઈ આપણી બદગોષ્ઠ કરે તો તે સાંભળીને લડવું નહિ; કારણકે જે નીચ માણસ હોય તે પાછળ ભુંડું બોલે છે. (૬) કોઈને ગરીબ જોઈને આપણે તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણકે કોઈ વખતે આપણા પણ એવા હાલ નક્કી થાય. (૭) બહુ ચાહનાર માણસની શિખામણનું વાક્ય કડવું હોય છે ખરું, તોપણ તે બહુ કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુશ્મનાઈ શા માટે કરવી? (મતલબ કે દુશ્મનાઈ કરવી નહિ) (૮) આપણી ગુપ્ત વાત હોય તે કોઈને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ પણ જે આપણો ખરો પ્રીતિવાળો હોય તો તેને ભરોસે નક્કી કહેવી. (૯) કોઈકે ઉપજાવે અને અર્થ લખવામાં હોશિયાર રહે છે; પણ જે વહેવારમાં (આપ લેના સંબંધમાં) શરમ રાખે છે તે નુકસાન ખમે છે. (૧૦) બાળકો પાસેથી પણ ઉઠાપણની વાત શીખી લેવી; ન્યાં સુધી કજીઓ ઘેર મેળે પતે ત્યાં સુધી ન્યાયાધીશ પાસે જવું નહિ; (૧૧) મુએલાં માણસનું નક્કી કોઈ દિવસ પણ ભુંડું બોલે નહિ; કોઈની સાથે લડાઈ રાખવી નહિ અને કોઈની છાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૧૨) ગળ્યું ખાવાને માટે જીભને ધણો મહાવરો પાડવો નહિ (મતલબ કે ગળ્યું ખાવાની ધણી ટેવ રાખવી નહિ.) બીજાનો કજીઓ માથે લેવાની આગેવાની કરવી નહિ. (૧૩) એક કામ પુરું થાય ત્યારપછીજ બીજું કામ શરૂ કરવું; જે જણની વાતમાં ત્રીજા માણસે (આપણે) (સમજ્યા વગર) તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ.

પાઠ ૪૮ મા.

કાક=કામડા

પપૈયા=આલુ; પપૈયો

કંખે=જેવાને ઇચ્છે

પીયુ પીયુ=પાણી પાણી

વડાઆ=વડની ડાળી

ઓ; વડના ફાંટા

ટીકાર=મધુર અવાજ

ટેલ=મોરની માદા

વીણે=ચાટે	ભોર=મળસકું; સવાર	જોગ=પરમેશ્વર સાથે
પલાશ=ખાખર	નરસંધ્યાનો સ્વામી=શ્રી	મન જોડવું તે
કોયલડી=કોયલ	કૃષ્ણ ભગવાન	ભોગ=વિલાસ; મોજ
ટહુકે=ટહુકા કરે	વીણુ=વિના; વગર	સદ્ગ્રંથ આંધવા=સારી
સ્વરઝીણે=ઝીણા રાગથી	સોર=અવાજ	કવિતા રચવી
મંદ=ધીમે	જહારે=જ્યારે	પતિવ્રતા=ધણીના હુક-
સુવાસિત=(સુ+વાસ+	ખટ=છ	મમાં રહેનારી
ધત)=સારી વાસ વા-	સાધુ=જ્ઞાની	કંથ=સ્વામી
જો; સુગંધીદાર	પરહરી=છોડી	ચિત્ત ધરવું=મનમાં
ટાણે=વખતે	સમરવા=યાદ કરવા.	લાવવું.
અકૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા;	શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ	મર્મ=ભેદ; છુપું કારણ;
શ્રી કૃષ્ણના ભક્ત	જોગીઆ=જોગી	ભાવાર્થ
		અવતરે=ગતમે

પાઠ ૪૮ એ પ્રભાત.

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જાગ્યાં; ત્યાં કાગડા કા કા કરે છે; બપૈયા પક્ષી તો પીયુ પીયુ (વરસાદ) જોવાને તલપે છે. વડની ડાળીઓપર સુડા કૌ કૌ કરે છે (ટેક) મોર પીછાં ઉંચાં ને પહોળાં કરીને ટીહુક ટીહુક બોલે છે, (તે વખતે તેની) આંખમાંથી આંસુ પડે છે તે ઢલ જીતે છે; (તેથી તેને ગર્ભ રહે છે.) ખાખરના (ઝાડ) પર શોભિતા પોપટ બોલે છે, અને કોયલ ઝીણા સ્વરથી ટાંકા કરે છે (ટેક) વાહરડાં ભાંભાં શબ્દ બોલે, તે સાંભળી આવે આંખાં શબ્દ બોલે [મતલબ કે બરાડે], ઠડો સુ-
ગંધીદાર પવન ધીમે વાય છે તે લુગડાં ઉડાડીને હાલે છે. (ટેક)
તે વખતે સવાર પડી અર્ધ એમ સમજીને અકૂર જાગ્યા, પશુ નરસ-

ધ્યાના સ્વામી (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન) સિવાય કોઈ જાણતું નથી
કે એ ગોપીઓનો સાદ છે. (૮૩)

પ્રભાતીઉં.

જ્યારે પાછલી છ ધડી રાત રહે ત્યારે સાધુ માણસે ઉંધને
છોડી દધને ગાડવું અને પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું, અને તું એક છે
તું એક છે એમ બોલવું. (૮૩) જોગીઓ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે
મન જોડવું અને સંસારીઓએ ઉપભોગ છોડી દેવા; જે વેદીઆ
હોય તેમણે ધર્મશ્રી રાત વિચારવું. જે વૈષ્ણવ હોય તેમણે શ્રી કૃષ્ણ-
નું ભજન કરવું. (૮૪) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બના-
વવી, અને જે દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવું; સતી સ્ત્રીએ ધણીને
પૂજવું અને ધણી દહે તે પ્રમાણે ચાલવું. (૮૫) આપણે આપણી
ફરજને બળવવી અને કામનો ઝીણો વિચાર કરી જોવા; નરસીના
સ્વામીનું (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું) પ્રીતેથી સ્મરણ કરે તો પુરુષ અથવા
ઘેરીને બાળે જન્મ લેવો પડે નહિ. મનલબ્ધ કે મોક્ષ પામે. (૮૬)

પાઠ ૫૪ મેા.

નિર્દોષ=ખીનગુનેહગાર

હસ્ત=હાથ

દાળ=ધારકો

કર=ધાતકી

જન્મ=ધા

કળ=કળતર

ચલુજ્જે=મનાવજ્જે

ઉપવન=વાડી

કુદરતી=ધર્મશ્રી; સ્વા-

ભાવિક

ક્ષેમ=આરોગ્ય; કુશળ;

કલ્યાણ

પાણો=પત્થર

સામ્ય=બરોબરી; સર-

આપણું

સત્તા=અમલ

પાઠ ૫૫ મેા. નિર્દોષ પક્ષીઓ.

તે નિર્દોષ પંખીડાની ઉપર પથરો ફેંકતાં તો ફેંકી દીધો
પથુ અરસર. તે તો છુટ્યો તેથી મનમાં ધારકો પડ્યો. અરેરે તે

(પથરો) તેના શરીરપર લાગ્યો કે તરત શ્વાસ બંધ થઈ જતાં પાંખ ઢીલી (કમતાકાત) થવાથી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયું. (૧) જેને મેં પાણ્યું તે આ મારાજ હાથથી તરફડીને મર છે, એમ જાણી ધંડકતે દીલે તેનાપર પાણી છાંટ્યું તે પશુ તે જીડી શક્યું નહિ. અરે ! પશુ ધાતકા હાથે શરીરને જખમ કરેલો તે ક્યાંથી જો ? એહો એનું છેક કામળ હૃદય તેથી તે ક્યાંથી જો ? (૨) પશુ અરેરે જે દુઃખ નરમ પડ્યું ને એ આંખ તો ઊધડી પશુ એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે ? પશુ આકાશ ફરીથી આ વાડીના મીઠાં ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠાં (માન-ગમતાં) ગીત ગાવાને જીવ્યું. (૩) અરે પંખીડા સુખેથી કંઈ ગીત બનાવજો અને ગાજો, શાને માટે મારાથી બીને આવી મર : કેરી દધને જોડો છો ? પાસે જેવી ગાય ચરતી હતી, તેવો જ હું (પામર પાણી) છું. નહિ નહિ કોઈ દિવસ પશુ તમારા શરીરને હું તુકડાન કરીશ નહિ. (૪) મેં માળીને પશુ તમારા તરફ કંઈ પણ ફેંકવાની મના કરી છે. હંમેશાં મારી વાડી સર્વ પંખીડાંને માટે ખુલી છે. પશુ માણસોથી બીવાની તમને (પક્ષીઓને) કુદરતી આદત મળેલી છે, અને તેમાંજ તમે બધાંએ કલ્યાણ માન્યું તો મારાથી પશુ ભલે બીતાં. (૫) જોડો તો આહા ! કોઈ ધાતકા હાથનો (ધાતકા માણસોનો) નક્કી ડર છે, તમારા તરફ પથરો ફેંકવો એ તો માણસે ની રમત છે; કુદરતના સરખાપણાની સમજ બૂલી જઇને નિર્દય માણસો તમારા પર આવી સત્તા ભોગવે છે, તેથી હું દુઃખી છું. (મનમાં દીલગીર થાઉં છું.) (૬)

પાઠવાર અધરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

અવશ્ય	સ્થિર	ઋષિ	સ્વર્ગે
બુદ્ધિ	યુદ્ધ	નિષ્ઠા	સ્થિતિ
સ્નાયુ	તાંદુરસ્તી	કર્તવ્ય	બુદ્ધિ
વિદ્વાન	પ્રસન્ન	અમૂલ્ય	શ્વેતાંબર.
પ્રયત્ન	શ્વાસ	સ્વચ્છંદી	દિગંબર
કિકેટ	ગ્યાસ	ઉંઘણુસી	સિદ્ધાંત
હુસ્તી	ઉત્તમ	ધ્યાન	તુર્કસ્તાન
ઈંદ્રિયો	નેટોજન	શોષાય	સ્તુતિ
પ્રહસ્યર્થ	ઓકિસજન	નિર્બળ	સુન્ની
દ્વેષ	શુદ્ધ	પુર્તી	જરતોસ્ત
નિશ્ચય	એસિડ	મિષ્ટાન્ન	ખ્રિસ્તી
હુર્ગણ	જવાંમઢ	સૂર્યોદય	પોટુંગીઝ
મૂર્ખાઈ	આયલોંડ	પ્રાતઃકાળ	પ્રોટેસ્ટંટ
આયુષ્ય	કોકેન	દ્રાવિડ	સંક્ષિપ્ત
અકસ્માત	પ્રાર્થના	ધર્મશાસ્ત્ર	સિક્કા
આણધાયુર્	શ્રદ્ધા	વિષ્ણુ	તામ્રપટ
સ્વસ્થ	વિદ્યાર્થી	ઈષ્ટ	વર્ણન
ગૃહસ્થે	શિષ્યવર્ગ	મત	ચંદ્રગુપ્ત

श्री कृष्ण	वैष्णवो	सांढीपनि	संन्यासी
सेव्युक्तसे	भेगेस्थिनीस	आश्चर्य	हस्तिनापुर
रूपेन	व्यवस्था	धर्मिष्ठ	कृष्णा
आगष्ट	न्यायासन	प्रीति	तुंगलद्रा
सष्टेभर	श्रवण	द्रव्य	काठिआवाड
बिह्नो	भृगुयर्म	उ-तेजन	नान्युआरी
रूपष्ट	ज्ञाति	क्षत्रिय	संभदाय
वृक्षो	अजवेदसंहिता	वैश्य	शार्पस
स्वार्थ	वसिष्ठ	शूद्र	हितेच्छु
हरिश्चंद्र	मुज्यु	धर्मोपदेश	पद्धति
सत्यवादी	अश्वनिकुमार	काव्यशक्ति	विश्वामित्र
प्रक्षद्वेश	विशेष	वर्षासन	सर्वस्व
इहायान	स्टेशन	धार्मिक	पुष्प
भूर्छना	पुद्ग	विश्वासघाती	क्षत्रियाणी
प्रसिद्ध	भूति	संपूर्ण	धैर्य
पुष्टी	काली	युक्ति	अग्नि
अद्भुत	शिष्ट	अत्यंत	सुद्धां
जवांभर्ही	धातुगर्भ	यकवर्ती	निर्धन
स्तंभ	निमित्त	स्तब्ध	लिखुक्त
आश्रय	अनंत	अडसद्वे	क्षयुक्तगुर
आकृति	स्लेट	निर्वाण	परकभावासी

ગૃહસ્થાઈ	ભિક્ષાપાત્ર	શિક્ષણ	પ્રદક્ષિણા
વર્તાણુક	દિલ્હી	રિવાજ	અર્થ
સદામત	શ્રદ્ધા	પૂર્ણા	શ્રીમંત
આદિત્યેશ્વર	ભૂસ્તર	પ્રવેશ	કવિત્વ
ગરુડેશ્વર	અગત્ય	માકિર્વસ	શૂલપાણીશ્વર
સ્વાશ્રય	વૂસ્તર	મહંમદ	અલૌકિક
ઉદ્યમ	જેમ્સ	પેગમ્બર	મૃગલાં
ધસ્પિતાલ	સ્કોટલાંટ	શસ્ત્ર	નિર્ભય
ધનાઢય	ગ્લાસગો	ઓદ્દો	બુદ્ધી
કીર્તિ	શાસ્ત્ર	વંશપરંપરા	પર્ણકુટી
અફગાનિસ્તાન	કલાઈડ	દમાસ્કસ	હૃદય
એશિઆઈ મા-	પુલ્ટન	પ્રપૌત્ર	અતિથિ
ઇનર	જ્યોર્જ	વૃદ્ધિ	ખ્રિસ્તી
સ્ટીવન્સન	ધર્માધ્યક્ષ	આશિર્વાદ	પોર્ટુગાલ
ઇજનેર	મુરખી	લુગડાંલત્તાં	ભૂશિર
પાંત્રિસ	દૃષ્ટિ	સંકલ્પ	લિસ્થન
સત્તરમા	સંન્યાસી	વાસ્કોડાગામા	નિર્ધન
શ્લોક	દાકતર	મોઝાંબિક	સંસ્કૃત
કૃપણ	સૂંઠ	મિત્રતા	નાસ્તિક
સિંહલદીપ	દ્રૌપદી	હુન્નર	કર્તા
મોદયુકા	શીઘ્ર	પુસ્તકાલય	સંરક્ષણ

समृद्धि	नगाभ्यान	संअडुस्थान	उत्तम
पित्तज	सुलद्रा	किष्वा	अद्वांड
भलाक्का	सुधन्वाभ्यान	द्रेषीला	कूर
अश्वमेध	सदग्रंथ	शेषनाग	अपुष्टता
धृतराष्ट्र	सुवासित	उज्ज्वल	स्वार्थ
युधिष्ठिर	अकूर	यजदेवस्त्री	कृत्य
अर्जुन	धर्मग्रंथो	चिक्कार	दुर्योधन
धत्यादि	श्रीगोड	अद्वाटत	स्वार्थी
विद्यालय	वीरेश्वर	भूपल	निष्कण
वृत्ति	उर्मी	भीष्मपत्नी	स्वयंवर
शय्या	सिंहासन	हिंमत	मच्छवेध
दर्शन	अत्रीसी	आश्विन	धंद्रप्रस्थ
आत्रेयी	उत्तेजन	छुट्टी	राजसूय
दंडकारण्य	हुःभलजन	वृद्धो	प्रिय
स्काटिक	गुप्त	विघ्न	प्रतिष्ठा
अष्टभुज	द्रोणाचार्य	संस्कृत	विद्याभ्यास
कीर्तिस्तंभ	वर्णाश्रम	वज्रपात	प्रश्न
बाह्मीकि	स्वर्प	ऋष्यशृंग	मुड्डं
सुग्रीव	लिन्न	कौशल्या	रममाण
पत्ता	श्यासोरधवास	भूति	संलापल
विष्टि	पुष्टि	कटुल	अधु

વિભીષણ	નિર્થક	મહાત્મા	દીર્ઘસૂત્રી
ઇંદ્રજીત	સ્વપ્ના	ચિત્ત	છિદ્ર
નિરૂધ્ધી	છટ્ટા	ગર્ભવતી	નિસ્તેજ
સંવત્સર	મૂર્તિપૂજક	સદુપદેશ	થાણેશ્વર
લૂટયું	મશ્કરી	મંદિર	વિનંતી
મિટ્ટી	નામાંકિત	કૂરતા	જાત્રાળુ
નિષ્ફળ	મુશ્કેલી	ઓઢીઆ	આશ્ચર્ય
મુતલીખ	પર્યાંત	સદેશો	શૌર્ય
જેમુખટ	પ્રસિદ્ધ	યજ્ઞદેજર્દ	આશ્રિત
દીર્ઘદષ્ટિ	મયૂરાસન	ખાલ્યાવસ્થા	નિશ્ચય
શબ્દવેધ	પદ્ધતિ	સમૃદ્ધિ	પુનર્જન્ન
અહુરમઝદ	દિલ્હી	સૂદ	ટેવનિઅર
કાષ્ઠપાષાણ	અગિઆરી	હર્ષવર્ધન	સિસોઢીઆ
ફરિયાદ	સૃષ્ટિ	વરિઆવ	શિલાદિત્ય
હોદ્દા	સુદ્ધાં	અનુયાયી	ખ્રિસ્તી
ધર્મિષ્ઠ	પદબ્રહ્મ	સૂંઢ	અગ્રેસર
જિલ્લો	મદ્રેસા	હૃદય	ચોપુલીઆં
પ્રાસાદિક	ટક્કર	અસ્તવ્યસ્ત	પોટુંગીઝ
વેનિસ	નિષ્કામ	પૃથ્વીરાજ	મુકદ્દા
પ્રતિનિધિ	ઝનુન	વિષમ	લટફાટ
ઉત્સાહ	તિરસ્કાર	ઉખંઠા	વિધિ

સિક્કા	ઢાંગ	કટ્ટો	મંત્રી
નિષા	ક્ષિતિજ	ગેરસપ્પા	ત્રાવણકોર
ખિંદુ	સારાંશ	રનેલી	ધ્રુવ
નિરંતર	નમસ્કાર	ગોળાદ્ધ	દ્વીપકલ્પ
નિકાસ	સમઝકષિ	કન્યાકુમારી	રત્નાગિરી
લુખ્ધક	કલકતા	અનુકૂળ	તેજસ્વી
બ્રહ્માનંદ	મિતિ	બૃહતલુખ્ધક	પુષ્કળ
પોષ	કૃતિકા	ધ્યાન	અક્ષાંશ
મધ્યમ	સિંહોના	રેખાંશ	રજપુતસ્તાન
પ્રત્યેક	પેંડીચરી	પ્રત	વિજગામદૃષ્ટ
વિબુવવૃત્ત	મદ્રાસ	ચિતેગામ	શૂન્ય
આક્રિઆબ	ચુરિતમ	વર્તુળ	આશા
પ્રિટિશ	નેપ્ચ્યુત	કલ્પના	ગ્વાલીઅર
ક્ષેત્રકૂળ	બૃહસ્પતિ	ત્રાંસો	લખનૌ
સંયુક્ત	પ્રદક્ષિણા	નિયમિત	મછલીપટ્ટણ
વાયવ્ય	ધૂમકેતુ	લોડં	બલુચિસ્તાન
સૂર્યમાળા	સદ્યદ્રિ	ડેલહૌસી	કુર્ગ
નક્ષત્રો	સોલાપુર	બ્રહ્મપુત્રા	હૈદરાબાદ
પ્રકાશિત	શુભપાણિ	ગોધરા	મહેસુર
નેગાપટ્ટણ	મહેસુર	કાશ્મીર	વિચિત્ર
એકટરિઆ	શિલ્પશાસ્ત્ર	સત્તા	ગદ્દા

સ્વાદિષ્ટ	શ્રેષ્ઠ	પ્રતિનિધિ	પ્રકાશિત
કલ્પવૃક્ષ	જ્ઞાનતાંતુ	નીમલુક	ચ-તો
મંદિર	રંગભુ	સેકેટરી	દ્વિદળ
અધાપિ	લેક્ટેનન્ટ	વજ્રપત્ર	આણીશુદ્ધ
કમિશ્નર	કૂલમાણી	સમાધ	રેસિડન્ટ
પુષ્પકોશ	સંપૂર્ણ	અખ્યાસી	હસ્તક
ઝીંકેસર	મિશ્રણ	ઇંડીઆ	પુકેસર
ધ્યેય	ચિકાશ	ઓફિસ	અગ્ર
ઇંડું	ચિત્ત	વાયુશોષક	સંયોગ
હરમિઆન	ઉચ્ચાલન	સિદ્ધ	મિશ્ર
પરિપૂર્ણ	બુધું	નૈટ્રોજન	વૃદ્ધિ
ત્વચા	ટાંગ્યું	કોલમ્યાસ	ઉત્પત્તિ
પોષ્ટિક	પેડું	ધ્વનિ	પિંડ
શોષણ	દોરડું	પ્રતિધ્વનિ	પંક્તિ
હાંડાં	સખ્યતા	સૂક્ષ્મદર્શક	ચિત્રવિદ્યા

*—

અપૂર્ણાકના કેટલાંક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

- ૧) અપૂર્ણાકમાં અશ એ જાળ્ય અને છેદ એ જાળક છે.
- ૨) કોઈ પણ પૂર્ણાક સંખ્યાને અપૂર્ણાકમાં લખવી હોય તો છેદમાં ૧ મુકવો.
- ૩) સમ અપૂર્ણાકની કિંમત હંમેશાં એક કરતાં ઓછીજ હોય છે. કારણ કે એમાં અંશ કરતાં છેદ વધારે હોય છે.

- ૪) વિષમ અપૂર્ણિકની કિંમત હંમેશાં એક અથવા એક કરતાં વધારે હોય છે કારણ કે એમાં અંશ અને છેદ સરખા હોય છે અથવા અંશ કરતાં છેદ ઓછો હોય છે માટે.
- ૫) વિષમ અપૂર્ણિકના અંશને છેદ ભાગી પૂર્ણિક કાઢી શકાય છે. અને તેને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાય છે.
- ૬) સમ અપૂર્ણિકને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાતું નથી.
- ૭) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણિક પૂર્ણિક અને અપૂર્ણિક મળીને થએલું છે.
- ૮) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણિકને વિષમ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાય છે.
- ૯) અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદને એકજ રકમે ગુણવાળી તથા ભાગવાળી અપૂર્ણિકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી માટેજ અપૂર્ણિકના અંશ અથવા છેદ ધાર્યા મુજબ લાવી શકાય છે.
- ૧૦) અપૂર્ણિકની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમઘેલું રૂપ આપવું. કારણકે છેદ સરખા થયા વગર કયું અપૂર્ણિક મોટું છે કે નાનું તે જાણી શકાતું નથી.
- ૧૧) અપૂર્ણિકના અંશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણિકના અંશ વધારે હોય તે મોટું અને ઓછા હોય તે નાનું સમજવું.
- ૧૨) અપૂર્ણિકના છેદ જુદા જુદા હોય પણ અંશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણિકનો છેદ ઓછો તે મોટું અને વધારે તે નાનું સમજવું.
- ૧૩) સમ અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદમાં એકજ સંખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણિકની કિંમત વધે છે.
- ૧૪) વિષમ અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદમાં એકજ સંખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણિકની મૂળ કિંમત કાયમ રહે છે અથવા ઓછી થાય છે.

- ૧૫) જુદા જુદા છેદવાળાં અપૂર્ણાકાના સરવાળા, બાદબાકી કરવા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણાકાનો સમચ્છેદ કરવો પછી સરવાળો કે બાદબાકી કરવા.
- ૧૬) જુદા જુદા અપૂર્ણાકાના સરવાળા બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણાકાનો સમચ્છેદ કરવો, પછી જોટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અંશનો અને જોટલી આછાની રકમો હોય તેના અંશનો જુદો જુદો સરવાળો કરવો. પછી વત્તાની રકમના ભાગનામાંથી આછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી રહે તેટલા અંશમાં બળી લઘુત્તમ છેદમાં લખવો. જે જવાબ અતિ સંક્ષેપરૂપમાં નહિ હોય તો અતિ સંક્ષેપરૂપ આપવું.
- ૧૭) અપૂર્ણાકના લખલામાં જ્યારે એક કરતાં વધારે પદો કૌંસમાં આપ્યા હોય ત્યારે હંમેશા કૌંસમાંના પદોનું પહેલાં સાદું રૂપ કરવું અને કૌંસની પહેલાં જે ચિહ્ન હોય તે સાદારૂપને લગાડવું.
- ૧૮) એક અપૂર્ણાકમાંથી બીજું અપૂર્ણાક બાદ કરવાનું હોય છે પણ બાદ કરવાના અપૂર્ણાકની કિંમત વધારે હોય તો તેમાંથી વત્તાનું અપૂર્ણાકો બાદ કરી જવાબની પહેલાં આછાનું ચિહ્ન મુકવું.
- ૧૯) જુદા જુદા અપૂર્ણાકાના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમાં છે એમ સસજીતે પહેલાં તેને સાદું રૂપ આપવું પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવાં.
- ૨૦) અપૂર્ણાકો ગુણાકાર ભાગાકારના સંબંધથી જોડાયલા હોય તો તે જે અનુક્રમમાં હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો.
- ૨૧) જે વિશેષ સંખ્યાનો ભાગાકાર કરતાં પહેલાં તેમને એક નામમાં આણવી પછી ભાગાકાર કરવો.

- ૨૨) વિશેષ સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી ભાગી શકાય પણ જવાબ સાદી સંખ્યા આવે. જેમકે ૨૫ રૂપિયા ÷ ૫ રૂપિયા. જવાબ ૫ થાય.
- ૨૩) સાદી સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સંખ્યાને સાદી સંખ્યાથી ભાગી શકાય અને જવાબ વિશેષ સંખ્યા આવે.
- ૨૪) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં કૌંસની પહેલાં કાંઈ ચિહ્ન ન આપ્યું હોય તો ગુણ્યાનું ચિહ્ન સમજવું.
- ૨૫) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં જે રકમો કૌંસમાં હોય તેની એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, x, ÷ એ ચિહ્નો હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને ત્યાર પછીજ સરવાળો આદવાકી કરવાં.
- ૨૬) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં “ને” વાળી રકમને ભાજક સમજવી અને તેટલા માટેજ “નો” વાળી રકમને ઉલટાવી,
- ૨૭) અપૂર્ણાંકનો દૃઢભાજક કાઢવો હોય તો તેમને સંક્ષેપ રૂપ આપી અંશોનો દૃઢભાજક કાઢવો અને તેને અંશમાં લખી લઘુતમ છેદમાં લખવો.
- ૨૮) અપૂર્ણાંકનો લઘુતમ સાધારણ ભાજ્ય કાઢવો હોય તો તેમને સંક્ષેપરૂપ આપી અંશોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને અંશમાં લખી છેદનો દૃઢભાજક કાઢી છેદમાં રાખવો.
- ૨૯) જે રકમને “ને” લાગ્યો હોય તે રકમને બીજી રકમે ભાગવા મતલબ કે “ને” વાળી રકમને ભાજ્ય સમજવી માટે તેને ઉલટાવવી નહિ.

૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો બાગાકાર કરવો કારણ કે ગુણ અને ગુણાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુણક શોધી કાઢવાનો છે મટે.

૩૧) કઇ રકમમાંથી આટલા બાદ કદીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો સરવાળો કરવો કારણ કે બાધાંક અને બાદબાકી આપેલા છે તે ઉપરથી અધિકાંક કાઢવાનો છે મટે.

અંકમણિતમાં વપરાતા કાર્ય પ્રકારક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વત્તા) જે સંખ્યાની પહેલાં વત્તાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કોઈ સંખ્યામાં ઉમેરવાની છે એમ સમજવું પણ અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકીમાં પહેલી રકમને વત્તાની રકમ સમજવી, જેમકે $૧૫+૧૨=૨૭$.

—(ઘોછા) જે સંખ્યાની પહેલાં ઘોછાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કોઈ સંખ્યામાંથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવું જેમકે $૧૫-૫=૧૦$.

: (ગુણા) જે જે સંખ્યાની વચ્ચે ગુણાનું ચિહ્ન હોય તે જે સંખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે ૭×૫ ૩૫.

÷ (ભાગ્યા) જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા જડે તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાગવી મતલબ કે જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યાને ભાગક સમજવી અને તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાગ્ય સમજવી. જેમકે $૧૮ \div ૯ = ૨$ આમાં ૧૮ એ ભાગ્ય અને ૯ એ ભાગક છે.

ના જે જે રકમની વચ્ચે “ના” હોય તે જે રકમનો ગુણાકાર કરવો. “ના”ના સંજોગે જોડાયેલી સંખ્યાઓ

એકજ છે મતલબ કે કૌંસમાં છે એમ સમજી છુટી
પાડવી નહિ. જેમકે $\frac{૫}{૩} \times \frac{૩}{૨} = \frac{૫}{૨}$.

(કૌંસ) { { [કૌંસ] કૌંસ પુરો. જે રકમો કૌંસમાં હોય તેને પહેલાં
સાદું રૂપ આપવું. પહેલા કૌંસને નાનો, બીજાને વચક્ષો અને
ત્રીજાને મોટો કૌંસ કહે છે. પહેલાં નાના કૌંસને સાદું રૂપ
આપવું. પછી વચક્ષાને અને પછી મોટા કૌંસને આપવું.

$$\text{જેમકે } \left\{ \frac{૫}{૩} \times \frac{૩}{૨} + (૧ \frac{૩}{૨}) \right\} \frac{૫}{૩} \times \frac{૩}{૨} = \frac{૫}{૨} \times \frac{૩}{૨} = \frac{૧૫}{૪}, \frac{૧૫}{૪} +$$

$$\frac{૩૧}{૪} = \frac{૪૬}{૪} = ૧૧ \frac{૨}{૪} = ૧૧ \frac{૧}{૨}.$$

= (બરાબર) જે બે રકમની વચ્ચે બરાબરનું ચિહ્ન હોય તે બે
રકમ સરખી છે એમ સમજવું. જેમકે $૧૩ = ૧૨$ આના

બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાઇસરોયની હકુમત નીચેના સઘળા મુલકને બ્રિટિશ
હિંદ કહે છે બ્રિટિશ હિંદમાં ચાર તરેહમાં રાજ્ય છે.

- (૧) બ્રિટિશ સરકારનો ખાલસા મુલક
- (૨) નેપાળ, ભુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સંસ્થાનો.
- (૩) ફ્રેંચ ને પોર્ટુગીઝના સ્વતંત્ર પરદેશી સંસ્થાન.
- (૪) હિંદ માંહેલાં દેશી ખંડીઆ રાજ્યો.

બ્રિટિશ હિંદના ખાલસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

પ્રાંતનું નામ	મુખ્ય શહેર	રાજવહિવટચલાવનાર હાકેમ.
૧. મુબઈ ખલાકો	મુબઈ	ગવર્નર
૨. મદ્રાસ ખલાકો	મદ્રાસ	"
૩. બંગાળા ખલાકો	કલકત્તા.	"
૪. આસામ પ્રાંત	ગાહતી	લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર.
૫. આસામ તથા અયોધ્યાના અસ્હાપાદ		"
સંયુક્ત પ્રાંતો		

૬ પંજબ પ્રાંત	લાહોર	લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર
૭ વાયવ્ય તરફની સર-હદનો પ્રાંત	પેશાવર	ચીફ કમિશ્નર
(મધ્ય પ્રાંતો ને વરાડ)	નાગપુર	"
૮ અજમેર ને મેરવાડા	અજમેર	"
૧૦ કુર્ગ	મર્કરા	"
૧૧ બ્રિટિશ બ્રહ્મદેશ	રંગુન	"
૧૨ બ્રિટિશ બલુચિસ્તાન	કવેટા	ચીફ કમિશ્નર
(એમાં કવેટાના મુલક ઉપરાંત બેરીબીચ ને બોખ પ્રાંત છે.)		
૧૩ આંદમાન બેટા	પોર્ટબ્લેર	"

હિંદ માંહેલા દેશી રાજ્યોમાં નાનાં મોટાં મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યોમાં મોટું દેશી રાજ્ય હૈદરાબાદનું છે.

દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઈ શકે ૧) વડી સરકારની સીધી હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. ૨) પ્રાંતિક સરકારની હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. દરેક વર્ગમાં બે પ્રકારનાં રાજ્યો છે. ૧) પાસે પાસે આવેલાં દેશી રાજ્યોનો સમુદાય (એજન્સિ) ૨) છુટાં છુટાં આવેલાં જુદા રાજ્યો.

વડી સરકારના તાબામાં રજપુતાના, મધ્યહિંદુસ્તાન, બલુચિસ્તાન, વાયવ્ય સરહદ એ ચાર એજન્સિઓ અને હૈદરાબાદ, વડોદરા, કાશ્મીર ને મહેસુર એ ચાર સંસ્થાનો છે.

એ દરેકમાં વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે. એજન્સિ એના ઉપરીને એજન્ટ ડુધ ગવર્નર જનરલ ને સંસ્થાનના ઉપરીને રેસિડન્ટ કહે છે.

સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી

હાર પટેલી લોકપ્રિય બુકો.

ગર્મની નાટ ૦-૧-૬	સાતમીના અર્થ ૦-૮-૦
છતા અર્થ ૦-૩-૦	પદ્યર્થપાઠ ભા. ૧ લો ૦-૩-૦
છતા અર્થ ૦-૪-૦	પદ્યર્થપાઠ ભા. ૨ લો ૦-૫-૦
ચોથીના અર્થ ૦-૬-૦	મૂળાક્ષર કિતા ૦-૦-૩
પાંચમીના અર્થ ૦-૬-૦	સુરત શાળા નકશો છપાવેલો
છટીના અર્થ ૦-૬-૦	ચાર્યાસીના નકશો ૦-૧-૦
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પાઠેલાના અર્થ રૂ. ૦-૩-૦	
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક બીજાના અર્થ રૂ. ૦-૪-૦	
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજાના અર્થ રૂ. ૦-૬-૦	
મૂળ અંક સૂચક મૂળાક્ષર કિતા ૩ પાઈ ૦૦	

“ડિક્ટેશન શિક્ષક”

ભાગ ૧-૨-૩ દરેકના બે આના.

ભાગ ૪ થી ચોથી ચાપડીનો અઢીઆના.

દરેક ઘોરણના મુખગણિત શિક્ષક તૈયાર છે.

સુરત જિલ્લાનો “બુગાળ શિક્ષક” બે આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો ત્રણ આના.

મુજબતની સામાન્ય બુગાળની ‘અ’ નોતરમાળા બેઆના

છગનલાલ માતીરાય શાહ, શાહપોર-સુરત.

